

Genus i nynorsk og svensk

En kontrastiv studie

Else Marie Korsæth

Masteroppgave i nordisk språk
Institutt for lingvistiske og nordiske studier

UNIVERSITETET I OSLO

Høsten 2010

Forord

Takk til veileder Hans-Olav Enger for ideen til prosjektet. Tusen takk også for all veiledning.

Det har vært en lærerik og inspirerende prosess fra første til siste side.

Takk til Philipp Konzett for utlån av upublisert materiale.

Takk til Lovisa Alvtörn for hjelp til å avklare dobbelgenus ved svenske substantiv.

Takk til Mirjam, som har gjort både masterstudiet og oppgaven til en morsom opplevelse.

Takk til Kornelia, som har holdt ut med mamma som aldri blir ferdig med leksene.

Og takk til Svein for det meste annet.

Innhold

1 Innledning.....	1
1.1 Leksikalsk genus i kontrast.....	1
1.2 Ord som ligner hverandre.....	3
1.3 Oppgavens struktur.....	3
2 Teori.....	4
2.1 Corbetts modell for genustilordning.....	4
2.1.1 Semantiske regler har forrang.....	5
2.1.2 Lokale og globale generaliseringer.....	6
2.2 Optimal Gender Assignment Theory	7
2.2.1 Regeltelling, hierarkier og defaultgenus.....	8
2.2.2 Universelle føringer og språkspesifikke utslag.....	10
2.3 Den bruksbaserte modellen og the Core Semantic Override Principle.....	12
2.3.1 Sentrale prinsipper innenfor Den bruksbaserte modellen.....	12
2.3.2 Generelle og spesifikke skjema.....	14
2.4 Forskning på genus i nyere tid.....	17
2.4.1 Forskning på genus i norsk.....	17
2.4.2 Forskning på genus i svensk – og italiensk.....	18
2.5 Forklaringer.....	18
2.6 Sammenfatning.....	19
3 Analyse I. Semantisk avgrensning.....	20
3.1 Animater.....	21
3.1.1 Optimal Gender Assignment Theory og animater.....	21
3.1.1.1 Publikum og publik.....	21
3.1.1.2 Gråbein og gråben.....	23
3.1.1.3 Bie og bi.....	25
3.1.1.4 OGAT, animater og forklaringskraft.....	27
3.1.2 Den bruksbaserte modellen og animater.....	27
3.1.2.1 Publikum og publik.....	27
3.1.2.2 Gråbein og gråben.....	31
3.1.2.3 Bie og bi.....	32

3.1.2.4 Den bruksbaserte modellen, animater og forklaringskraft.....	34
3.1.3 Corbetts modell og animater.....	34
3.1.3.1 Publikum og publik.....	34
3.1.3.2 Gråbein og gråben.....	36
3.1.3.3 Bie og bi.....	38
3.1.3.4 Corbett, animater og forklaringskraft.....	39
3.2 Overbegrep.....	39
3.2.1 OGAT og overbegrep.....	39
3.2.1.1 Gift og gift.....	39
3.2.1.2 Insekt og insekt.....	40
3.2.2 Den bruksbaserte modellen og overbegrep.....	42
3.2.2.1 Gift og gift.....	42
3.2.2.2 Insekt og insekt.....	43
3.2.3 Corbetts modell og overbegrep.....	46
3.2.3.1 Gift og gift.....	46
3.2.3.2 Insekt og insekt.....	46
3.2.4 Modellenes forklaringskraft for gift og insekt.....	48
4 Analyse II. Formell avgrensning.....	49
4.1 Ord med rot på dobbel konsonant i nynorsk.....	49
4.1.1 OGAT og ord som sukk, flagg, stall.....	49
4.1.1.1 Sukk og suck.....	49
4.1.1.2 Flagg og flagga.....	52
4.1.1.3 Stall og stall.....	53
4.1.1.4 OGATs forklaringskraft for sukk, flagg, stall.....	55
4.1.2 Den bruksbaserte modellen og ord som sukk, flagg, stall.....	55
4.1.2.1 Sukk og suck.....	55
4.1.2.2 Flagg og flagga.....	56
4.1.2.3 Stall og stall.....	57
4.1.2.4 Den bruksbaserte modellens forklaringskraft for sukk, flagg, stall.....	58
4.1.3 Corbett og ord som sukk, flagg, stall.....	58
4.1.3.1 Sukk og suck.....	58
4.1.3.2 Flagg og flagga.....	59
4.1.3.3 Stall og stall.....	60

III

4.1.3.4 Corbetts forklaringskraft for sukk, flagg, stall.....	61
4.2 Ord på utlydende -a i svensk.....	61
4.2.1 OGAT og ord på utlydende -a i svensk.....	61
4.2.1.1 Plasma og plasma.....	61
4.2.1.2 Yra og yr	62
4.2.2 Den bruksbaserte modellen og ord på utlydende -a i svensk.....	63
4.2.2.1 Plasma og plasma.....	63
4.2.2.2 Yra og yr.....	65
4.2.3 Corbetts modell og ord på utlydende -a i svensk.....	66
4.2.3.1 Plasma og plasma.....	66
4.2.3.2 Yra og yr.....	67
4.2.4 Modellenes forklaringskraft for ord for plasma og yr/yra.....	68
4.3 Ord på -on i svensk.....	68
4.3.1 OGAT og ord på -on i svensk.....	68
4.3.1.1 Plommon og plomme.....	69
4.3.1.2 Helgon og helgen.....	73
4.3.2 Den bruksbaserte modellen og ord på -on i svensk.....	74
4.3.2.1 Plommon og plomme.....	74
4.3.2.2 Helgon og helgen.....	74
4.3.3 Corbetts modell og ord på -on i svensk.....	75
4.3.3.1 Plommon og plomme.....	76
4.3.3.2 Helgon og helgen.....	77
4.3.4 Modellenes forklaringskraft for plommon/plomme og helgon/helgen.....	78
5 Analyse III. Dobbelgenus.....	79
5.1 Ord med og uten dobbelgenus.....	79
5.1.1 OGAT og ord som dunder, smil og krasj.....	80
5.1.1.1 Dunder og dunder.....	80
5.1.1.2 Smil og smil.....	81
5.1.1.3 Krasj og krasch.....	82
5.1.2 Den bruksbaserte modellen og ord som dunder, smil og krasj.....	83
5.1.2.1 Dunder og dunder.....	83
5.1.2.2 Smil og smil.....	84
5.1.2.3 Krasj og krasch.....	85

5.1.3 Corbett og ord som krasj/krasch, smil og dunder.....	85
5.1.3.1 Krasj og krasch.....	86
5.1.3.2 Smil og smil.....	91
5.1.3.3 Dunder og dunder.....	95
5.1.4 Modellenes forklaringskraft for ord med og uten dobbelgenus.....	96
6 Oppsummering.....	97
6.1 Modellenes innsats i analysen.....	97
6.2 Ulike typer forklaringer på genusforskjeller.....	99
6.3 Regelmessigheter og tilfeldigheter i genustilordning.....	100
6.4 Når har vi en regel?.....	102
6.4.1 Rimelige regler eller tvilsomme prinsipper.....	102
6.4.2 Unntaksregel eller unntak fra hovedregelen.....	103
6.5 Sentrale teoretiske stridsspørsmål og resultatet av analysen.....	106
6.5.1 OGAT, regeltelling, hierarki og defaultgenus.....	106
6.5.2 Den bruksbaserte modellen, overlapping og forskansning.....	109
6.5.3 Corbetts modell, regelordning og semantiske regler.....	111
6.5.4 Konfliktfylte og konfliktfrie genustilordningsprosesser.....	113
6.6 Nyttige, men ikke tilstrekkelige modeller.....	113
6.7 Genus sett i lys av lokale faktorer.....	114
7 Avslutning.....	115
Litteratur.....	116
Vedlegg 1. Korpuset. 516 nynorske og svenske ord med genusforskjell.....	121
Vedlegg 2. Analyserte ordpar og enkeltord.....	128
Vedlegg 3. Tabell 3. Nynorske ord med rot på dobbel konsonant	129
Vedlegg 4. Tabell 6. Substantiv som er avledet av verb	130
Vedlegg 5. Enstava ord på -sj	131
Vedlegg 6. Tabell 7. Nettføremøter av deverbale substantiv med dobbelgenus.....	132
Vedlegg 7. Belegg på svensk dunder.....	137
Vedlegg 8. OGATs korrekte og feilslåtte prediksjoner.....	138
Vedlegg 9. Den bruksbaserte modellens korrekte og feilslåtte prediksjoner.....	139

Vedlegg 10. Corbetts modell. Korrekte og feilslåtte prediksjoner.....	140
Vedlegg 11. Genustilordningsregler I.....	141
Vedlegg 12. Genustilordningsregler II.....	143
Vedlegg 13. OGATs prediksjoner i lys av regeltelling og defaultgenus.....	144
Vedlegg 14. Forholdet mellom konseptuell overlapping og forskansning.....	145
Vedlegg 15. Konfliktfylte og konfliktfrie genustilordningssituasjoner.....	149

1 Innledning

Det heter *ei bie* i nynorsk og *ett bi* i svensk, og *hund* er et maskulinum i begge språk. *Plomme* er et femininum i nynorsk og *plommon* et nøytrum i svensk, mens *ein/en aprikos* framstår som likt. Hvorfor er det slik? Hvorfor er det genusforskjeller mellom nynorske og svenske ord? Det er det sentrale spørsmålet i denne oppgaven. For å svare på det vil jeg beskrive og drøfte ulike typer genusvariasjon mellom nynorsk og svensk. Jeg vil også, så langt det er mulig, forsøke å forklare slike forskjeller. Dermed følger jeg Trosteruds oppfordring (2001:34). Han har pekt på at det er flere uløste oppgaver i norsk og nordisk genusforskning, og én av dem er å studere genusforskjeller i skandinaviske språk.

Innenfor nyere genusforskning er det vanlig å regne med at det er tildelingsprinsipper eller tilordningsregler som sørger for at substantiv får bestemte genus (bl.a. Corbett 1991, Källström 1996, Trosterud 2001, Nesset 2006, Rice 2006, Enger 2009). Når målet med denne oppgaven er å beskrive, og om mulig forklare, genusulikhet i nynorsk og svensk, vil det være relevant å undersøke hvilke regler som gjelder. Derfor vil jeg se nærmere på om varietetene har like eller ulike regler, eller begge deler. Det vil også være vesentlig å få avklart om de reglene som er like, gjelder for eksakt samme gruppe av ord i nynorsk og svensk. Jeg vil også se om eventuelle felles regler har samme eller ulik gjennomslagskraft i de to varietetene.

I beslekta varieteter som nynorsk og svensk har lignende ord ofte samme genus, men ikke alltid (f.eks. Enger 2010:673–674). En kontrastiv studie som denne vil vektlegge nettopp ulikheter og motsetninger i genustilordningen. En slik kontrastiv analyse vil også kunne gi økt innsikt i hvor regelmessig og/eller tilfeldig det er at svenske og nynorske ord tilordnes et bestemt genus, og dermed også i hvor regelmessig og/eller tilfeldig genustilordning er generelt. Det er et omdiskutert emne i lingvistikken, skal vi se også i denne oppgaven.

Genus vil primært bli sett i kontrast synkront, men diakront når det er hensiktsmessig.

1.1. Leksikalsk genus i kontrast

Genus er, med Corbett og andre, klasser av substantiv som viser seg i hvordan tilhørende ord ter seg, og kongruens er hovedindikasjonen på genus (1991:1). Corbett baserer seg på Hocketts mye refererte definisjon av genus: "Genders are classes of nouns reflected in the behavior of associated words" (1958:231). Adjektiv, determinativ og pronomen er slike tilhørende ord som kongruerer med substantivet, og som altså ter seg i samsvar med substantivets genus. Det er fordi *bie* er et femininum i nynorsk at det heter *ei lita bie*. Her er

det feminin kongruens både ved determinativet og adjektivet, og ordene kongruerer etter substantivets form, det vil si leksikalsk eller syntaktisk.

Vi skiller gjerne mellom leksikalsk og referensielt genus (Dahl 2000: 110–111).¹ Det er leksikalsk genus som er tema i denne oppgaven. Et substantiv har i regelen ett leksikalsk genus.² Leksikalsk genus er iboende, noe substantivet har, og er ikke avhengig av konteksten (Enger 2009:1282). Referensielt genus, det vil si genus ved pronomen og determinativ, er derimot kontekstavhengig (2009:1282), som i *Vitnet, hun kommer der*. Pronomenet *hun* kongruerer etter betydning, i tråd med det kontekstuelle innholdet i *vitnet*. Konteksten tilsier at *vitnet* er en kvinne. Leksikalsk og referensielt genus kan oppfattes som to sider av samme sak, og det er et relevant spørsmål hvor skarpt det egentlig er mulig å skille mellom dem.³ Men det vil ikke bli drøftet i særlig grad her, siden verken referensielt genus eller kongruens er sentrale emner i analysen av ord med genuskontrast.

Det fins flere leksikalske genussystem i norsk og svensk. Denne oppgaven baserer seg først og fremst på genussystemet i nynorsk og svensk skriftspråk. Nynorsk er valgt fordi det reflekterer norske dialekter og kontrasterer svensk på en mer egna måte enn bokmål. Det er dessuten vanskelig å avgjøre hvor mange genus bokmål egentlig har. Nynorsk skriftspråk har et leksikalsk tregenussystem som består av maskuliner, femininer og nøytrere. Svensk skriftspråk har et leksikalsk togenussystem med utrer og nøytrere. De fleste varianter av svensk har et leksikalsk togenussystem: I svensk riksspråk og mange svenske dialekter er det tradisjonelle leksikalske tregenussystemet redusert til et system med to genus. Her er femininum og maskulinum falt sammen til felleskjønnet utrum. Rett nok har visse svenske dialekter fortsatt tre leksikalske genus (Teleman 1987:106). Men det mest utbredte systemet i svensk skiller seg altså fra det som er mest vanlig i norsk. Norsk regnes i utgangspunktet for å ha tre leksikalske genus (Faarlund mfl. 1997:149–150). Men også i flere norske dialekter er tregenussystemet enten under press eller redusert til et togenussystem (Fretheim 1985:101). Skriftspråk bygger på talemål. Men skriftspråk er ikke en direkte representasjon av talespråk. Det er mot en slik bakgrunn at vi også skal se genustilordning og genus i kontrast.

Jeg vil ta utgangspunkt i tre teorier når jeg skal drøfte og analysere genusforskjeller i nynorsk og svensk. Det er optimalitetsteoretiske Optimal Gender Assignment Theory

---

¹ Corbett (1991:225–226) bruker begrepene syntaktisk og semantisk genus.

² Substantiv kan ha dobbelgenus. Det er eget tema i kapittel 5.

³ Her er ulike syn. For Corbett (1991) er det bare en gradsforskjell mellom genus ved f.eks. adjektiv og determinativ (artikler) på den ene siden og pronomen på den andre. For Teleman (1987) er det en vesensforskjell. Han skiller mellom et grammatisk og et semantisk genussystem.

(Rice 2006), kognitiv lingvistikks bruksbaserte modell (Neset 2006, 2005) og Corbetts modell for genustilordning (Corbett 1991). Modellenes prediksjoner vil bli prøvd mot oppgavens empiriske materiale.

1.2 Ord som ligner hverandre

Korpuset inneholder 258 nynorske og 258 svenske substantiv med ulikt genus (vedlegg 1). Materialet skriver seg dels fra Fjeldstad og Hervold (1989), Mårtenson og Fjeldstad (1993), Kuhn (1985) og Conzett (2007) og dels fra uttrekk fra *Nynorskordboka* og *Svenska Akademiens Ordlista* (2007). Fordi svensk og nynorsk er nærskyldte varieteter, er det rimelig å vente at svenske og nynorske ord som ligner hverandre og betyr omtrent det samme, også har samme genus. Det har de altså ofte, men ikke alltid. For eksempel er *fjøs/fjös* nøytrer i begge varieteter, mens det heter *ein bås* i nynorsk og *ett bås* i svensk. Korpuset består nettopp av slike ord som ligner hverandre både i form og betydning, men ikke har samme genus. Derfor er det nødvendig å ha klart for seg hva som egentlig ligger i ”ord som ligner hverandre i form og betydning”. Det er en temmelig vid formulering som må avgrenses: Slike ord vil her omfatte kognater, som er betegnelsen for ord i ulike, men beslekta språk med samme opphav (Matthews 1997:58). Kognater omfatter likevel ikke nyere lånord. Derfor er det ikke tjenlig bare å studere kognater. I så fall ville vi måtte utelate mange relevante substantiv fra analysen, som *publikum*, innlånt fra latin, *krasj*, innlånt fra engelsk, og *plasma*, innlånt fra gresk, ifølge *Nynorskordboka*.⁴ Ettersom undersøkelsen her sikter bredere, omfatter korpuset derfor også lånord som ligner hverandre i form og betydning og har ulikt genus i nynorsk og svensk.

Hvor grensen går for hva som ligner, er basert på skjønn og må avklares. For eksempel er nynorsk *pære* og svensk *päron* ord som ligner i betydning og form. Den formelle likheten mellom disse ordene gjør at de framstår som beslekta. Det er større formell avstand mellom *løve* og *lejon*. Her er den formelle ulikheten såpass stor at de ikke nødvendigvis oppfattes som ord som ligner. Derfor er *løve/lejon* utelatt fra korpuset, mens *pære/päron* er innlemmet.

1.3 Oppgavens struktur

I kapittel 2 vil det bli gjort greie for teori og genusforskning i nyere tid. Kapitlene 3, 4 og 5 inneholder analysen av ord med genuskontrast. Utfallet av analysen vil bli drøftet både underveis og i et oppsummerende kapittel 6. I dette kapitlet vil det også bli redegjort for modellenes innsats i analysen. Oppgaven avsluttes med kapittel 7.

---

⁴ Elektronisk utgave av *Nynorskordboka* på nettadressen <http://www.dokpro.uio.no/ordboksoek.html>.

2 Teori

I dette kapitlet skal jeg redegjøre for de teoriene eller modellene som vil bli brukt i analysen av nynorske og svenske ord med genusforskjell. Det er i første rekke Corbetts modell for genustilordning (1991), Optimal Gender Assignment Theory (Rice 2006) og Den bruksbaserte modellen (Nesset 2006). I tillegg vil jeg avklare om det er behov for å supplere modellene med et mer tydelig lokalt perspektiv. Det vil også bli gjort greie for annen relevant forskning på leksikalsk genus de siste 20 årene. Og siden det sentrale spørsmålet i oppgaven er hvorfor det er genusforskjeller mellom nynorske og svenske ord, vil jeg framheve forskningslitteratur om genus i nynorsk og svensk.

Det er to hovedtilnærminger til leksikalsk genustilordning i dag (Enger 2009:1283). Den ene retningen er særlig knyttet til Corbett (1991), som vektlegger regelordning. Flere navn knytter seg til den andre retningen. Her vil jeg bare nevne Rice (2006) og Steinmetz (bl.a. 1986), som framhever regeltelling, hierarkier og defaultgenus. I tillegg er det flere lingvister som står i en mellomposisjon, blant andre Nesset (2006, 2005) og Enger (2009). De mest sentrale bidragsyterne på området er enige om at leksikalsk genustilordning i hovedsak er regelstyrt. Men de er ikke enige om at visse regler har forrang. De er heller ikke enige om hvor stort innslag det er av tilfeldigheter i genustilordning. Fordi analysen primært baserer seg på Corbett, Rice/Steinmetz og Nesset, vil de tre bli presentert og drøftet først og mest inngående. Deretter vil det mer kortfattet bli redegjort for Trosterud (2001), Enger (bl.a. 2010), Conzett (bl.a. 2006), Fraurud (2000), Dahl (2000), Källström (1996) og Thornton (2009).

2.1 Corbetts modell for genustilordning

Corbett har hatt en sentral rolle innenfor genusforskning siden 1991, da han utga *Gender* og bidro til å endre det rådende synet på genustilordning. I dag regnes boka for å være et standardverk på området, og Corbett selv er kalt "the universally acknowledged master of gender studies" (Thornton 2009:189). *Gender* gir en omfattende oversikt over og analyse av ulike genussystem og kriterier for genusinndeling. Corbett har russisk som spesialfelt, men baserer seg på et bredt tverrspråklig materiale. Han er typologisk orientert. Både mangfold og fellestrekk blir beskrevet på bakgrunn av empiri fra over 200 språk (Corbett 1991:1). Den mest framtreddende prediksjonen hans er at genus er regelstyrt og kan forklares. Det er belegg for, mener Corbett, at genus verken er tilfeldig eller lagret ord for ord i språkbrukernes mentale leksikon (1991:7). Han begrunner det for det første med at innfødte språkbrukere

sjelden tildeler substantiv feil genus. For det andre får også lånord genus når de tas inn i et språk. Det tyder på at språk har tilordningsmekanismer for genus, og at språkbrukerne ikke bare må huske genuset til hvert enkelt substantiv. For det tredje viser eksperimenter at innfødte språkbrukere uavhengig av hverandre gir fiktive ord samme genus (1991:7). Men selv om Corbett ikke overlater mye til tilfeldighetene, er han likevel åpen for at det fins unntak. Språk, påpeker han, “may also permit varying numbers of exceptions” (1991:8).

2.1.1. Semantiske regler har forrang

Semantikken har prioritet innenfor Corbetts modell. Ord får genus ut fra semantiske faktorer eller ulike kombinasjoner av semantiske, morfologiske og fonologiske faktorer (1991:68). Men oppstår det konflikt i genustilordning, er det vanligvis semantiske regler som har forrang framfor regler som gjelder form: “If there are conflicting factors at work, semantic factors usually take precedence”, framholder Corbett (1991:68–69). Senere, sammen med Fraser, har Corbett formulert seg enda kvassere: “As is universally the case, the formal gender assignment rules [...] are dominated by the semantic gender assignment rules” (2000:321).

Genustilordning hviler på to typer informasjon om substantivene: betydning og form. Språk støtter seg i ulik grad til ulike typer regler i genustilordningen, og ulike system tillater et varierende antall unntak fra hovedreglene. Grunnleggende semantiske genustilordningskriterier gjelder blant annet skillet mellom animat og inanimat, menneskelig og ikke-menneskelig, hankjønn og hunkjønn, abstrakter og konkrete, stor og liten (Corbett 1991:30). Morfologiske regler gjelder ordstruktur, det vil si avledning, bøyning og sammensetninger. Fonologiske regler gjelder lydstruktur (1991:8). Det primære skillet for Corbett går mellom semantiske genustilordningskriterier på den ene siden og morfologiske og fonologiske kriterier på den andre (1991:51). I visse språk er det ordets betydning som oftest avgjør genus, mens semantikkens rolle kan være mer begrenset i andre språk (1991:32). Det er også språk der semantiske kriterier overhodet ikke strekker til i genustilordningsprosessen, og det er her man må ty til kriterier som gjelder substantivenes form, slik Corbett ser det (1991:32).

Corbett skiller mellom rene semantiske genustilordningssystem og system som i stor grad tilordner genus etter ordenes form. Det vil si morfologiske og fonologiske genussystem. I tillegg opererer han med termen blanda system, som har flere unntak enn semantiske system. Det er evidens for at det fins rene semantiske genustilordningssystem (1991:63). Men det er ikke evidens for at det fins rene morfologiske og fonologiske system. Det er fordi alle system også er semantiske. Det er en semantisk kjerne i alle genussystem (Corbett 1991:8). Tamil er et eksempel på et språk med rent semantisk system der genus kun tilordnes på grunnlag av

semantiske kriterier (1991:33). Russisk er et eksempel på et språk med overveiende morfologisk system, mens fransk har et overveiende fonologisk system. Verken nynorsk eller svensk blir nevnt her, men ut fra Corbetts kriterier kan de regnes som blandingssystem.

Selv i et morfologisk system som russisk er ikke semantiske regler overflødige, mener Corbett (1991:37). Hans mye refererte og diskuterte eksempel på at semantiske regler har forrang framfor andre regler, gjelder genuset til ordet *djadja* 'onkel'. Ord på *-a* tilhører andre bøyingsklasse og er gjerne femininer i russisk, ifølge en morfologisk regel (1991:37). Men ordets betydning trekker det i retning av maskulinum, det er en semantisk regel. *Djadja* er et maskulinum i russisk, og slik kommenterer Corbett utfallet av regelkonflikten i genustilordningen til dette ordet: "Nouns like *djadja* demonstrate that the semantic assignment rules take precedence; where there is a conflict, gender is assigned according to semantics (1991:37–38). Dette er også Corbetts forklaring på hvorfor *djadja* 'onkel' og *tetja* 'tante' har ulikt genus i russisk. "Note that these rules are ordered; semantic rules take precedence over morphological rules", skriver Corbett om genustilordningsreglene i russisk (1991:41). Samtidig er han opptatt av å vise at morfologiske og semantiske regler ofte overlapper, og *tetja* 'tante' er et eksempel på det. Substantivet tilhører andre bøyingsklasse i russisk, og ord med slik bøyningstype er som nevnt helst femininer. Denne morfologiske regelen overlapper med den semantiske som sier at ord for biologisk hunkjønn er femininer (1991:34).

Også når det gjelder språk med overveiende fonologisk system, er Corbett opptatt av å vise at semantikken har forrang når regler er i konflikt. Fra fransk henter han følgende eksempel: Ord på *-m* er helst maskuliner. Likevel er *femme* et femininum (1991:61). Det er fordi den semantiske regelen at ord for biologisk hunkjønn er femininer, veier tyngst, selv om det er fonologiske hovedregler for genustilordning i fransk.

2.1.2 Lokale og globale generaliseringer

Corbett kategoriserer altså ulike typer genustilordningssystem og ulike typer regler. Han beskriver både ulikheter og variasjoner i og mellom ulike språk, og ikke bare felles mønstre. Likevel er Corbett utvilsomt mer opptatt av regelstyring og regelordning på globalt nivå enn av lokale generaliseringer. "Discussions of gender as a category have tended to centre on relatively small numbers of languages, and often on selections which are not typical of the systems found in the world's languages", bemerker Corbett (1991:1): "In contrast, we shall look at over 200 languages". Selv når det gjelder språk som framstår som særprega, som for eksempel det kaukasiske språket artsjin, som snakkes av rundt 900 språkbrukere i Dagestan (1991:27), og yimas, som snakkes av rundt 250 personer på Ny-Guinea (1991:55), er Corbett

særlig ute etter å peke på trekk de måtte ha felles med andre språk. Det er også dette som ligger til grunn for Corbetts skille mellom ulike typer genustilordningssystem.

Corbett vektlegger altså ”globale” faktorer i en helt annen grad enn ”lokale”. Samtidig er det eksempler på at han aksepterer at også lokale regler har gjennombruddskraft i genustilordning. Blant annet peker han på at semantiske genustilordningskriterier i et språk ikke alltid vil være umiddelbart forståelige for utenforstående: ”[T]he part played in mythology may well determine the gender of a noun” (Corbett (1991:32). Slike kriterier er av det åpenbart lokale slaget. Corbett nevner også, for så vidt som en kuriositet og med annenhåndskilde, at før revolusjonen i 1917 var navn på byer langs Volgas venstre bredd femininer i russisk, mens navn på byer langs høyre bredd var maskuliner (1991:93). Dessuten trekker han fram at navn på sentraleuropeiske elver er femininer i tysk, mens andre elver er maskuliner (1991:93). Dette er også opplagt regler som er særegne for henholdsvis russisk og tysk. Samtidig er denne typen organiserende genustilordnende prinsipp kjent fra andre språk. Altså har de også et globalt tilsnitt, og det er helt i tråd med Corbetts tankegang.

Det er mulig å plassere Corbetts tilnærming til genus innenfor en vagt generativ ramme. Han framholder som et universelt premiss at semantiske regler har forrang, og slik sett knytter han an til en generativ grunntanke om at det fins universalier. Ellers ser det generative ut til å bety lite for Corbetts modell for genustilordning. Corbett har i det hele tatt ofte en annen tilnærming til språklige fenomener enn mange av sine generative kolleger. For eksempel vil Corbetts modell ikke uten videre være forenlig med prinsippet om Elsewhere Condition (Kiparski 1982). Det er velkjent innenfor generativ fonologi og innebærer at spesifikke regler har forrang framfor mer generelle. Corbett, derimot, framhever det generelle foran det språkspesifikke. Det å vektlegge det semantiske har heller ikke vært typisk innenfor generativ grammatikk, men Corbett setter semantikken foran alt.

2.2 Optimal Gender Assignment Theory

Rice og Steinmetz har en helt annen tilnærming til leksikalsk genustilordning enn Corbett. Jeg tar utgangspunkt i ”Optimal Gender Assignment Theory” (Rice 2006) når jeg skal redegjøre for dette. Optimal Gender Assignment Theory (OGAT) bygger på Steinmetz (1986 o.a.) og er utviklet av Rice innenfor et optimalitetsteoretisk perspektiv (2006:203). Utgangspunktet er at føringer eller regler ikke er rangert. Her gjelder regeltelling, default, markerthetshierarki og optimale (genus)kandidater. Forskning på genustilordning har flere siktemål, framhever Rice. Slik forskning skal ikke bare avdekke hvilke egenskaper ved substantiv som er relevante for

genustilordningsprosesser i ulike språk. Det er også et poeng å utvikle en teoretisk forståelse for genustilordning som grammatisk komponent, og for konfliktløsende prinsipper i genustilordning, og det er universelle, ikke språkspesifikke aspekter, slik Rice ser det (2006:1416).

2.2.1 Regeltelling, hierarkier og defaultgenus

Allerede på åttitallet satte Steinmetz seg som mål å løse regelkonflikter ved hjelp av regeltelling og hierarkier (1986:191). 20 år senere kunne Rice presentere en teori om genustilordning som, i tydelig kontrast til Corbett, vektlegger at semantikken ikke har forrang når ord tilordnes genus: "We argue", skriver Rice (2006:1394), "that features relevant for gender assignment contribute equally to that process, such that there is no priority of principles sensitive to semantic features". Rett nok kan Corbett og Rice enes om at genus ikke er tilfeldig. Men Rice avviser bestemt ideen om at semantiske regler har forrang framfor fonologiske og morfologiske ved regelkonflikt. Alle regler, enten de gjelder form eller betydning, er likestilte, mener han. Hvis det virkelig var slik at semantiske regler alltid utklasset andre typer føringer, skulle det ikke være evidens for det motsatte, men det er det, framhever Rice (2006:1402). Det er ikke så vanskelig å følge Rice her, for det *er* mulig å finne eksempler på at semantikken ikke alltid vinner: For eksempel er det en semantisk regel som sier at overbegrep er nøytrale i nynorsk (Trosterud 2001:36). Likevel er overbegrepene *bil* og *bolig* maskuliner, mens *frukt* er et femininum og *farge* et femininum eller maskulinum.

Det er sentralt for Rice at en teori om genustilordning må inkludere en strategi for konfliktløsning ved genustilordning. Også ved regelkonflikt er genus forutsigbart og ikke tilfeldig, og genus vil ifølge Rice alltid kunne utledes av OGAT (2006:1404). Han skiller mellom balanserte og ubalanserte konflikter. Vi har en balansert konflikt når et likt antall føringer eller regler vil tilordne ulike genus til det samme ordet (2006:1397).⁵ Også i en ubalansert konflikt er det flere regler involvert, men et regelflertall trekker ordet i retning av samme genus. Det genuset som ordet får, er det optimale (2006:1405). Både i balanserte og ubalanserte konflikter kan det stå om prinsipper som gjelder ordets form, eller det kan dreie seg om prinsipper som gjelder både form og betydning, altså fonologiske, morfologiske og semantiske regler (2006:1398). Vi skal snart se hva de ulike konflikttypene innebærer, men først avklare de to sentrale begrepene markerthetshierarki og defaultgenus:

---

⁵ Begrepet "regel" blir ikke brukt innenfor OGAT og andre optimalitetsteoretiske modeller. Her brukes uttrykk som "føring", "vilkår", "avgrensning" og "betingelse", alle oversettelser av det engelske ordet "constraint". Når "regel" i denne oppgaven likevel blir brukt synonymt med de optimalitetsteoretiske uttrykkene, er det av pedagogiske og praktiske hensyn. Det gjør det lettere å sammenligne ulike teorier med ulike begrepsapparat.

Et språks defaultgenus er det genuset som er minst markert. Et ord har defaultgenus hvis det ikke fins andre grunner, det vil si regler, som tilsier noe annet. Defaultgenus er ikke nødvendigvis den kategorien med flest medlemmer, ifølge Rice. Det er en bedre indikator på defaultgenus at det trengs langt flere regler til å dekke alle ord med ett bestemt genus enn det trengs regler til å dekke ord med andre genus (Rice 2006:1406). Defaultregelen kan erstatte alle disse reglene. I et språks markerthetshierarki blir genus tildelt plass etter hvor markerte de er. Rice, som viser til Trosterud (2001), ser for seg markerthetshierarkiet i nynorsk slik:

maskulinum < femininum < nøytrum (Rice 2006:1400)

Det betyr at maskulinum er defaultgenus og det minst markerte genuset. Det betyr også at femininum er rangert over nøytrum. Dette vil si at nøytrum er det mest markerte genuset.⁶

Det er ved hjelp av markerthetshierarki og defaultgenus at OGAT løser balanserte konflikter (2006:1403–1404). Et likt antall likestilte regler står altså mot hverandre i denne typen konflikter. Hvis én regel peker mot maskulinum og en annen mot nøytrum, vil det minst markerte genuset av de to ”vinne kampen” om ordet. Utfallet av en balansert konflikt er dermed gitt ut fra hvor markerte involverte genus er. Skal vi kunne forutsi genustilordning i en slik konfliktsituasjon, forutsetter det altså at vi kjenner markerthetshierarkiet og defaultgenuset i det aktuelle språket. Vi har eksempel på det Rice kaller en balansert konflikt i genustilordningen til russisk *djadja*. Her er to aktuelle føringer:⁷

1. Ord på -a (og som tilhører andre og tredje bøyingsklasse) er femininer i russisk (Rice 2006:1401) → <i>djadja</i> er f
2. Ord for biologisk hankjønn er maskuliner (Rice 2006:1401) → <i>djadja</i> er m

Den formbaserte regelen tilsier at *djadja* bør tilordnes feminint genus, mens den semantiske regelen tilsier maskulinum. Reglene står mot hverandre. I slike regelkonflikter vil OGAT avvise at semantiske regler har forrang framfor formbaserte. Det er derimot markerthetshierarki og defaultgenus i et språk som vil avgjøre en slik balansert konflikt. Maskulinum er det minst markerte genuset i russisk (2006:1401). Altså tilordnes *djadja* maskulint genus.

f + m → én føring for russisk <i>djadja</i> som m, én som femininum → defaultgenus m => <i>djadja</i> er m

Det er ikke slik at alle ord i et språk får defaultgenus når det oppstår regelkonflikter.

⁶ Rangeringen av femininum og nøytrum er ikke så opplagt som det kan se ut til. Det vil bli drøftet i punkt 6.5.1.

⁷ Innenfor OGAT blir føringer formulert negativt. Det kan saktens diskuteres, noe Thornton gjør (2009:23), men vil ikke bli drøftet her.

Når ord tilordnes genus i ubalanserte konflikter, er markerthetshierarki og defaultgenus irrelevant (2006:1399). Hierarkiet settes ut av spill (2006:1406). Isteden vil regelflertallet avgjøre. Altså dreier det seg om regeltelling. Eller for å sitere Rice: "When the conflict is imbalanced, the noun is assigned to the category that is most vigorously advocated – in other words, majority rules" (2006:1399). Et ord vil bli tilordnet det genuset som flest regler bygger opp under. På dette grunnlaget kan vi forutsi utfallet også av denne typen konflikt. Genus-tilordningen til svensk *räka* er et eksempel på en ubalansert konflikt. Her er tre regler i sving.

1. Ord på -a er utrer i svensk (Källström 1996:159) → <i>räka</i> er u
2. Ord for animater er utrer (Källström 1996:154) → <i>räka</i> er u
3. Ord for personer og dyr der vi ikke skjeller mellom biologisk kjønn, er n (Thorell 1973:24) → <i>räka</i> er n

To regler trekker svensk *räka* mot utrum, mens én regel trekker ordet mot nøytrum.

u + u + n → to føringer for <i>räka</i> som u, én for n => <i>räka</i> er u

Etter Rice/Steinmetz-modellen er det slik regeltelling, og ikke det at en semantisk regel har forrang framfor andre regler, som kan forklare at *räka* er et utrum i svensk.

2.2.2 Universelle føringer og språkspesifikke utslag

OGAT likestiller alle regler. Modellen har et liberalt forhold til enhver føring eller regel som kan forklare hvorfor ord tilordnes et bestemt genus. Slik åpner OGAT også for å innlemme det som framstår som lokale regler i genustilordning. Det gjelder helt ned til generaliseringer om at ord for vanlige klær som dekker overkroppen, er nøytrere i tysk, for eksempel *Hemd*, 'skjorte', *Kleid*, 'kjole' og *Wams*, 'vest' (Rice 2006:1412). Samtidig kan vi legge til grunn at OGAT implisitt baserer seg på den generative tanken at det fins universelle prinsipper som er overordna lokale generaliseringer. Det gjør det relevant å redegjøre for generativt tankegods generelt og optimalitetsteorien spesielt, ettersom det er denne teorien OGAT springer ut av:

Innenfor generativ grammatikk er det vanlig å gå ut fra at vi dels har medfødte grammatiske kunnskaper, og at vi dels generaliserer fra ytringer (Åfarli 2000:31). En regner med at universalgrammatikken (UG), som er medfødt, består av allmenne prinsipper og regler for hvordan ulike språklige strukturer er oppbygd. De gjelder alle språk (Faarlund 2005:138). UG inneholder også visse åpne prinsipper. De forklarer hvorfor det kan være grammatisk variasjon mellom ulike språk (Åfarli 2000:31). Langt fra alle vil akseptere at det fins en universalgrammatikk (UG). Striden om UG har vart like lenge som begrepet har eksistert.

Uenigheten gjelder blant annet hva UG inneholder. Det blir også stilt spørsmål ved hva som er universelle og hva som er språkspesifikke trekk. Tomasello (2004) er kritisk. Eksakt hva er det som er og ikke er i universalgrammatikken, spør han (2004:644). Han mener svaret på dette spørsmålet er alt annet enn presist: Det fins få klare og utfyllende beskrivelser av hva UG inneholder. Og de beskrivelsene som fins, sammenfaller ikke. Enhver forsker står ganske enkelt fritt, mener Tomasello, til å påkalle en UG nøyaktig i den formen som måtte passe for anledningen (2004:643). Anledningene er mange. Dermed blir det en tilsvarende lang liste over hva ulike lingvister mener UG kan inneholde. Det er alt fra ordklasser og setningsledd til dobbel artikulasjon og optimalitetsteoretiske føringer. I nyere tid har Chomsky selv framholdt at UG bare gjelder rekursivitet (Hauser mfl. 2002:1578).

Vi skal ikke slippe spørsmålet om hva UG inneholder. Men først skal vi avklare optimalitetsteoriens posisjon under den generative paraplyen, med tanke på OGATs tilnytning til denne teorien. I utgangspunktet var optimalitetsteorien (OT) en fonologisk teori. Senere har teorien fått feste innenfor morfologi og syntaks (Börjars 1999:103). Det som særlig skiller OT fra tradisjonell generativ fonologi, er at OT mener grammatikken består av velformethetsbetingelser i stedet for fonologiske regler (Molde 2005:77). I den tradisjonelle generative grammatikken dreier det seg om regler som ikke kan brytes. I OT gjelder det betingelser, vilkår eller føringer som kan brytes og rangeres ulikt fra språk til språk. Grammatikken i et språk blir dermed en spesifikk rangering av slike betingelser. Eller for å si det med Börjars: Ulike språk er resultatet av ulike universelle føringer som trekker i ulike retninger (1999:105). McCarthy, en av lingvistene bak OT, advarer mot å utvikle for mange nye føringer fordi de samtidig også er påstander om UG: "Constraints in OT are not merely solution to language-particular problems, they are claims about UG with rich typological consequences" (2002:39).

Hva slags føringer eller prinsipper kan vi anta at UG inneholder i lys av OGAT? Når Rice (2006) drøfter ulike genustilordningsprinsipper, presiserer han at OGAT er utviklet innenfor en optimalitetsteoretisk ramme (2006:1394). Derfor må vi kunne gå ut fra at alle de føringene han viser til, og som han henter fra blant andre Steinmetz, antas å inneholde prinsipper som tilhører UG. Det er for eksempel prinsippet at ord for funksjonelle hull er nøytrere i tysk, som *Ei*, 'egg' (2006:1412). Det er dessuten regelen at ord for kyst eller strandkant er nøytrere, som *Ufer*, 'bredd'. Og det er altså regelen at ord for vanlige klær som dekker overkroppen, er nøytrere i tysk, som *Wams*, 'vest' (2006:1412). Rice viser til at det fins en norsk og slavisk variant av regelen om at ord for funksjonelle hull er nøytrere (2006:1412), men nevner ikke eventuelle språkspesifikke paralleller til at ord for kystlinjer og ord for vanlige klær til overkroppen er nøytrere i tysk. Det kan godt være at det fins slike paralleller,

og at disse reglene tilhører UG som allmenne og universelle prinsipper i genustilordning. Det er også mulig at slike regler ikke bare er eksklusivt lokale, men språkspesifikke variasjoner over universalier og altså i tråd med OT. I en analyse som denne ville det likevel være rimelig at vi drøftet og vurderte kritisk nettopp forholdet mellom språkspesifikke regler og universalier i lys av empiri. Vi skal likevel la det ligge. Det er fordi OGAT som modell i bruk ikke ser ut til å skjelne strengt mellom universelle prinsipper og språkspesifikke varianter.

2.3 Den bruksbaserte modellen og the Core Semantic Override Principle

Neset (2006, 2005) tar utgangspunkt i "Den bruksbaserte modellen" innenfor rammen av kognitiv lingvistikk i sin tilnærming til genustilordning (2006:1392). Selv om modellen anerkjenner visse generative og optimalitetsteoretiske prinsipper, er det helt grunnleggende forskjeller mellom disse retningene. Den bruksbaserte modellens perspektiv på genustilordning sammenfaller heller ikke i ett og alt med Corbetts syn på saken (jf. punkt 2.1). I det følgende vil det bli nærmere redegjort for Nessets mellomposisjon på området.

2.3.1 Sentrale prinsipper innenfor Den bruksbaserte modellen

Det er Langacker som har utviklet Den bruksbaserte modellen, en modell eller teori for hvordan språk læres (1987:46). Den inneholder skjema, mer eller mindre generelle regler,⁸ som er abstrahert fra virkelige ytringer (1987:182). Neset har utforsket hvordan modellen kan gjøre greie for genustilordning. I utgangspunktet er det to prinsipper som kan bidra til at substantiv tilordnes bestemte genus innenfor denne modellen. Det er konseptuell overlapping og forskansning (Neset 2005:179). I tillegg argumenterer Neset for å supplere modellen med the Core Semantic Override Principle. Vi skal se nærmere på de tre prinsippene:

Konseptuell overlapping dreier seg om i hvilken grad et skjema, en regel, overlapper med et eksemplar (Garman 2007:184, note 3). Det vil si hvor mange semantiske, morfologiske og fonologiske trekk et skjema og et eksemplar har felles. For genustilordning betyr det at et skjema som peker mot en bestemt genuskandidat, kan ha ett eller flere trekk felles med et eksemplar, og det vil si det ordet som skal tilordnes genus. Jo flere trekk en regel og et ord har felles, desto mer sannsynlig er det at nettopp denne regelen vil greie å tilordne ordet genus og utkonkurrere andre regler som peker mot andre genuskandidater.

Forskansning innebærer at skjema med høy typefrekvens har dypere spor i språkminnet

---

⁸ Heller ikke innenfor Den bruksbaserte modellen opererer man primært med "regel", men med "skjema". Likevel vil "regel" her bli brukt synonymt med "skjema". Også her er det av pedagogiske og praktiske grunner.

enn skjema med lav frekvens (Garmann 2007:184), og derfor blir skjema med høy frekvens lettere aktivert av språkbrukerne. Et skjema med høy frekvens omfatter mange eksemplarer, mens et skjema med lav frekvens omfatter få. For genustilordning betyr det at jo flere ord en regel gjelder for, altså jo mer frekvent den er, desto mer sannsynlig er det at den når opp i kampen om å tilordne et ord genus. Sagt med Nessel: En genuskandidat som er knyttet til en regel som gjelder for en stor gruppe ord, har en stor fordel i forhold til en genuskandidat som er knyttet til en regel som gjelder en liten gruppe ord (2005:179).

Genustilordning er et resultat av samspillet mellom konseptuell overlapping og forskansning (Nessel 2005:191). Men disse prinsippene kan også konkurrere og peke mot ulike genuskandidater. Nessel har framsatt som hypotese at overlappingsprinsippet har forrang når det kommer i konflikt med forskansningsprinsippet (2005:191). I neste punkt skal vi se flere eksempler på hvordan Den bruksbaserte modellen håndterer tilordning og predikerer genus i lys av overlapping og forskansning. Men først skal vi avklare hvorfor Nessel mener modellen trenger the Core Semantic Override Principle. Det er fordi modellen ifølge Nessel ikke greier å redegjøre for genustilordning på en fullt ut tilfredsstillende måte bare ved hjelp av overlapping og forskansning (2005:177). Disse prinsippene tar ikke hensyn til hva slags informasjon et skjema inneholder. Det gjør derimot the Core Semantic Override Principle. Det er et universelt prinsipp som favoriserer skjema med en bestemt type informasjon, nemlig biologisk kjønn (Nessel 2006:1390). Det innebærer at kjernesemantiske regler som gjelder biologisk kjønn, har forrang i konfliktfylte genustilordningsprosesser:

”Rules referring to biological sex take precedence in gender assignment”, framhever Nessel (2006:1386). Han underbygger the Core Semantic Override Principle ved å vise til solid typologisk evidens for at regler som er basert nettopp på biologisk kjønn, har forrang (2006:1385). Nessel refererer til Dahl (2000), som baserer seg på et omfattende materiale når han konstaterer at biologisk kjønn er hovedkriteriet for genustilordning i språk med mer enn ett genus for animater (2000:101). Dahl gjør dessuten uttrykkelig rede for det begrensede antallet tilfeller som avviker fra dette (2000:103). Nessel framholder the Core Semantic Override Principle som et mer nyansert alternativ til Corbetts tese om at alle semantiske regler har forrang. Corbetts antakelse ser ut til å være for sterk (Nessel 2006:1392). Rett nok virker det som om tesen stemmer for språk der det er sterke bånd mellom bøyingsklasse og genus. Men for språk der denne forbindelsen er svakere, som i tysk og norsk, blir det straks mer problematisk å følge Corbett, mener Nessel (2006:1386): *Waffe*, ’våpen’, *Planze*, ’plante’ og *Frucht*, ’frukt’ er eksempler som svekker forestillingen om at semantikken alltid vinner. De er

femininer til tross for en semantisk regel som sier at ord for overbegrep er nøytrere i tysk (2006:1386–7). Her er Nesset på linje med Rice og Steinmetz (jf. punkt 2.2.1).

Neset vurderer også muligheten for å innlemme andre prinsipper i Den bruksbaserte modellen. Det gjelder Gender Tally, 'regeltelling' (Steinmetz 1986), Elsewhere Condition (Kiparsky 1982) og defaulthierarki (Rice 2006, Steinmetz 1986). Kort sagt ser Neset slik på saken: Både regeltelling ved Gender Tally og regelordning ved Elsewhere Condition er for så vidt akseptable prinsipper, men overflødige fordi Den bruksbaserte modellen selv ivaretar disse prinsippene (2006:1370). Og rett nok er det teknisk mulig å innlemme defaulthierarkier i modellen, men defaultgenus samsvarer ikke med modellens prioritering av mer spesifikke regler foran generelle (2006:1370). Det er rimelig å anta at defaultgenus kan være relevant for genustilordning, ifølge Neset. Men default har en alvorlig slagside fordi det predikerer genus-system uten semantisk kjerne, og det er ikke evidens for at slike system fins (2006:1390).

2.3.2 Generelle og spesifikke skjema

Nedenfor skal vi se hvordan Den bruksbaserte modellen turnerer genustilordningsprosesser og på hvilket grunnlag den predikerer genus. Nynorsk *lønn*, løvtreet, vil bli brukt som eksempel nå i første runde. Dette substantivet aktiverer to skjema eller regler. Den første tilsier at ord for hjemlige trær er femininer i nynorsk (Trosterud 2001:41). Den andre tilsier at ord med rot på dobbel konsonant er maskuliner (Aasen 1965 [1864]:122), og den utløser en kommentar som gjelder flere enn denne ene regelen: Ideelt sett handler språkvitenskap om talespråk. Men i virkeligheten blir bildet mer komplekst, som her, hvor oppgaven baserer seg på skriftspråk (jf. punkt 1.1). Det byr på visse metodiske utfordringer: Skal en beskrive den lydlige forskjellen mellom ord som *kull* og *kul*, tar en i dag gjerne utgangspunkt i vokalen (Vikør og Torp 2003:56–57). Det tilsier at *kull* har kort vokal, mens *kul* har lang. Dette er i kontrast til skriftspråket, hvor forskjellen mellom *kull* og *kul* blir markert i konsonanten. Da sier vi at *kull* har kort konsonant og *kul* lang. Eller vi kan også beskrive forskjellen som ortografisk *-ll* og *-l*. Slik begrepsbruk forekommer ofte i litteraturen om genustilordning. Her er det flere regler av typen "ord med rot på dobbel konsonant er maskuliner" (Aasen 1965 [1864]:122, Enger 2002:137). Det er en formbasert regel som rett nok tar utgangspunkt i talespråket, men som likevel beskriver genustilordning på grunnlag av skrivemåten. Dette er et paradoks som også vil vise seg i denne oppgaven, blant annet i analysen av nynorsk *lønn*:

1. Ord for hjemlige trær er femininer i nynorsk (Trosterud 2001:41)
2. Ord med rot på dobbel konsonant er maskuliner (Aasen 1965 [1864]:122)

Dette er en konfliktfylt genustilordningssituasjon. To regler peker mot hver sin genus-kandidat. Vi skal først avklare hvilken av dem som har størst grad av konseptuell overlapping.

1. Ord for hjemlige trær er femininer i nynorsk →
  - Skjemaet inneholder trekkene "hjemlig" og "tre" →
  - Det betyr at skjemaet som peker mot femininum, har to trekk felles med *lønn* → **Denne regelen har større grad av konseptuell overlapping enn regelen at**
2. Ord med rot på dobbel konsonant er maskuliner →
  - Skjemaet inneholder trekket "rot på dobbel konsonant" (det vil si *ortografisk dobbel konsonant* eller fonologisk sett *kort vokal*) →
  - Det betyr at skjemaet som peker mot maskulinum, har ett trekk felles med *lønn*

Skjemaet eller regelen som gjelder ord for hjemlige trær og peker mot den feminine genus-kandidaten, har flest overlappende trekk med *lønn*. Det betyr at det er denne regelen som har størst grad av overlapping. Det betyr også at overlappingsprinsippet kan være med på avgjøre konflikten. Overlappingsprinsippet gjelder spesifisitet (Garmann 2007:184). Skjemaet som har flest overlappende trekk med et ord, er mest spesifikt (Neset 2005:191). Spesifikke skjema inneholder gjerne mer informasjon enn generelle regler. Dermed kan vi også si at mer informative skjema har høyere overlappingsgrad enn mindre informative (2005:194, note 2).

Overlappingsprinsippet samhandler gjerne med forskansningsprinsippet, som i første rekke gjelder frekvens (Neset 2005:181). Men prinsippene kan også konkurrere (jf. punkt 2.3.1). Det er tilfellet i genustilordningen til *lønn*. Her har én regel høyest overlappingsgrad, mens en annen er mest forskansa. Den mest forskansa regelen gjelder ord med rot på dobbel konsonant. Det er fordi vi kan gå ut fra at det er flere ord av denne typen i nynorsk enn det er ord for hjemlige trær. Grunnlaget for antakelser om frekvens vil bli drøftet i punkt 3.1.2.1.

- Skjemaet for ord med rot på dobbel konsonant gjelder flere ord enn skjemaet for ord for hjemlige trær → Skjemaet som gjelder flest ord, er det mest forskansa skjemaet → **Skjemaet som gjelder ord med rot på dobbel konsonant, er det mest forskansa**

Både i genustilordningen til *lønn* og ellers i denne oppgaven skal vi legge til grunn Nessets hypotese: At konseptuell overlapping har forrang foran forskansning når de to konfliktløsende prinsippene ikke samvirker (jf. punkt 2.3.1). Det innebærer at *lønn* vil bli tilordnet femininum ut fra regelen med størst overlappingsgrad, og det er den som gjelder ord for hjemlige trær. På dette grunnlaget predikerer Den bruksbaserte modellen korrekt feminint genus for *lønn*.⁹

Regelen for hjemlige trær er lokal i snittet, generaliseringen starter lokalt. Den er også mer spesifikk og inneholder mer informasjon enn regelen for ord med rot på dobbel konsonant. Det er i tråd med en sentral tanke i kognitiv lingvistikk: At mer spesifikke skjema

⁹ Nynorsk *lønn* har dobbelgenus og kan også tilordnes maskulint genus. Det blir ikke vektlagt akkurat her.

har forrang framfor mer generelle (Garmann 2007:184, note 3). Jeg vil utdype forholdet mellom spesifikke og generelle skjema innenfor kognitiv lingvistik, samt trekke inn det lokale aspektet: “Although speakers have general rules as well, the most robust linguistic generalisation appear to be local”, framhever Dąbrowska på grunnlag av undersøkelser som er utført blant polske språkbrukere (2004:148). Mange lingvister har tatt for gitt at talerne i større grad forholder seg til generelle regler enn til lokale, men det er ikke slik, mener Dąbrowska. Hun viser til en undersøkelse der språkbrukere gjør bruk av vekselvis genitiv og dativ i forbindelse med fiktive ord (2004:146). De støtter seg først og fremst til ”low-level schemes”, selv om de også har inne mer generelle regler. Men, poengterer hun, ”[t]his higher-level generalisation, however, is less well entrenched than the more specific patterns, and too weak to be reliably used in production” (2004:146). Også Enger er opptatt av det han kaller språklige generaliserings temmelig lokale natur (2009:1282). Det er et tydelig lokalt preg på en regel som at ord på *-e* for melkeprodukter er maskuliner i nynorsk (Trosterud 2001:41). Slike regler kan være viktige for lingvistisk teori, mener Enger, fordi de tyder på at språkbrukere generaliserer på et svært lokalt nivå (2009:1296).

Når det gjelder nynorsk *lønn*, har vi sett at den mest spesifikke regelen, regelen for ord for hjemlige trær, også er av det lokale slaget. Men det er flere eksempler på at den mest spesifikke regelen i en genustilordningsprosess ikke nødvendigvis har et lokalt utgangspunkt. Det gjelder for eksempel i tilordningen av genus til nynorsk *knekt*.

- Ord for personer av biologisk hankjønn er maskuliner i nynorsk (Aasen (1965 [1864]:117) → Skjemaet inneholder trekkene ”person” og ”biologisk hankjønn” → Det betyr at skjemaet som peker mot m, har to trekk felles med nynorsk *knekt* → **Denne regelen er mer spesifikk og har større overlappingsgrad enn regelen at**
- Ord på *-kt* er femininer i nynorsk (Trosterud 2001:47) → Skjemaet inneholder trekket ”ordslutt på *-kt*” → Det betyr at skjemaet som peker mot f, har ett trekk felles med nynorsk *knekt*

Regelen for ord på *-kt* har ett overlappende trekk med *knekt*. Regelen om ord for personer av biologisk hankjønn overlapper med to. Dermed er det regelen som gjelder animater, som er den mest spesifikke og har størst overlappingsgrad. Men denne animathetsregelen er likevel ikke en eksklusivt nynorsk regel, for animathet er et globalt genustilordnende prinsipp.

I genustilordningen til *knekt* samvirker overlappingsprinsippet med forskansningsprinsippet. Vi vet at animathetsregelen, den som gjelder ord for personer av biologisk hankjønn, har størst overlappingsgrad. Det er også grunn til å anta at det er den mest forskansa regelen. Det er fordi det er flere ord for personer av biologisk hankjønn enn det er ord på *-kt*.

- Skjemaet for ord for personer av biologisk hankjønn gjelder flere ord enn skjemaet for ord på *-kt* → Det skjemaet som gjelder for flest ord, altså det mest frekvente, er det mest forskansa skjemaet
- Regelen som gjelder ord for personer av biologisk hankjønn og peker mot maskulinum, har både høyere grad av overlapping og er mer forskansa enn regelen at ord på *-kt* er feminine

Ut fra dette predikerer Den bruksbaserte modellen rett maskulint genus til nynorsk *knekt*.

2.4 Forskning på genus i nyere tid

Nedenfor skal jeg kort presentere annen forskning på genus som er relevant for analysen.

2.4.1 Forskning på genus i norsk

Før Trosterud (2001) er det i nyere tid forsket lite på genus i norsk. Det dominerende synet var tidligere at genustilordning er tilfeldig (Trosterud 2001:30). Men Trosterud, og senere også Enger, har tatt opp tråden fra Beito (1954, 1986) og Aasen (1965 [1864]): Genustilordning er regelstyrt. Trosterud mener genustilordning er en del av grammatikken og presenterer et omfattende sett av regler i nynorsk (2001:29). Det består av 28 semantiske, ni morfologiske og ti fonologiske regler, 47 i alt, i tillegg til tre overgripende fonologiske regler.

Enger (2009) tviler på at alle genustilordningsregler alltid teller like mye. Han er heller ikke overbevist om at alle semantiske regler alltid har forrang (2009:1287). Han framhever at genustilordning er både regelstyrt og tilfeldig (Enger 2010:681). Et kontrastivt perspektiv på språk kan bidra til å avdekke nettopp regelmessigheter og tilfeldigheter i genustilordning, mener Enger. Han bruker eksempler fra de beslekta varietetene nynorsk og svensk til å vise det (2010:674). Samtidig forklarer han genusforskjeller mellom visse nynorske og svenske ord med at det gjelder ulike regler i varietetene. Andre genusforskjeller kan tilskrives at like regler i ulik grad vinner fram i nynorsk og svensk. Felles regler som ikke dekker akkurat samme gruppe ord, kan også kaste lys over genuskontrast, ifølge Enger (2010:678).

Tradisjonelt har synet på genus vært at det enten er regelstyrt eller at det er tilfeldig og dermed leksikalsk lagret. Her velger Enger en middelvei (2009:1294): Selv om vi går ut fra at genus er regelstyrt, er det mye evidens for at genus også kan være lagret ved visse ord (2009:1284). Dette støtter blant andre Conzett (2006, 2007). Det er i strid med Corbett, som avviser at genus lagres ved substantiv, blant annet fordi talere ville ha gjort langt flere feil om de måtte huske genus til hvert enkelt ord (jf. punkt 2.1). Conzett mener Corbetts argument hviler på en idé om at lagret informasjon er mindre pålitelig enn et regelsystem som er basert på andre typer lagret informasjon (Conzett 2006:229–230). Men hvorfor, spør Conzett, skulle det ene være mer pålitelig enn det andre? Og hvorfor skulle ikke talere greie å håndtere leksikalt lagra genus på samme måte som de takler tusener av andre lagra ord (2006:230)?

Conzett har også utført en systematisk empirisk analyse av genussystemet i norrønt og norsk, det vil si nynorsk (2007), og utviklingen fra det ene språktrinnet til det andre.

2.4.2 Forskning på genus i svensk – og italiensk

Dahl (2000) baserer seg særlig på materiale fra Corbett (1991) når han redegjør for det han omtaler som en universell egenskap ved genussystem: I ethvert system er det et overordna semantisk prinsipp som tilordner genus til animate substantiv (2000:101). Prinsippet kan ha ulike skjæringspunkt for ulike animater, avhengig av hvor høyt eller lavt på en animathets-skala de befinner seg. Slike skjæringspunkt, for eksempel mellom mennesker og dyr, mellom høyerestående og laverestående dyr og mellom animater og inanimater, vil være utslags-givende for hvilket genus ord tilordnes. Og det er altså biologisk kjønn som er hovedkriteriet for genustilordning i system med to eller flere genus for animater (jf. punkt 2.3.1).

Fraurud (2000) har studert prinsippene som styrer tilordning av genus til svenske egen-navn. Hun sammenligner også med andre språk, og her er stor variasjon (2000:205–206). Selv i nært beslekta språk kan formbaserte og semantiske kriterier ha ulik betydning. Fraurud bruker dette studiet også til å si noe om genustilordning generelt (2000:204). Blant annet er hun åpen for at genustilordning ikke bare er regelstyrt, men tilfeldig (2000:204–205).

Källström (1996) redegjør for settet av regler som ser ut til å være virksomt i svensk. Det sentrale prinsippet er at animate substantiv er utrer (1996:151). I tillegg viser Källström til to morfologiske og 19 fonologiske regler, samt 21 semantiske tendenser (1996:154–159). Begrepet tendenser bruker han i forbindelse med små grupper av ord (1996:154). Det er mer sannsynlig, mener Källström, at morfologiske eller fonologiske regler tilordner genus til slike ord. Men semantiske tendenser kan gjerne støtte opp under genustilordningen her.

Thornton (2009) har sett på styrkeforholdet mellom semantiske, fonologiske og morfologiske regler på grunnlag av genustilordning til lånord og nyord i italiensk. Semantiske regler er de sterkeste her (Thornton 2009:31). Rett nok er dette i tråd med Corbetts tese om at semantikken har forrang (2009:25). Men Thornton tar forbehold om at rangeringen av semantiske regler foran andre i italiensk ikke nødvendigvis er et universelt fenomen (2009:25).

2.5 Forklaringer

I forkant av analysen skal vi se på forklaringsbegrepet i lingvistikken. Det er beheftet med mange vanskeligheter. For hva er egentlig en forklaring? Det er stort sett to ulike typer som blir markedsført som forklaring i lingvistikken, ifølge Faarlund (1987:18): Å forklare noe er

enten å føre det inn under en generalisering – eller å relatere det til noe utenforliggende. Faarlund avviser den første varianten. Den er ikke særlig interessant som forklaring, mener han, for den beskriver bare en regularitet. En forklaring skal relatere noe til noe annet, framhever Faarlund. Det innebærer at forklaringen og det som blir forklart, må tilhøre ulike domener (1987:18). I denne oppgaven vil det være mange forklaringer som ikke innfrir slike krav. De vil likevel bli regnet som forklaringer her. Det er fordi forklaringer kan være mer og mindre grunne eller dype, for å si det med Dyvik (1992:7). Han myker opp det tradisjonelle vitenskapelige forklaringsbegrepet (1992:19). Derfor skiller han mellom temmelig ”blodfattige” forklaringer, som er basert på deskriptive generaliseringer, og mer innsikt-givende forklaringer, som har en dypere deduktiv struktur (1992:9). Vi har allerede sett at visse genusforskjeller i nynorsk og svensk blir forklart med at det gjelder ulike regler i varietetene (jf. punkt 2.4.1). Dette er en forklaring av den deskriptive typen. Ikke desto mindre kaster den lys over det som er et mål å forklare her.

2.6 Sammenfatning

Hovedmålet med denne oppgaven er å beskrive og forklare genusforskjeller mellom nynorske og svenske ord. Det skal jeg forsøke å gjøre primært ved hjelp av modellene som er drøftet i punkt 2.1, 2.2 og 2.3. Det er etter mitt syn også behov for et mer eksplisitt lokalt perspektiv på analysen av ord med genuskontrast, både synkront og diakront. Dette vil bli drøftet underveis. I tillegg vil jeg trekke inn annen teori, som det er redegjort for i punkt 2.4, når det er relevant.

Det er kommet fram flere sentrale spørsmål i teorigjennomgangen i dette kapitlet:

- Er alle regler likestilte, og er det regeltelling, hierarki og defaultgenus som avgjør regelkonflikter (jf. punkt 2.2)? Eller er det regelordning som gjelder, og vil det si at semantiske regler alltid vinner fram i konfliktfylte situasjoner (jf. punkt 2.1)? Eller er det snarere bare kjernesemantiske regler som gjelder biologisk kjønn, som har prioritet (jf. punkt 2.3)?
- Stemmer det at regler med høyest grad av overlapping og forskansning har et fortrinn når flere regler kjemper om å tilordne ord genus (jf. punkt 2.3)?
- Og er regelkonflikter så utbredt som teorier om genustilordning kan gi inntrykk av?

Dette er spørsmål som analysen av ord med genuskontrast ventelig vil kunne belyse. Analysen vil ventelig også vise hvilken modell som er best egna til å forklare genuskontrast.

3 Analyse I. Semantisk avgrensning

I det følgende vil ulike grupper av ord med ulikt genus i nynorsk og svensk bli analysert ved hjelp av OGAT, Den bruksbaserte modellen (supplert med the Core Semantic Override Principle) og Corbetts modell for genustilordning. Substantivmaterialet vil særlig bli sett i lys av lokale faktors betydning i genustilordning. Det er verken mulig eller hensiktsmessig å prøve å analysere alle 516 ord i korpuset (vedlegg 1), 258 nynorske og 258 svenske, innenfor rammen av denne oppgaven. Derfor er det valgt ut 30 ord, 15 nynorske og 15 svenske (vedlegg 2), som vil bli analysert, drøftet og forsøkt forklart i lys av de ulike modellene. Disse eksempelordene er gruppert og plassert i ulike tabeller sammen med ord de deler ett eller flere trekk med. Det betyr likevel ikke at eksempelord, og måten de blir forklart på, i statistisk forstand nødvendigvis er representative for gruppa av ord de blir presentert sammen med. Slike ord vil oftere kunne avdekke tendenser i det foreliggende materialet. Det er også valgt ut 50 ord, 29 nynorske og 21 svenske (vedlegg 2), som vil bli trukket inn i analysen når det er tjenlig. De vil, i motsetning til eksempelordene, ikke bli analysert i detalj.

I litteraturen om genustilordning blir påstander som at semantikken alltid vinner, eller at alle regler teller likt, gjerne underbygd med nokså få og, kan det se ut til, håndplukka eksempler. Det er ikke gitt at slike fåtallige eksempler er representative. Mot en slik bakgrunn er det et vesentlig poeng at det er forholdsvis mange og ulike ord som blir analysert i denne oppgaven, og ikke bare noen få utvalgte. Det er også vesentlig at ordene ikke er valgt ut med tanke på å underbygge et bestemt teoretisk poeng. Derimot er utvalget ment å gi et bredere og mer solid grunnlag for å kunne belyse genustilordning generelt og genusforskjeller mellom nynorske og svenske ord spesielt. I skandinaviske språk er forholdet mellom ulike regler ikke så enkelt (Enger 2004:141). Derfor er det ikke opplagt hvordan genustilordning går for seg og hvorfor det er genusforskjeller i nynorsk og svensk. Men det er rimelig å regne med at det kan være både ulike og sammensatte årsaker til slik genuskontrast. Det vil bli forsøkt belyst her.

Analysen er tredelt. Her, i kapittel 3, tar analysen utgangspunkt i semantiske regler som gjelder animater og overbegrep. Analysen i kapittel 4 tar utgangspunkt i formelle regler, og dobbelgenus er tema for analysen i kapittel 5. Reglene i nynorsk, som det blir referert til i analysen, er hentet fra Aasen (1965 [1864]), Trosterud (2001), Faarlund mfl. (1997), Enger (bl.a. 2004) og Conzett (2007). Reglene i svensk er hentet fra Thorell (1973), Kuhn (1985), Holmes og Hinchcliffe (1994), Källström (1996), Liljegren (1996) og Hultman (2003).

Det vil være en totrinns prosess å belyse ord med genuskontrast i denne analysen. Modellene må først predikere korrekt genus for nynorske og svenske ord med ulikt genus. Deretter, på grunnlag av disse prediksjonene, vil det være mulig å forklare slik genuskontrast.

3.1 Animater

Blant animatene i tabell 1 finner vi ni nynorske maskuliner og ett femininum. De samme ordene er nøytrere i svensk. 13 nynorske ord er nøytrere, og disse ordene er utrer i svensk.¹⁰

Tabell 1: 23 animater med genuskontrast i nynorsk og svensk

<i>nynorsk</i>	<i>svensk</i>
ein fan (m)	ett/en fan (n/u)
ein fyllik (m)	ett fyllo (n)
ein gjeng (m)	ett gäng (n)
ein gråbein (m)	ett/en gråben (n/u)
ein helgen (m)	ett helgon (n)
ein majestet (m)	ett majestät (n)
ein original (m)	ett original (u)
ein proff (m)	ett proffs (u)
ein statsråd (m)	ett statsråd (n)
ei bie (f)	ett bi (n)
eit ekorn (n)	en ekorre (u)
eit idol (n)	en idol (u)
eit individ (n)	en individ (u) (i betydningen zoologisk type er det også n)
eit fantom	en/ett fantom (u/n) i betydningen spøkelse, fantasifoster
eit insekt (n)	en insekt (u)
eit kull (m)	en kull (u)
eit menneske (n)	en människa (u)
eit/ein null (n)	en nolla (u)
eit personale (u)	en personal (u)
eit/ein petimeter (m/n)	en petimäter (u)
eit politi (n) i betydn. enkeltperson i politiet	en polis (u)
eit publikum (n)	en publik (u)
eit talent (n)	en talang (u)

3.1.1 Optimal Gender Assignment Theory og animater

Tabell 1 viser at det både er genusforskjeller mellom nynorske og svenske ord og genus-variasjon innenfor varietetene. Vi skal først se hvordan OGAT håndterer dette.

3.1.1.1 Publikum og publik

I nynorsk er det en sentral semantisk regel at ord som refererer til personer av begge kjønn, er maskuliner (Trosterud 2001:35). I svensk er det en sentral regel at ord som betegner animater, er ikke-nøytrere, det vil si utrer (Källström 1996:158). Likevel er ikke alle ord i tabell 1 maskuliner i nynorsk og utrer i svensk. Her har 23 ord nøytralt genus. Hvorfor har de det? Og

¹⁰ Svensk *fan* og *gråben* har dobbelgenus og er også utrer, mens svensk *fantom* kan være nøytrum. I så fall forsvinner genusforskjellen mellom nynorsk og svensk. Også nynorsk *null* og *petimeter* har dobbelgenus.

hvorfor det ikke er de samme ordene som er nøytrale i nynorsk og svensk? For å svare på det skal vi ta for oss ordparene *gjeng/gäng*, *kull/kull*, *personale/personal* og *publikum/publik*. Det er ord for animater av begge kjønn. Slik sett burde alle være utrer i svensk og maskuliner i nynorsk. Men det er de ikke. De er nøytrale. Derfor kan vi anta at det er flere regler involvert i genustilordningen til disse ordene, og at konflikter mellom ulike typer regler kan ha ulikt utfall både i og mellom varietetene. Det er likevel ikke snakk om at utfallet, altså genus, er tilfeldig, sett i lys av OGAT. For genus er forutsigbart også ved regelkonflikt.

OGAT skisserer to ulike strategier for konfliktløsning når ulike regler vil tilordne ulikt genus til et ord (jf. punkt 2.2.1). Den ene strategien gjelder balanserte konflikter, den andre gjelder ubalanserte. Det betyr at en både må identifisere aktuelle regler og avklare konflikttype for å kunne utlede rett genus. Derfor må vi undersøke hvilke regler som kan være relevante for *gjeng/gäng*, *kull/kull*, *personale/personal* og *publikum/publik*. Vi må også undersøke hva slags konflikt vi har å gjøre med. I tillegg til å være animater har disse ordene det felles at de er ord for kollektiv, grupper av mennesker. Denne typen ord er gjerne nøytrale i nynorsk (Faarlund mfl. 1997:154) og svensk (Källström 1996:54). Dessuten har *personale/personal* og *publikum/publik* ulike endelser som kan ha betydning for genus. Vi vet fra kapittel 2 at Rice likestiller alle regler innenfor OGAT, mens blant andre Corbett og Nessel mener at semantiske regler er særlig sentrale nettopp for animater. Det gjør analysen av animater ekstra interessant, og vi skal snart se hva som skjer når slike ord tilordnes genus. Nynorsk *publikum* og svensk *publik* vil bli brukt som eksempelord. Vi skal først til *publikum*. Her er genustilordningen konfliktfylt fordi flere konkurrerende regler er involvert:

1. Ord for personer av begge kjønn er m i nynorsk (Trosterud 2001:35) ¹¹ → <i>publikum</i> er m
2. Ord for kollektiv er n (Faarlund mfl.1997:154) → <i>publikum</i> er n
3. Ord på -um er n (Trosterud 2001:48) → <i>publikum</i> er n

To regler trekker *publikum* mot nøytrum, og én regel trekker ordet mot maskulinum. Det er en ubalansert konflikt fordi det er et regelflertall for å tilordne ett bestemt genus til dette ordet.

¹¹ Trosterud viser bare til ord av typen *brite*, *kunde*, *lærer* når det gjelder regelen at ord for personer uten kjønns-spesifisering er maskuliner (2001:35). Det er mulig at han ikke har ment å dekke ord som *publikum* med denne regelen. Jeg vil likevel gå ut fra at denne regelen også kan gjelde for *publikum*. Regelen gjelder alle personer uavhengig av kjønn. *Publikum* er et ord som betegner personer uavhengig av kjønn. Derfor er det etter min mening en relevant regel også for *publikum*. En genustilordningsregel er en deskriptiv regel og dermed en (del)-beskrivelse av grunnlaget som språkbrukere tilordner ord genus ut fra. Det er ikke nødvendigvis den avgjørende regelen for genuset til *publikum* at ord for personer av begge kjønn er m, men det er likevel rimelig å anta at den blir aktivert i genustilordningsprosessen. Det samme vil bli lagt til grunn for svensk *publik*.

$n + n + m \rightarrow$ to føringer for <i>publikum</i> som n, én for m $\Rightarrow$ <i>publikum</i> er n

OGAT teller regler i konfliktfylte situasjoner. Her betyr det at *publikum* tilordnes nøytrum på grunnlag av én fonologisk og én semantisk regel. Ut fra dette forutsier OGAT korrekt genus.

Det er fire regler involvert i genustilordningen til svensk *publik*.

1. Ord for animater er utrer i svensk (Källström 1996:54) $\rightarrow$ <i>publik</i> er u
2. Ord på <i>-ik</i> er ikke-nøytrer, det vil si utrer (Källström 1996:159) $\rightarrow$ <i>publik</i> er u
3. Ord for kollektiv er n (Källström 1996: 54) $\rightarrow$ <i>publik</i> er n
4. Ord for personer og dyr der vi ikke skjeller mellom biologisk kjønn, er nøytrer (Thorell 1973:24) $\rightarrow$ <i>publik</i> er n

To regler peker mot utrum og to mot nøytrum. Regelkonflikten er balansert, og da kan ikke regelflertallet avgjøre. OGATs strategi for å løse slike konflikter er å la det minst markerte genuset, defaultgenus, være tungen på vektskåla. Utrum regnes som defaultgenus i svensk (f.eks. Enger 2010:682). Ved å påkalle defaultgenus predikerer OGAT rett genus for *publik*:

$u + u + n + n \rightarrow$ to føringer for <i>publik</i> som u, to for n $\rightarrow$ defaultgenus u $\Rightarrow$ <i>publik</i> er u

Med korrekte prediksjoner for både *publik* og *publikum* får modellen også fram hvorfor det er genusforskjell mellom dem: Det er dels de samme reglene som gjelder i nynorsk og svensk. Men reglene har ulik gjennomslagskraft. Animathetsregelen når fram overfor svensk *publik* fordi den peker mot defaultgenus. Det samme gjelder den eksklusivt svenske regelen for ord på *-ik*. Den felles regelen som gjelder ord for kollektiv, når derimot bare fram overfor nynorsk *publikum*. Også den felles regelen for ord på *-um* er bare virksom overfor det nynorske ordet.

3.1.1.2 Gråbein og gråben

Nedenfor skal vi se på sammensatte substantiv (jf. tabell 1, punkt 3.1). *Gråbein* og *statsråd* er både animater og sammensetninger. Det får følger for genustilordningen til slike animater at de også er sammensetninger. Det er to aktuelle regler for eksempelordet *gråbein*:

1. Ord for dyr som betegner begge biologiske kjønn, er maskuliner i nynorsk (Aasen 1965 [1864]:118) $\rightarrow$ <i>gråbein</i> er m
2. Sammensetninger har samme genus som sisteledet når det er simpleks (Aasen 1965 [1864]:118) $\rightarrow$ sisteledet <i>bein</i> er n når det er simpleks $\rightarrow$ <i>gråbein</i> er n

Én semantisk og én morfologisk regel står mot hverandre. Det skaper en balansert konflikt. Da vil OGAT påkalle defaultgenus, og modellen forutsetter at det er maskulinum i nynorsk (Rice 2006:1400).

$m + n \rightarrow$ én føring for nynorsk *gråbein* som m, én for n $\rightarrow$ defaultgenus m $\Rightarrow$ *gråbein* er m

Slik forutsier modellen rett maskulint genus. Det er likevel grunn til å framheve at sammensetningsregelen, som i dette tilfellet peker mot nøytrum, er en sterk regel i nynorsk. Det viser blant annet Conzettts materiale (2007:69), som består av hovedformene av substantiv i *Nynorskordboka*. Av i alt 47 332 sammensatte substantiv er det 42 unntak fra regelen at slike ord har samme genus som sisteleddet når det er simpleks. *Gråbein* er blant disse unntakene.

Også i svensk er det regelkonflikt i tilordningen av genus til *gråben*:

1. Animater er ikke-nøytrer, det vil si utrer, i svensk (Källström 1996:158) $\rightarrow$ <i>gråben</i> er u
2. Sammensetninger har samme genus som sisteleddet når det er simpleks (Källström 1996:154) $\rightarrow$ sisteleddet <i>ben</i> er nøytrum når det er simpleks $\rightarrow$ <i>gråben</i> er n
3. Ord for personer og dyr der vi ikke skjeller mellom biologisk kjønn, er nøytrer $\rightarrow$ <i>gråben</i> er n

Dette er en ubalansert konflikt. Én føring trekker i retning av utrum, mens to føringer peker mot nøytrum. Regelflertallet avgjør slike konflikter. Derfor tilordnes svensk *gråben* nøytrum.

$u + u + n \rightarrow$ to føringer for *gråben* som u, én for n $\Rightarrow$ *gråben* er n

Slik utleder modellen rett genus. For *gråben* er et nøytrum. Men, som det går fram av tabell 1, *gråben* har dobbelgenus i svensk, det er også et utrum. Det er bare hvis vi ser bort fra dette at vi kan si at OGATs genusprediksjon er fullstendig. Gjør vi derimot et nummer av dobbelgenuset til *gråben*, får modellen et forklaringsproblem. Slike problem skal vi la ligge inntil videre, ettersom dobbelgenus er eget tema i kapittel 5. OGAT har nå predikert rett genus både for *gråbein* og *gråben*. Modellen er dermed i posisjon til å forklare genusforskjellen mellom det nynorske og svenske ordet. Det er så å si de samme reglene som gjelder i nynorsk og svensk, men reglene har ulik gjennomslagskraft i varietetene. I nynorsk er det en animathetsregel som vinner fram og tilordner maskulinum til *gråbein*. I svensk sørger sammensetningsregelen og en animathetsregel for at *gråben* blir et nøytrum.

Det er grunn til å framheve sammensetningsregelens sterke posisjon også i svensk. For denne regelen er, om mulig, enda sterkere i svensk enn i nynorsk: “This rule is very strong and productive”, skriver Källström (1996:154), “and if there are any exceptions they are very few and in all likelihood of marginal status. Thus, even the animacy rule is overridden by this

rule”. Også Rice peker på det ekstraordinære ved tilordning av genus til sammensetninger: ”Regardless of the gender-relevant features on a compound, it will be assigned the gender of its rightmost element. In an OT conceptualization, this means that the force of the rightmost element outranks any other relevant constraints”, skriver Rice i en fotnote (2006:1409). Det er grunn til å peke på at det som er kalt Right Hand Head Rule (Williams 1981), og beslekta forestillinger om at ord har hoder som styrer for eksempel genus, er omstridt og omdiskutert (f.eks. Carstairs-McCarthy 1992, Enger 1995). Vi skal likevel forlate problemstillingen her. Det er fordi Rice ser på genustilordning til sammensetninger som en oppgave for framtidig forskning. OGAT er heller ikke operasjonalisert på en slik måte at modellen tar hensyn til det spesielle ved genustilordning til sammensetninger.¹²

3.1.1.3 Bie og bi

Bie/bi, *ekorn/ekorre*, *insekt/insekt* og *gråbein/gråben* er animater med mulighet for maskulint genus i nynorsk og utralt genus i svensk. Men også her er det genusforskjeller. I nynorsk er *ekorn* og *insekt* nøytrer, *bie* femininum og *gråbein* maskulinum. *Bi* er et nøytrum i svensk, *ekorre* og *insekt* er utrer, mens *gråben* altså har dobbelgenus. Vi skal se om OGAT kan kaste lys over slike genusforskjeller. *Bi* og *bie* er eksempelord. Her er de aktuelle reglene i nynorsk:

1. Ord på trykklett -e er femininer i nynorsk (Enger 2002:136) ¹³ → <i>bie</i> er f
2. Ord på -e er nøytrer (Beito 1954:91) → <i>bie</i> er n
3. Ord på -e er maskuliner (Helleland og Papazian 2005:46) → <i>bie</i> er m
4. Ord for dyr som betegner begge biologiske kjønn, er m (Aasen 1965 [1864]):118)

Her er det altså antatt tre nærmest likelydende tilordningsprinsipper som peker mot tre ulike genus, ettersom ord på -e kan være både femininer, nøytrer og maskuliner. Det er neppe sannsynlig at det skulle være tre så godt som like regler i genustilordningen til et ord. I denne runden skal vi likevel ikke gå nøye inn på disse reglene, men la alle gjelde for *bie*. Men vi

¹² Det samme gjelder en gruppe morfemer som Steinmetz kaller ”strong endings”, og som Rice nevner og slutter seg til i fotnoten om sammensetninger (2006:1409). Slike morfemer, som for eksempel det nøytrumstilordnende -*chen*, utklasser ifølge Steinmetz alle andre relevante føringer i genustilordningsprosessen. Rice/Steinmetz-modellen framhever ellers regeltelling og mener at alle regler veier likt når ord får genus. Det ser ut til å stride mot dette likestillingsprinsippet å la ”strong endings” forklare hvorfor visse ord tilordnes visse genus: ”Strong endings” innebærer at regler vektes og dermed ikke teller likt. Vi skal la det ligge her. Det er fordi Rice anbefaler å overlate også denne problemstillingen til framtidig forskning, og fordi heller ikke dette er innarbeidet i OGAT.

¹³ Trosterud avgrenser denne regelen til å gjelde tostava ord (2001:35). Når jeg baserer meg på Engers framstilling av regelen, er det fordi den sikter bredere. Regelen gjelder også for andre enn tostava ord på trykklett -e.

skal komme tilbake til problemstillingen i punkt 4.3.1.1, der reglene vil bli drøftet i forbindelse med hva det er som bestemmer genuset til nynorsk *plomme*. Det er en ubalansert konflikt i genustilordningen til *bie*: En første føring peker mot femininum. En andre vil tilordne nøytrum. Den tredje og fjerde peker mot maskulinum. Her vil regelflertallet avgjøre konflikten. På dette grunnlaget vil OGAT også predikere maskulint genus for nynorsk *bie*.

To føringer for <i>bie</i> som m, én for f, én for n $\rightarrow$ $\Rightarrow$ <i>bie</i> er m (FEIL PREDIKSJON)

Men *bie* er ikke et maskulinum. OGAT forutsier feil genus.¹⁴ Det ser ikke ut til at modellen er tilstrekkelig fininnstilt til å kunne sortere ut dette unntaket fra hovedregelen at ord for dyr er maskuliner. Unntakene, som Aasen skriver utførlig om (1965 [1864]:119), innebærer at insekter som *bie*, *humle*, *lus* og *loppe* er femininer i nynorsk. OGAT vektlegger ikke i tilstrekkelig grad at *bie* er et ord på *-e* og tilordnes feminint genus i tråd med det. Dette er et eksempel på at OGAT ikke alltid forutsier rett genus. Men det betyr likevel ikke at slike feilslåtte prediksjoner lar seg falsifisere innenfor OGAT. Det fins ikke et kjent, komplett sett med regler i nynorsk. I slike situasjoner tar man det forbeholdet innenfor OGAT at ukjente eller oversette regler senere vil kunne komme for en dag og justere modellens feilslåtte prediksjoner (Enger 2009:1287). Det er problematisk at OGAT ikke lar seg falsifisere. Det har da også teorien fått kritikk for (2009:1289). Vitenskapelige hypoteser skal være falsifiserbare, påpeker Tomasello: "If it is constructed in a way that makes it immune to falsification, then it may be a pretty picture of the world", skriver han, "but it is not science" (2004:643).

Vi skal til *bi* i svensk. To regler kan være involvert.

1. Ord for animater er ikke-nøytrer, det vil si utrer, i svensk $\rightarrow$ <i>bi</i> er u

2. Ord for personer og dyr der vi ikke skjeller mellom biologisk kjønn, er nøytrer $\rightarrow$ <i>bi</i> er n

Det er en balansert konflikt i genustilordningen til *bi*. Én regel peker mot utrum, en annen mot nøytrum. Når regelflertallet ikke kan avgjøre konflikten, støtter OGAT seg til defaultgenus.

u + n $\rightarrow$ én regel for <i>bi</i> som u, én for n $\rightarrow$ defaultgenus u $\Rightarrow$ <i>bi</i> er u (FEILSLÅTT PREDIKSJON)

Slik predikerer OGAT uriktig maskulint genus for svensk *bi*. Feilslåtte prediksjoner om både *bie* og *bi* gjør at OGAT ikke kan belyse genusforskjellen mellom disse ordene.

¹⁴ OGATs genusprediksjon for *bie* vil være den samme enten vi antar eller avviser to av de tre reglene for ord på *-e*. Det gjelder også prediksjonene til Den bruksbaserte modellen og Corbetts modell, som vi vil se i punkt 3.1.2.3 og 3.1.3.3. Uansett regeltilfang er det slik at alle modeller her (feil)predikerer genuset til *bie*. Det, samt praktiske forhold, er grunnen til at reglene for ord på *-e* ikke vil bli diskutert før senere, i punkt 4.3.1.1.

3.1.1.4 OGAT, animater og forklaringskraft

OGAT har predikert rett genus for fire av seks ord. Etter dette kan modellen forklare genusforskjellen mellom *publikum* og *publik* og *gråbein* og *gråben*, men ikke mellom *bie* og *bi*.

3.1.2 Den bruksbaserte modellen og animater

Vi bytter modell, men holder oss til animatene i tabell 1. Hvordan takler Den bruksbaserte modellen de ulike genustilordningsprosessene, og hvordan forklarer den genusforskjeller?

3.1.2.1 Publikum og publik

To prinsipper gjelder innenfor Den bruksbaserte modellen: konseptuell overlapping og forskansning. I tillegg kommer The Core Semantic Override Principle. Det gir forrang til regler som gjelder biologisk kjønn (jf. punkt 2.3.1). Det er disse prinsippene som løser regelkonflikter, og som modellen baserer prediksjoner om genus på. Grappa av ord vi skal ta utgangspunkt i, er også her *gjeng/gäng*, *kull/kull*, *personale/personal* og *publikum/publik*. *Publikum* og *publik* er nok en gang eksempelord. Dette er relevante regler for *publikum*:

1. Ord for personer uten kjønnsspesifisering, det vil si av begge kjønn, er m i nynorsk → de semantiske trekkene "person" og "uten kjønnsspesifisering" → to trekk felles med <i>publikum</i>
2. Ord for kollektiv er n → det semantiske trekket "kollektiv" → ett trekk felles med <i>publikum</i>
3. Ord på <i>-um</i> er n → det formbaserte trekket " <i>-um</i> " ¹⁵ → ett trekk felles med <i>publikum</i>

Regelen som gjelder ord for personer av begge kjønn og peker mot maskulint genus, har to trekk felles med *publikum*. De to reglene som gjelder ord for kollektiv og ord på *-um*, peker begge mot nøytralt genus og har til sammen to trekk felles med *publikum*.

Skjema som tilordner maskulinum, overlapper med to trekk ↔ Skjema som tilordner nøytrum, overlapper med to trekk

Når det er skjema eller regler med like mange trekk som peker mot hver sin genuskandidat, kan ikke prinsippet om konseptuell overlapping være med på å avgjøre spørsmålet om genustilordning. I slike situasjoner støtter Den bruksbaserte modellen seg til prinsippet om

¹⁵ Dette er ett av flere tilfeller som ligger i grenselandet mellom genustilordning på grunnlag av suffiks og genustilordning på grunnlag av fonologisk form (Trosterud 2001:48). Morfologiske regler baserer seg på avledning, bøyning og sammensetning, mens fonologiske regler tar utgangspunkt i (ut)lyd. Avhengig av hva en vektlegger, ordstruktur eller lydstruktur, kan noen regler tolkes både som morfologiske og fonologiske. Det er også slik at det kan være vanskelig å avgjøre om visse regler er morfologiske eller fonologiske (Corbett 1991:33). I det følgende vil jeg primært bruke Corbetts samleterm "formbaserte regler" for fonologiske og morfologiske regler.

forskansning alene. Det er grunn til å tro at det er flere nynorske ord for personer av begge kjønn enn det er ord for kollektiv og ord på *-um*. Det betyr at det skjemaet som gjelder for flest ord, altså den mest forskansa regelen, er den om ord for personer av begge kjønn.

Skjema som gjelder for flest ord → mest forskansa regel →
ord for personer av begge kjønn er m i nynorsk
=> Det mest forskansa skjemaet tilordner maskulint genus til nynorsk *publikum*
(FEILSLÅTT GENUSPREDIKSJON)

Ut fra dette predikerer modellen maskulint genus til *publikum*. Det er ikke korrekt.

Den feilslåtte prediksjonen gjør det aktuelt å se nærmere på hvordan forskansningsprinsippet lar seg operasjonalisere. Vi skal ta utgangspunkt i at den antatt mest forskansa regelen i genustilordningen til *publikum* er regelen som gjelder ord for personer av begge kjønn. Hva ligger til grunn for denne antakelsen? Slik den er presentert her, er den ikke kvantifisert. Antakelsen er først og fremst basert på en språklig intuisjon om hvilke typer ord som er mest frekvente i nynorsk. Det virker sannsynlig at vi har flere nynorske ord for personer av begge kjønn enn ord for kollektiv og ord som slutter på *-um*. Å støtte seg til språkfølelsen på denne måten er i tråd med selve ideen om forskansning (jf. punkt 2.3.1): Det vil si at språkbrukeren, og følgelig også en student som analyserer nynorske og svenske ord med genuskontrast, oppfatter at visse regler er mer forskansa og frekvente enn andre, uten å kunne belegge det med eksakte tall. Det er likevel ikke helt tilfredsstillende bare å måtte basere seg på en slik språkfølelse, for den er ikke alltid like tydelig eller entydig. Likevel vil antakelsene som utgjør grunnlaget for å utpeke de mest forskansa reglene i denne oppgaven, bare unntaksvis kunne bli omgjort til tellbare og sammenlignbare størrelser. Det skyldes praktiske forhold: Det er mulig å søke etter bestemte typer nynorske ord gjennom Norsk ordbank¹⁶, som er basert på oppslagsord og bøyningsopplysninger fra *Nynorskordboka*, og etter bestemte typer svenske ord gjennom SAOL Plus (2007), som er basert på tilsvarende data fra *Svenska Akademiens Ordlista*. Men søkemulighetene mine har vært begrensa.¹⁷ Det gjør at noen av antakelsene om hvilke regler som er mer og mindre forskansa, nok kan være rimelige, men bare delvis underbygd med tallmateriale.¹⁸

Den feilslåtte prediksjonen om genuset til nynorsk *publikum* gjør det også aktuelt å

¹⁶ Se Norsk ordbank på Internett-adressen <http://www.edd.uio.no/prosjekt/ordbanken/>.

¹⁷ Det er mulig å søke etter visse typer ord med utgangspunkt i endelse, f.eks. ord på *-um*. Men det er ikke mulig å avgrense slike søk til bare å gjelde usammensatte eller tostava ord. I så fall må en sortere manuelt. Men for visse typer søk vil det være en så tidkrevende prosess at det ikke vil stå i forhold til utbyttet innenfor rammen av en oppgave som denne. Det er heller ikke mulig å søke etter ord med visse semantiske trekk, f.eks. animathet.

¹⁸ Det kan være vanskelig å avklare betydningen av visse typer ord, for eksempel overbegrep. Også dette kan bidra til å komplisere avklaringen av hvilke regler som er de mest forskansa. Det vil bli drøftet i punkt 3.2.2.2.

drøfte hva som ligger i begrepet konseptuell overlapping. Det er ikke avklart i litteraturen om Den bruksbaserte modellen hvordan 'overlapping' skal kvantifiseres, noe Nesset også kommenterer: "Skal ein telje kor mange skjema, (dvs. kor mange piler som peikar på kandidaten), eller skal ein telje kor mange trekk dei overlappende skjemaa inneheld", spør han (2005, note 4:184). Ulike tellemåter kan føre til ulike prediksjoner. I denne oppgaven har jeg valgt å telle og legge sammen trekk fra alle regler som peker mot samme genuskandidat. Det framstår som mest hensiktsmessig. Men det er fullt mulig å kvantifisere annerledes. Hvis vi i tilfellet *publikum* hadde valgt å telle og legge sammen antallet regler som trekker i retning av den ene eller andre genuskandidaten, og altså ikke telt og summert antall trekk, ville utfallet blitt et annet. Da ville modellen predikert korrekt nøytralt genus for *publikum*:

[1. Ord for personer av begge kjønn er m → én regel for maskulinum]
[2. Ord for kollektiv er n → én regel for nøytrum]
[3. Ord på -um er n → én regel for nøytrum]
[→én regel for m, to regler for n => regelflertallet tilordner nøytralt genus til <i>publikum</i>]

Dette tyder på at modellen bør utvikles ytterligere.

Nå kan det selvfølgelig også være andre årsaker til at Den bruksbaserte modellen ikke predikerer rett genus for *publikum*. Det er for eksempel sannsynlig at prediksjonen ville blitt en annen dersom modellen hadde åpnet for å vekte ulikt eller prioritere andre enn kjerne-semantiske regler som gjelder biologisk kjønn. I tilfellet *publikum* er det slik at de to reglene som peker mot nøytrum, til sammen teller nøyaktig like mye som regelen som peker mot maskulinum. Det skjer altså ut fra et regnestykke om overlappende trekk. Men hvordan kan vi være så sikre på at hvert trekk, eller hver regel, teller like mye når ord tilordnes genus? Enger spør hvorfor alle regler må veie likt (2009:1287), og det er mye som taler for at det faktisk ikke er slik at alle regler alltid betyr like mye. Vi har allerede drøftet den antatt sterke sammensetningsregelen i nynorsk og svensk (jf. punkt 3.1.1.2). Også regelen som tilordner nøytrum til ord på -um, ser ut til å ha stor gjennomslagskraft i nynorsk. 84,5 prosent av alle 2815 ord på -um er nøytrer, viser en gjennomgang i Norsk ordbank.¹⁹ Derfor ville det ikke være urimelig å la regelen for ord på -um alene telle mer enn regelen som gjelder ord for personer av begge kjønn i genustilordningen til *publikum* (jf. også punkt 3.1.1.1, fotnote 11). Det er også fordi *publikum* på et vis framstår som "mindre animat" enn animater av typen

¹⁹ Det fins 2379 nynorske nøytrer på -um, 389 maskuliner på -um og 47 femininer på -um, viser søk i Norsk ordbank. Se nettadressen <http://www.edd.uio.no/perl/search/search.cgi?appid=73&tabid=1116>.

danske, kjærast, tante og ven. Det ville heller ikke være urimelig å framheve at regelen om ord for kollektiv betyr mer for genuset til *publikum* enn regelen som gjelder ord for personer av begge kjønn. Med slik vekting av reglene kunne modellen tilordnet rett genus til *publikum*.

Det er fire aktuelle regler i genustilordningen til svensk *publik*.

1. Ord for animater er utrer → det semantiske trekket "animat" → ett felles trekk med <i>publik</i>
2. Ord på <i>-ik</i> er utrer → det formbaserte trekket " <i>-ik</i> " ²⁰ → ett felles trekk med <i>publik</i>
3. Ord for kollektiv er nøytrere → det semantiske trekket "kollektiv" → ett trekk felles med <i>publik</i>
4. Ord for personer og dyr der vi ikke skjeller mellom biologisk kjønn, er nøytrere → de semantiske trekkene "dyr" og "uten biologisk kjønnsspesifisering" → to trekk felles med <i>publik</i>

Skjemaene som peker mot utrum, har sammenlagt to trekk som overlapper med *publik*. Skjemaene som peker mot nøytrum, overlapper med i alt tre trekk. Det er altså skjemaene som vil tilordne *publik* nøytralt genus, som til sammen har størst grad av konseptuell overlapping. Prinsippet om overlapping kan dermed bidra til å løse denne regelkonflikten.

Skjema som tilordner femininum, overlapper med to trekk ↔
 Skjema som tilordner nøytrum, overlapper med tre trekk → svensk *publik* er n
 (FEILSLÅTT PREDIKSJON)

I denne prosessen samvirker ikke prinsippet om overlapping med prinsippet om forskansning. Den mest forskansa regelen er antakelig skjemaet som gjelder ord for animater og peker mot utrum. Det er fordi det høyst sannsynlig er flere ord for animater enn ord på *-ik*, ord for kollektiv og ord for personer og dyr der vi ikke skjeller mellom biologisk kjønn.

Skjema som gjelder for flest ord → mest forskansa skjema → ord for animater er u →
 peker mot u for *publik*
 (FORSKANSNINGSPRINSIPPET ER I STRID MED OVERLAPPINGSPRINSIPPET)

Nesset har utviklet hypotesen at overlappingsprinsippet har forrang når det kommer i konflikt med forskansningsprinsippet (jf. punkt 2.3.1). Derfor skal vi gå ut fra at skjemaene som peker mot nøytrum og har størst overlappingsgrad, tilordner genus til *publik*. På dette grunnlaget predikerer Den bruksbaserte modellen at *publik* er et nøytrum. Men det er feil. Nesset tese stemmer ikke her. Det er derimot det mest forskansa skjemaet som tilordner genus til *publik*.

Den bruksbaserte modellen feilpredikerer genus for både *publik* og *publikum*. Derfor greier den heller ikke å belyse genusforskjellen mellom det svenske og nynorske ordet. Skal modellen greie det, må den forutsi korrekt genus for begge ord i slike ordpar.

²⁰ Källström drøfter grensetilfeller som en like gjerne kan si at blir tilordnet genus ut fra fonologiske regler som morfologiske regler (1996:158–159). Det gjelder blant annet ord på *-ik* – og dermed *publik*.

3.1.2.2 Gråbein og gråben

Hvordan vil Den bruksbaserte modellen forklare genusforskjellen mellom nynorsk *gråbein* og svensk *gråben*? Vi skal først se hvilke regler som er aktuelle for nynorsk *gråbein*.

1. Ord for dyr som betegner begge biologiske kjønn, er maskuliner i nynorsk → trekkene "dyr" og "uten kjønns spesifisering" → to felles trekk med <i>gråbein</i>
2. Sammensetninger har samme genus som sisteleddet når det er simpleks. Sisteleddet her, altså <i>bein</i> , er nøytrum → det morfologiske trekket "sammensetning" → ett trekk felles med <i>gråbein</i>

Sammensetningsregelen har ett trekk felles med *gråbein*. Skjemaet som gjelder ord for dyr av begge kjønn, har to overlappende trekk og dermed størst grad av konseptuell overlapping.

Skjema med størst grad av konseptuell overlapping → ord for dyr av begge biologiske kjønn, er m → tilordner maskulinum til nynorsk <i>gråbein</i>

Ut fra dette forutsier Den bruksbaserte modellen rett genus til maskulinet *gråbein*.

Genustilordningen til *gråbein* er enda et eksempel på at prinsippene konseptuell overlapping og forskansning ikke alltid samvirker, men også kan konkurrere: Regelen som gjelder ord for dyr av begge biologiske kjønn og peker mot maskulinum, er den med størst grad av overlapping. Samtidig er det overveiende sannsynlig at den mest forskansa regelen er sammensetningsregelen, som her vil tilordne nøytralt genus. Det er 47 332 sammensatte substantiv i nynorsk (Conzett 2007:67), og det utgjør om lag to tredeler av de 70 411 substantivene i *Nynorsk boka* (jf. punkt 3.1.1.2). Det er ingen grunn til å tro at det fins flere nynorske ord for dyr som betegner begge biologiske kjønn.

Skjema som gjelder for flest ord → mest forskansa regel → sammensetningsregelen → peker mot nøytrum for nynorsk <i>gråbein</i> (FORSKANSNINGSPRINSIPPET ER I STRID MED OVERLAPPINGSPRINSIPPET)

Overlappingsprinsippet har forrang foran forskansningsprinsippet når prinsippene konkurrerer (jf. punkt 2.3.1). Det gjør de her. Det er dette som er grunnen til at det er regelen med høyest grad av overlapping, og ikke den mest forskansa regelen, som tilordner genus til *gråbein*.

Det er tre aktuelle regler for svensk *gråben*.

1. Ord for animater er utrer i svensk → det semantiske trekket "dyr" → ett felles trekk med <i>gråben</i>
2. Sammensetninger har samme genus som sisteleddet når det er simpleks. Sisteleddet <i>ben</i> er nøytrum når det er simpleks → det semantiske trekket "sammensetning" → ett trekk felles med <i>gråben</i>
3. Ord for personer og dyr der vi ikke skjeller mellom biologisk kjønn, er nøytrer → trekkene "dyr" og "uten biologisk kjønns spesifisering" → to trekk felles med <i>gråben</i>

Skjemaene som peker mot genuskandidaten utrum, har ett felles trekk med svensk *gråben*. Skjemaene som trekker i retning av nøytrum, har til sammen tre overlappende trekk med det aktuelle ordet. Prinsippet om konseptuell overlapping bidrar dermed til å løse regelkonflikten.

Skjema som tilordner utrum, overlapper med ett trekk $\leftarrow \rightarrow$
 Skjema som tilordner nøytrum, overlapper med tre trekk $\rightarrow$ svensk *gråben* er n

På dette grunnlaget predikerer Den bruksbaserte modellen rett genus for *gråben*. Det stemmer at *gråben* er et nøytrum. Men, vet vi, ordet har dobbelgenus og kan også være et utrum. Dermed er genusprediksjonen om nøytret *gråben* korrekt nok, men ikke fullstendig.

Det er grunn til å anta at sammensetningsregelen er den som gjelder for flest ord og er mest forskansa. Det er fordi det trolig er flere sammensetninger i svensk enn det er ord for animater og ord for dyr der vi ikke skjeller mellom biologisk kjønn. Det vil si at prinsippene om overlapping og forskansning samhandler i genustilordningen til nøytret *gråben*.

Skjema som gjelder for flest ord $\rightarrow$ mest forskansa regel $\rightarrow$ sammensetningsregelen
 peker mot nøytrum for *gråben*
 FORSKANSNINGSPRINSIPPET SAMVIRKER MED OVERLAPPINGSPRINSIPPET

Med to korrekte prediksjoner på plass kan modellen nå forklare genusforskjellen mellom nynorsk *gråbein* og svensk *gråben*. En animathetsregel vinner fram overfor maskulinet *gråbein*. Sammensetningsregelen og en animathetsregel sørger for genuset til nøytret *gråben*.

3.1.2.3 Bie og bi

Hvordan vil Den bruksbaserte modellen forklare genusforskjellen mellom *bie* og *bi*? For å kunne svare på det må modellen forutsi rett genus for begge ord. Vi skal først til nynorsk *bie*.

1. Ord for dyr som betegner begge biologiske kjønn, er maskuliner i nynorsk $\rightarrow$ trekkene "dyr" og "uten kjønnsspesifisering" $\rightarrow$ to semantiske trekk felles med <i>bie</i>
2. Ord på trykklett -e er femininer $\rightarrow$ det formbaserte trekket "-e" $\rightarrow$ ett trekk felles med <i>bie</i>
3. Ord på -e er nøytrere $\rightarrow$ det formbaserte trekket "-e" $\rightarrow$ ett trekk felles med <i>bie</i>
4. Ord på -e er maskuliner $\rightarrow$ det formbaserte trekket "-e" $\rightarrow$ ett trekk felles med <i>bie</i>

Skjemaene som peker mot femininum og nøytrum, har ett trekk felles med *bie*. Skjemaene som sier at ord for dyr av begge biologiske kjønn og ord på -e er maskuliner, overlapper med i alt tre trekk. Det betyr at reglene som peker mot maskulinum, har størst grad av overlapping,

og at overlappingsprinsippet kan være med på å løse regelkonflikten.²¹

Skjema som tilordner femininum, overlapper med ett trekk $\leftrightarrow$
 Skjema som tilordner nøytrum, overlapper med ett trekk $\leftrightarrow$
 Skjema som tilordner maskulinum, overlapper med tre trekk $\rightarrow$ *bie* er m
 (FEILSLÅTT PREDIKSJON)

Skjemaet for ord for dyr som betegner begge kjønn og peker mot maskulinum, er trolig det mest forskansa. Her samvirker dermed forskansningsprinsippet med overlappingsprinsippet.

Skjema som gjelder for flest ord $\rightarrow$ mest forskansa regel $\rightarrow$ ord for dyr som betegner begge biologiske kjønn, er m $\rightarrow$ peker mot m for nynorsk *bie*
 (FORSKANSNINGSPRINSIPPET SAMVIRKER MED OVERLAPPINGSPRINSIPPET. DET UNDERBYGGER FEILSLÅTT GENUSPREDIKSJON)

På dette grunnlaget predikerer modellen at *bie* er et maskulinum. Men det er ikke korrekt. *Bia* er et femininum. I dette tilfellet er det skjemaet for ord på *-e* som har avgjørende betydning i genustilordningen. Det til tross for at det verken har størst grad av overlapping eller er mest forskansa. Den bruksbaserte modellen ser ikke ut til å takle tilfeller av denne typen.

Hvordan framstiller modellen genustilordningsprosessen til svensk *bi*?

1. Ord for animater er utrer i svensk $\rightarrow$ trekket "animat" $\rightarrow$ ett trekk felles med *bi*
2. Ord for personer og dyr der vi ikke skjeller mellom biologisk kjønn, er nøytrer $\rightarrow$ trekkene "dyr og "uten kjønnsspesifisering" $\rightarrow$ to trekk felles med *bi*

De to skjemaene peker på ulike genuskandidater for svensk *bi*. Skjemaet som peker på utrum, har ett felles trekk med *bi*. Skjemaet som peker på nøytrum, overlapper med to trekk, og det vil si at det er denne regelen som har størst grad av konseptuell overlapping.

Skjema som tilordner utrum, overlapper med ett trekk $\leftrightarrow$
 Skjema som tilordner nøytrum, overlapper med to trekk $\rightarrow$ svensk *bi* er n

Vi vet at overlappingsprinsippet har forrang i situasjoner der det ikke samvirker med forskansningsprinsippet. Prinsippene samvirker ikke her. Regelen som peker mot utrum og gjelder ord for animater, dekker flest ord og er dermed det mest forskansa.

Skjema som gjelder for flest ord $\rightarrow$ mest forskansa regel $\rightarrow$ ord for animater er utrer $\rightarrow$ peker mot u for svensk *bi*
 FORSKANSNINGSPRINSIPPET ER I STRID MED OVERLAPPINGSPRINSIPPET

Svensk *bi* tilordnes altså genus ut fra regelen som har størst grad av overlapping. Den peker mot nøytrum. Ut fra dette predikerer modellen korrekt genus for *bi*. Men modellen bommer på genuset til nynorsk *bie*. Derfor kan den ikke forklare genusforskjellen mellom *bie* og *bi*.

²¹ Også her er det altså grunn til å spørre hvor sannsynlig det er at det fins tre nesten like regler (jf. punkt 3.1.1.3). Reglene skal få gjelde her, ettersom modellens genusprediksjon blir den samme enten vi regner med eller forkaster to av de tre reglene for ord på *-e*. Disse reglene vil altså bli drøftet mer inngående i punkt 4.3.1.1.

The Core Semantic Override Principle, som Nessel har supplert Den bruksbaserte modellen med, har ikke gitt noen regler forrang i genustilordningen til *bie/bi*, *publikum/publik* og *gråbein/gråben*. Det kjernesemantiske prinsippet favoriserer bare regler som gjelder biologisk kjønn. Slike kjernesemantiske regler har ikke vært relevant i genustilordningen her.

3.1.2.4 Den bruksbaserte modellen, animater og forklaringskraft

Den bruksbaserte modellen har så langt predikert rett genus for tre ord av seks mulige. Modellen har feilpredikert genuset til to ord. Ut fra dette greier modellen å forklare genusforskjellen mellom *gråbein* og *gråben*, men ikke mellom *publikum* og *publik* og *bie* og *bi*.

3.1.3 Corbetts modell og animater

Vi skal nå se genustilordning til *publikum/publik*, *gråbein/gråben* og *bie/bi* i lys av Corbetts modell. Vi skal også avklare om modellen kan belyse genusforskjellene mellom disse ordene.

3.1.3.1 Publikum og publik

Semantiske regler har stort sett alltid forrang ved konflikter i genustilordningsprosesser, slik Corbett ser det (1991:68–69). Men hva skjer når det er ulike semantiske regler som er i konflikt? Hvordan er det da mulig å finne ut hvilken regel som er den avgjørende? Vi har en slik situasjon i genustilordningen til *publikum* og *publik*. Først skal vi se på det nynorske ordet. Her er flere regler i sving. Den formbaserte regelen for ord på *-um* betyr minst for Corbetts modell i denne genustilordningsprosessen. Vi står igjen med to semantiske regler:

SEMANTISK REGEL: Ord for personer av begge kjønn er maskuliner
SEMANTISK REGEL: Ord for kollektiv er nøytrer

Innenfor Corbetts modell vil det være en av disse reglene som avgjør genuset til *publikum*. Men hvilken? Corbett gir ingen direkte anvisning for hvordan det er mulig å løse konfliktfylte situasjoner av denne semantiske typen. Det kan skyldes at han typisk beskjeftiger seg mer med kjernesemantiske regler som gjelder animathet og biologisk kjønn, og mindre med andre typer semantiske regler, og derfor havner han sjelden i situasjoner der slike regler kommer i konflikt med hverandre. Han er dessuten mer opptatt av det grunnleggende poenget at genus ikke er tilfeldig enn av denne typen problemstillinger. Ikke desto mindre bør det være mulig, ut fra det vi ellers vet om Corbetts modell for genustilordning, å kunne si noe om styrkeforholdet mellom de semantiske reglene som er relevante for nynorsk *publikum*. La oss se:

Genussystem baserer seg på grunnleggende semantiske tilordningskriterier av typen animat/inanimat, menneskelig/ikke-menneskelig, biologisk kjønn, avgrenset/uavgrenset, abstrakt/konkret, liten/stor og andre som må oppfattes som helt sentrale i et system. Det er når Corbett redegjør for rene semantiske genussystem at han peker på dette (1991:30. Jamfør også punkt 2.4.1). Men fordi han går ut fra at det er en semantisk kjerne i alle system, og at semantiske regler ved regelkonflikt har forrang overalt, må vi kunne regne slike grunnleggende semantiske kriterier som relevante for alle typer genussystem, og derfor også for blandingssystem som det norske og svenske. Og nettopp fordi slike semantiske genustilordningskriterier er grunnleggende, kan de i én forstand sies å ha prioritet foran andre ikke-grunnleggende semantiske regler. I genustilordningen til *publikum* kunne en dermed kanskje vente at regelen som gjelder ord for personer av begge kjønn, og som her er det nærmeste vi kommer et grunnleggende kriterium, ville være en mer sentral regel enn regelen at ord for kollektiv er nøytrale. Men så er det ikke alltid slik at de mest sentrale semantiske kriteriene avgjør genustilordningen. De spiller ikke alltid hoved-rollen på bekostning av mindre sentrale semantiske regler. Et eksempel på det, og som Corbett drøfter, er det tyske nøytrale *Mädchen* 'jente' (1991:99). Det er et sentralt prinsipp at ord for biologisk hunkjønn er feminine i tysk. Likevel tilordnes *Mädchen* nøytralt genus ut fra regelen at diminutiver er nøytrale.²² Genustilordningen til nynorsk *publikum* er en parallell: Det mest sentrale prinsippet her gjelder ord for personer av begge kjønn. Likevel framstår regelen om ord for kollektiv som mer relevant, og den peker mot rett nøytralt genus for *publikum*. Når den fonologiske regelen for ord på *-um* dessuten trekker i samme retning, er også det i tråd med Corbett: "[W]hen semantic and formal criteria are both involved in gender assignment, they always overlap to some extent" (1991:63).

Prediksjonen om genuset til *publikum* er korrekt. Hva så med svensk *publik*? Det gjelder tre semantiske regler og én formbasert for ord på *-ik*. Den formbaserte er svakere stilt enn de semantiske innenfor Corbetts modell.

SEMANTISK REGEL: Ord for animater er utrer
SEMANTISK REGEL: Ord for kollektiv er nøytrale
SEMANTISK REGEL: Ord for personer og dyr der vi ikke skjeller mellom biologisk kjønn, er nøytrale

Hvilken regel har størst gjennomslagskraft overfor svensk *publik*? Også her kan vi regne som det mest grunnleggende og sentrale prinsippet at ord for animater er utrer. Det er denne mest

²² Eksemplet har også en semantisk logikk. *Ein Mädchen* er så å si mindre kjønnnet enn f.eks. *eine Frau*.

sentrale regelen som vinner fram, og vi kan legge dette til grunn for prediksjonen om genus innenfor Corbetts modell. Ellers stemmer Corbetts utsagn: "[T]here can be considerable overlaps; a noun may be, say, feminine because of its meaning, morphology and phonology" (1991:70). Både den semantiske og den formbaserte regelen peker på utrum for *publik*.

Med korrekt genus på plass for både *publik* og *publikum* kan Corbetts modell kaste lys over genusforskjellen mellom disse ordene: Ulike semantiske regler vinner fram i svensk og nynorsk. Animathetsregelen tilordner utrum til *publik*, mens regelen som gjelder ord for kollektiv, tilordner nøytrum til *publikum*. Samtidig støtter og overlapper eksklusivt svenske og nynorske fonologiske regler hver sin semantiske regel. En kunne kanskje innvende at når Corbetts modell får det til "å gå opp" her, så er det fordi prediksjoner om genus er mer elastiske enn hos OGAT og Den bruksbaserte modellen. På den annen side gir nettopp denne tøyeligheten hos Corbett et hensiktsmessig rom for diskusjon og avveininger som de andre modellene, slik de er brukt her, ikke har. Det er hensiktsmessig fordi det kan være vrient å avklare hva som går for seg i genustilordning. Det er ofte, som Poplack mfl. framhever, vanskelig å se hvorfor et ord tilordnes ett genus framfor et annet (1991:1). Derfor slutter de seg til Haugens syn i diskusjonen om hvor sikre vi egentlig kan være på hvilke faktorer som er utslagsgivende i genustilordning: "At best we are dealing with probabilities" (1969:441).

3.1.3.2 Gråbein og gråben

Vi vet fra før at det er regelkonflikt i genustilordningen til nynorsk *gråbein*. Den morfologiske regelen som tilsier at sammensetninger har samme genus som sisteleddet når det er simpleks, vil tilordne nøytrum til *gråbein*. Den semantiske regelen peker mot maskulinum:

SEMANTISK REGEL:
Ord for dyr som betegner begge biologiske kjønn, er maskuliner i nynorsk

Corbetts ord gjelder fortsatt: "If there are conflicting factors at work, semantic factors usually take precedence" (1991:68-69). Prediksjonen er korrekt. Den semantiske regelen vinner fram og sørger for at *gråbein* blir et maskulinum. Det skjer på tross av det massive trykket fra sammensetningsregelen i nynorsk (jf. punkt 3.1.1.2).

Også i svensk er det regelkonflikt i genustilordningen til *gråben*. Hos Corbett vil en morfologisk regel som gjelder sammensetninger, bli nedprioritert til fordel for to semantiske:

SEMANTISK REGEL: Animater er ikke-nøytrere, det vil si utrer i svensk

SEMANTISK REGEL:
Ord for personer og dyr der vi ikke skjønner mellom biologisk kjønn, er nøytrere

Vi skal avklare hvilken semantisk regel det er som bestemmer genuset til *gråben*. Rett nok kan ord for personer og dyr være nøytrere i svensk. Men det er et grunnleggende semantisk genustilordningskriterium at animater er utrer. I henhold til det mest sentrale kriteriet er det dermed god grunn til å anta, med Corbett, at animatet *gråben* er et utrum. Det er en korrekt prediksjon. Modellen kommer ut med et utralt *gråben* i svensk og et maskulint *gråbein* i nynorsk. Dermed er det ingen genusforskjell å snakke om. Men igjen er det grunn til å minne om at *gråben* har dobbelgenus. Svensk *gråben* er også et nøytrum i kontrast til det norske maskulinet *gråbein*. Det skulle i prinsippet ikke skape problemer for Corbett. Han har en forklaring på hvorfor ord har dobbelgenus. Men kan det kaste lys over hvorfor *gråben* har dobbelgenus? Vi skal se. Med det foregriper vi også diskusjonen om dobbelgenus i kapittel 5:

“[T]here are nouns of unstable gender. The same noun may take agreements of more than one gender, with no difference in meaning”, påpeker Corbett (1991:67). Han mener denne typen genusvariasjon ved visse ord helst forekommer mellom språkbrukere innenfor ett og samme språkområde (1991:67). Det er altså ikke slik at den enkelte språkbruker vakler mellom flere genus. Derimot er det mer sannsynlig at ulike regler har ulik gjennomslagskraft overfor ulike grupper av språkbrukere og i ulike varieteter.²³ Det kan se ut til at det er dette som er tilfellet for *gråben*: To semantiske regler er virksomme i ett og samme språkområde. Den ene regelen, at animater er utrer, vinner fram overfor *gråben* innenfor én gruppe av språkbrukere. Den andre regelen, at ord for dyr der vi ikke skjeller mellom biologisk kjønn, er nøytrere, vinner fram innenfor en annen gruppe. Men hvorfor? Corbett har to hovedforklaringer på hvorfor ord har dobbelgenus: For det første kan forholdsvis nye lånord som ikke utvetydig dekkes av hjemlige regler, vakle mellom to eller flere genus (1991:67). For det andre kan dobbelgenus tyde på at det pågår endringer i et genussystem. Jeg har ikke belegg for å kunne si at dobbelgenuset til *gråben* tyder på at det foregår endringer i svensk(e) genussystem. *Gråben* er heller ikke et lånord. Det innebærer at Corbetts teser om dobbelgenus ikke kan belyse dobbelgenuset til *gråben*. Det betyr også at Corbetts modell ikke kan predikere det nøytrale genuset til *gråben*. Etter dette kan Corbetts modell heller ikke oppklare hvorfor det er genusforskjell mellom maskulinet *gråbein* og nøytrere *gråben*.

---

²³ Corbetts poeng skulle i prinsippet kunne være forenlig både med optimalitetsteoretiske OGAT og kognitiv lingvistikks bruksbaserte modell. Men dette perspektivet er etter mitt syn verken innarbeidet i OGAT eller tilpasset Den bruksbaserte modellen på en slik måte at det er mulig å vektlegge det i denne analysen.

3.1.3.3 Bie og bi

Vi skal se hvordan genusforskjellen mellom *bie* og *bi* blir belyst ved hjelp av Corbetts modell. Genustilordningen til nynorsk *bie* ser ut til å aktivere tre formbaserte regler som gjelder ord på *-e*. En fjerde regel peker mot maskulinum, og det er en semantisk regel:

SEMANTISK REGEL:
Ord for dyr som betegner begge biologiske kjønn, er maskuliner i nynorsk

Corbetts modell vil gi denne semantiske regelen forrang og predikere at *bie* er et maskulinum. Men det er feil. *Bie* er et femininum. Slik får vi demonstrert at semantiske regler ikke alltid har forrang. Det er mer sannsynlig at den formbaserte regelen for ord på trykklett *-e* avgjør det feminine genuset til *bie* (jf. punkt 3.1.1.3 og 3.1.2.3).²⁴

Det er to aktuelle semantiske regler i genustilordningen til svensk *bi*.

SEMANTISK REGEL: Ord for animater er utrer i svensk

SEMANTISK REGEL:
Ord for personer og dyr der vi ikke skjelner mellom biologisk kjønn, er nøytrere

Hvilken semantisk regel avgjør her? Med Corbett burde vi kunne si at *bi* får genus ut fra den mest grunnleggende semantiske regelen at ord for animater er utrer. Men så er det altså ikke alltid slik at det mest sentrale prinsippet avgjør et ords genus (jf. punkt 3.1.3.1). Nettopp det ser ut til å være tilfellet her. Også denne typen situasjoner er det rom for hos Corbett. I så fall må vi vektlegge at *bi* er så langt nede på den animate rangstigen at det knapt regnes som dyr og i hvert fall ikke utløser sterke forestillinger om biologisk kjønn. Derfor kan et slikt dyr tilordnes nøytrum. Det kommer vi tilbake til i drøftingen av genuset til *insekt*, i punkt 4.3.3.2.

Corbetts modell predikerer altså rett nøytralt genus for *bi*. Men fordi modellen bommer på genuset til *bie*, kan den ikke forklare genusforskjellen mellom det nynorske og svenske ordet. Den vesle *bia* i nynorsk har ellers hatt et annet diakront forløp enn *biet* i svensk. Også det kan være med på å belyse dagens genusforskjell mellom nynorsk og svensk. I norrønt og fornsvensk heter insektet *bý* og er et nøytrum (Hellquist 1939:69). Det moderne svenske ordet *bi* har beholdt både genus og form, om enn med delabialisering. I nynorsk er ordet blitt til *bie*, og man antar at det er en dansk-tysk form laget av flertallsformen *bier*.²⁵

²⁴ De formbaserte reglene for ord på *-e* som Corbett nedprioriterer, kommer vi tilbake til i punkt 4.3.1.1.

²⁵ Opplyst i *Nynorskordboka*, elektronisk utgave på nettadressen

<http://www.dokpro.uio.no/perl/ordboksoek/ordbok.cgi?OPP=bie&nynorsk=S%F8k+i+Nynorskordboka&ordbok=bokmaal&alfabet=n&renset=j>.

3.1.3.4 Corbett, animater og forklaringskraft

Corbetts modell har predikert rett genus for fire substantiv av seks mulige. Modellen har forklart genusforskjellen for *publikum/publik*, men ikke for *gråbein/gråben* og *bie/bie*.

3.2 Overbegrep

Tabell 2 inneholder 12 nynorske og 12 svenske ord som alle kan oppfattes som hyperonymer, ord for overbegrep.²⁶ Fem overbegrep er nynorske maskuliner, mens ett er et femininum. Tilsvarende svenske ord er nøytrere.²⁷ Seks overbegrep er nøytrere i nynorsk. Lignende svenske ord er utrer. I det følgende vil det bli drøftet hvorfor det er genusforskjeller mellom ord som både i nynorsk og svensk regnes som overbegrep. Slik genuskontrast vil også her bli analysert ved hjelp av OGAT, Den bruksbaserte modellen og Corbetts modell for genustilordning.

Tabell 2: 12 overbegrep i nynorsk og svensk

<i>nynorsk</i>	<i>svensk</i>
ein bagasje (m)	ett bagage (n)
ein bestand (m)	ett bestånd (n)
ein blome (m)	ett blomster (n)
ein finger (m)	ett/en finger (n/u)
ein vin (m)	ett vin (n)
ei gift (f)	ett gift (n)
eit insekt (n)	en insekt (u)
eit kontinent (n)	en kontinent (u)
eit metall (n)	en metall (u)
eit måltid (n)	en måltid (u)
eit menneske (n)	en människa (u)
eit møbel (n)	en möbel (u)

3.2.1 OGAT og overbegrep

Gift og *insekt* er eksempelord for overbegrepene i tabell 2. Det vil først bli redegjort for OGATs perspektiv på genustilordning og forklaring på genusforskjeller mellom disse ordene.

3.2.1.1 Gift og gift

Ord for overbegrep er nøytrere både i nynorsk (Trosterud 2001:21) og i svensk (Liljegren 1996:46). Halvparten av overbegrepene i tabell 2 er likevel ikke nøytrere. Det tyder på at det også kan være andre føringer som gjør seg gjeldende overfor denne typen ord.

Det er tre aktuelle regler i genustilordningen til nynorsk *gift*.

²⁶ Det er ikke opplagt hva som er et overbegrep. Det vil bli drøftet i punkt 3.2.2.2.

²⁷ *Finger* har dobbelgenus i svensk. Når *finger* er et utrum, forsvinner kontrasten til det nynorske maskulinet.

1. Ord for overbegrep er nøytrale i nynorsk → nynorsk <i>gift</i> er n

2. Ord for stoff/masse er nøytrale → <i>gift</i> er n

3. Ord på <i>-ft</i> er f (Trosterud 2001:47) → <i>gift</i> er f

Én regel vil altså tilordne feminint genus til *gift*. De to andre reglene peker mot nøytrum. Konflikten er ubalansert. Derfor kan regelflertallet avgjøre genus innenfor OGAT.

$n + n + f \rightarrow$ to føringer for <i>gift</i> som n, én for f $\Rightarrow$ nynorsk <i>gift</i> er n

Ut fra dette predikerer OGAT at nynorsk *gift* er et nøytrum. Men det er ikke korrekt.

Genustilordningen til svensk *gift* involverer to regler.

1. Ord for overbegrep er nøytrale i svensk → svensk <i>gift</i> er n

2. Ord for stoff/masse er nøytrale → <i>gift</i> er n

Her er det ingen regelkonflikt. To regler peker mot nøytrum, og svensk *gift* er nettopp det. På det grunnlaget predikerer OGAT rett genus. Modellen kan likevel ikke oppklare genusforskjellen mellom svensk og nynorsk *gift*. Det er fordi den feilpredikerer genuset i nynorsk.

3.2.1.2 Insekt og insekt

Vi har så vidt vært innom *insekt* tidligere (jf. punkt 3.1.1.3). I nynorsk utløser *insekt* flere regler som peker mot ulike genus. Det skaper en konfliktfylt genustilordningsprosess.

1. Ord for overbegrep er nøytrale i nynorsk → nynorsk <i>insekt</i> er n

2. Ord for dyr som betegner begge biologiske kjønn, er maskuliner → <i>insekt</i> er m

3. Ord på <i>-kt</i> er femininer → <i>insekt</i> er f

Denne regelkonflikten er balansert. Defaultgenus avgjør slike konflikter. Derfor blir nynorsk *insekt* tilordnet genus ut fra regelen om at ord for begge kjønn er maskuliner.

$n + m + f \rightarrow$ én føring for <i>insekt</i> som m, én for n og én for f $\rightarrow$ defaultgenus m $\Rightarrow$ norsk <i>insekt</i> er m

Etter dette predikerer OGAT at *insekt* er et maskulinum i nynorsk. Det er feil.

På svensk side er det tre aktuelle genustilordningsregler. Alle er semantiske.

1. Ord for animater er utrer i svensk → <i>insekt</i> er u
2. Ord for overbegrep er nøytrer i svensk → svensk <i>insekt</i> er n
3. Ord for personer og dyr der vi ikke skjeller mellom biologisk kjønn, er nøytrer → <i>insekt</i> er n

I denne ubalanserte konflikten kan regelflertallet avgjøre genustilordningen.

$n + n + u \rightarrow$ to føringer for *insekt* som n, én for u → svensk *insekt* er n

Slik vil OGAT forutsi nøytralt genus for svensk *insekt*. Heller ikke dette er korrekt. Det aktualiserer spørsmålet om hvilke regler som ligger til grunn for OGATs prediksjoner. Derfor skal vi se på genustilordningen til svensk *insekt* en gang til: I nynorsk er det en regel som gjelder ord på *-kt*. Fordi formen på slike *-kt*-ord er den samme i nynorsk og svensk, kan det være grunn til å spørre hvorfor det ikke fins en tilsvarende regel i svensk. En gjennomgang i SAOL Plus (2007) viser at det er et betimelig spørsmål: Det fins 75 svenske ord på *-kt*. 64 av dem er utrer. Det vil si at rundt 85 prosent av ord på *-kt* er utrer, mens 15 prosent er nøytrer. Det er et avvik fra normalfordelingen av genus i svensk, som tilsier rundt 75 prosent utrer og 25 prosent nøytrer (Hultman 2003:48). Det bygger opp under antakelsen om at det kan være et mønster i genustilordningen også til svenske ord på *-kt*. Derfor skal et fjerde tildelingsprinsipp få gjelde også i svensk, når OGAT på nytt skal forutsi genuset til *insekt*:

4. Ord på *-kt* er utrer i svensk → svensk *insekt* er u

I den nye regelsituasjonen vil to regler peke mot nøytrum og to mot utrum. Det er en balansert konflikt. OGAT vil følgelig påkalle defaultgenus.

$u + u + n + n \rightarrow$ to føringer for *insekt* som u, to for n → defaultgenus u → *insekt* er u

Denne gangen predikerer OGAT rett utralt genus for svensk *insekt*.

Det er en hake ved dette nye grunnlaget for OGATs prediksjon, og det er at språkforskere ikke gjør regning med et genustilordningsprinsipp som sier at svenske ord på *-kt* er utrer. Det kan i det hele tatt se ut til at det foreligger færre postulerte genustilordningsregler i svensk enn i norsk. I alle fall for ord som er analysert i denne oppgaven, framstår regeltilfanget som mindre omfattende i svensk enn i nynorsk.²⁸ Det blir påfallende der en intuitivt

²⁸ I analysen blir det referert til i alt 26 forskjellige regler som er nevnt i litteraturen om genustilordning i nynorsk (jf. vedlegg 11–12). Det blir vist til 15 tilsvarende regler i litteraturen om genustilordning i svensk. Selv om dette er regler bare for ord som er analysert i denne oppgaven, underbygger de det generelle inntrykket som litteraturen etter min mening skaper på dette området: at det er postulert flere regler på norsk enn på svensk side.

ville anta at det var likelydende regler i begge varieteter, som i tilfellet *insekt*. Hva kan det komme av? Det er ikke usannsynlig at svensk forskningstradisjon på området kan ha dempet interessen for å undersøke og identifisere visse typer genustilordningsprinsipper i svensk. Så sent som i 2003 skriver for eksempel Hultman i *Svenska Akademiens språklära*, en autoritativ publikasjon, at "[g]enus är inte beroende av substantivets betydelse", og at "[i]nte heller finns det någon koppling mellan ordets fonologiska form och dess genus" (2003:48).²⁹ At det kan være færre postulerte regler i svensk enn i norsk, og at det er faglig uenighet om hva en regel faktisk er i ulike språkvitenskapelige forskningsmiljø, er et potensielt problem særlig for modeller som baserer seg på regeltelling for å kunne predikere genus. Det gjør både OGAT og Den bruksbaserte modellen. Men også for Corbetts modell kan slik uenighet skape trøbbel for prediksjoner om genus. Vi kommer tilbake til spørsmålet om hva en regel er i punkt 6.4.

Rett nok har OGAT predikert korrekt genus for svensk *insekt* i andre runde. Men fordi modellen bommer på genuset til nynorsk *insekt*, kan den ikke bidra til å avklare hvorfor det er genuskontrast mellom den nynorske og svenske varianten av dette ordet.

3.2.2 Den bruksbaserte modellen og overbegrep

Nedenfor skal Den bruksbaserte modellen redegjøre for genustilordning og genusforskjeller mellom de nynorske og svenske variantene av *gift* og *insekt*.

3.2.2.1 Gift og gift

I genustilordningen til nynorsk *gift* vet vi at det er tre regler som gjelder.

1. Ord for overbegrep er nøytrale i nynorsk → trekket "overbegrep" → ett trekk felles med nynorsk <i>gift</i>
2. Ord for stoff/masse er nøytrale → trekket "masse" → ett trekk felles med <i>gift</i>
3. Ord på -ft er feminine → trekket "ft" → ett trekk felles med <i>gift</i>

Ett skjema vil tilordne feminint genus til *gift* og har ett overlappende trekk med dette ordet. To andre skjema peker mot nøytrum og har sammenlagt to felles trekk med *gift*. Dette betyr at overlappingsprinsippet kan bidra til å løse denne regelkonflikten.

Skjema som tilordner femininum, overlapper med ett trekk ↔ Skjema som tilordner nøytrum, overlapper med to trekk → nynorsk <i>gift</i> er n (FEILSLÅTT PREDIKSJON)

²⁹ Hultman gjør et unntak for tendensen til at ord som betegner mennesker og dyr, er utrer (2003:48).

Det er sannsynlig at det fins flere ord for stoff og masse enn ord for overbegrep og ord på *-kt* i nynorsk. Det betyr at den mest forskansa og frekvente regelen er den som sier at ord for stoff og masse er nøytrere. Forskansningsprinsippet samvirker dermed med overlappingsprinsippet. Begge prinsipper underbygger en feilaktig prediksjon innenfor Den bruksbaserte modellen:

Skjema som gjelder for flest ord → mest forskansa regel → ord for stoff/masse er n → peker mot nøytrum for nynorsk *krasj* (UNDERBYGGER FEILSLÅTT GENUSPREDIKSJON)

Ut fra dette vil modellen forutsi nøytralt genus for nynorsk *gift*. Det er ikke korrekt.

To regler er involvert når svensk *gift* skal tilordnes genus. Her er ingen konflikt:

1. Ord for overbegrep er nøytrere i svensk → trekket "overbegrep" → ett trekk felles med svensk *gift*
2. Ord for stoff/masse er nøytrere → trekket "masse" → ett trekk felles med *gift*

Modellen forutsier at svensk *gift* er et nøytrum. Den vil likevel ikke kunne belyse genuskontrasten mellom svensk og nynorsk *gift*. Det er fordi den bommer på genuset i nynorsk.

3.2.2.2 Insekt og insekt

Tre regler er virksomme i genustilordningen til nynorsk *insekt*.

1. Ord for overbegrep er nøytrere i nynorsk → trekket "overbegrep" → ett trekk felles med nynorsk *insekt*
2. Ord for dyr som betegner begge biologiske kjønn, er maskuliner → trekkene "dyr" og "biologisk hankjønn eller hunkjønn" → to trekk felles med *insekt*
3. Ord på *-kt* er femininer → trekket "-kt" → ett trekk felles med *insekt*

Skjemaet som peker mot nøytrum, har ett overlappende trekk med nynorsk *insekt*. Det samme har skjemaet som peker mot femininum. Skjemaet som vil tilordne maskulint genus, har flest felles trekk med nynorsk *insekt*. Her er det to trekk som overlapper.

Skjema som tilordner f, overlapper med ett trekk ↔
 Skjema som tilordner m, overlapper med to trekk → nynorsk *insekt* er m
 (FEILSLÅTT PREDIKSJON)

Overlappingsprinsippet og forskansningsprinsippet samvirker ikke i denne prosessen.

Skjemaet med størst overlappingsgrad peker mot maskulinum for nynorsk *insekt*, mens det mest forskansa skjemaet vil tilordne nøytrum. Det er fordi det trolig er flere ord for overbegrep enn det er ord på *-kt* og ord for dyr som betegner begge biologiske kjønn.

Skjema som gjelder for flest ord → mest forskansa regel → ord for overbegrep er n → peker mot n for nynorsk *insekt*
 (FORSKANSNINGSPRINSIPPET ER I STRID MED OVERLAPPINGSPRINSIPPET)

Med Nesset (jf. punkt 2.3.1) gir vi overlappingsprinsippet forrang når det er i konflikt med forskningsprinsippet, og det er det altså her. Ut fra dette predikerer Den bruksbaserte modellen at nynorsk *insekt* er et maskulinum. Det er feil. Nessets hypotese slår ikke til her.

Vi gjør regning med fire aktuelle regler i genustilordningen til svensk *insekt*.

1. Ord for animater er utrer i svensk → trekket "animat" → ett trekk felles med <i>insekt</i>
2. Ord for overbegrep er nøytrer → trekket "overbegrep" → ett trekk felles med <i>insekt</i>
3. Ord for personer og dyr der vi ikke skjeller mellom biologisk kjønn, er nøytrer → trekkene "dyr" og "uten kjønnsspesifisering" → to trekk felles med <i>insekt</i>
4. Ord på -kt er helst utrer → trekket "-kt" → ett trekk felles med <i>insekt</i>

De to skjemaene som peker mot utrum, har totalt to trekk felles med *insekt*. De tre skjemaene som peker mot nøytrum, overlapper med tre trekk. Dermed er det skjemaene som gjelder ord for dyr uten kjønnsspesifisering og ord for overbegrep, som har høyest grad av overlapping.

Skjema som tilordner utrum, overlapper med to trekk ←→ Skjema som tilordner nøytrum, overlapper med tre trekk → svensk <i>insekt</i> er n (FEILSLÅTT PREDIKSJON)

Også her er overlappingsprinsippet, som peker mot nøytrum, i utakt med forskningsprinsippet, som peker mot utrum. Det mest forskansa skjemaet gjelder ord for animater.

Skjema som gjelder for flest ord → mest forskansa regel → ord for animater er u → peker mot u for svensk <i>insekt</i> (FORSKANSNINGSPRINSIPPET ER I STRID MED OVERLAPPINGSPRINSIPPET)

I en slik situasjon vil overlappingsprinsippet ha prioritet. På dette grunnlaget forutsier Den bruksbaserte modellen at svensk *insekt* er et nøytrum. Det er feil.

Kognitiv lingvistikk, som Den bruksbaserte modellen er en del av, går ut fra at spesifikke skjemaer har forrang framfor mer generelle skjemaer (jf. punkt 2.3.2). Analysen av nynorsk og svensk *insekt* viser at spesifisitet ikke alltid er en faktor til å stole på. Det betyr at det er behov for å nyansere bildet av det som går for seg når ord tilordnes genus. For eksempel er det en sterk regel i svensk at ord for animater er utrer. Vi har også sett at det fins animater som ikke tilordnes genus ut fra denne regelen; svensk *bi* et nøytrum (jf. punkt 3.1.3.3). Samtidig er det et viktig moment at slike tilfeller avviker fra en hovedregel.³⁰ Det er som Thorell skriver: Ord for dyr er utrer når det foreligger en forestilling om kjønn – ”och även i de flesta andra fall” (1973:24). Derfor er det ikke urimelig at *insekt* er et utrum. Det til

³⁰ I punkt 6.4.2 skal vi se nærmere på når vi kan si at vi har å gjøre med en unntaksregel – og når det bare dreier seg om unntak fra hovedregelen.

tross for at det er et ord der vi ikke skjelner mellom biologisk kjønn. Detaljene i dette bildet får ikke Den bruksbaserte modellen med seg. To feilslåtte prediksjoner om *insekt* betyr også at den ikke kan forklare genusforskjellen mellom den nynorske og svenske varianten av ordet.

Heller ikke forskansning er alltid et enkelt prinsipp å støtte seg til. Vi skal se på premissene det hviler på. Når det gjelder svensk *insekt*, regner vi med at ordet tilordnes genus etter den antatt mest forskansa og frekvente regelen at ord for animater er utrer. Vil vi underbygge antakelsen med mer enn intuisjon, er det mulig, om enn tidkrevende, å finne ut hvor mange ord det er for animater i svensk. Det er også mulig å få avklart hvor mange ord det fins for dyr og personer der vi ikke skjelner mellom biologisk kjønn. Og vi kan finne ut hvor mange ord det er på *-kt*. Men ord for overbegrep er det vrient å tallfeste. Slik er det med alle semantiske regler som til en viss grad er basert på skjønn og kontekst. Ord som *kirken*, *skolen* og *kommunen* er ikke alltid bare bygg eller institusjoner, de kan også oppfattes som animater fordi de består av en gruppe mennesker. Til sammenligning er fonologiske regler mer konstante og målbare; ord på *-kt* er alltid ord på *-kt* og en lettere kvantifiserbar størrelse. Men hva som ligger i semantiske regler som for eksempel gjelder overbegrep, kan altså diskuteres.

For hva er egentlig et overbegrep? Et ord som *insekt* i svensk er utvilsomt et overbegrep for mer spesifiserte ord som *bi*, *fluga* og *mygg*. Vi kan også si at andre ord i tabell 2, som *metall*, *måltid* og *møbel*, er overbegrep for ord av typen *jern*, *middag* og *stol*. Dette er mer grunnleggende ord enn overbegrep. De er det vi kan kalle basisord eller, med Croft og Cruse, "basic level categories" (2004:83). Overbegrep, eller "superordinate categories", er derimot overordna og betegner andre ord med visse felles trekk. La oss se på nynorsk *publikum*, *stall* og *flagg*. Ingen av dem står oppført som overbegrep i tabell 2, og de er kanskje ikke like typiske som flere av overbegrepene her er. Det er umiddelbart mer nærliggende å tolke disse ordene som basisord. Ikke desto mindre er *publikum* et overbegrep i forhold til for eksempel *fotballkamptilskuere* og *kinogjengere*, mens *flagg* er overbegrep for *17. maiflagg* og *hyttevimpel*. Primært forbinder vi *stall* med en bygning for hester, og slik sett er det et basisord. Men *stall* er samtidig også et overbegrep for *lokomotivstall*, *trikkestall* og *sykkelstall*. Slik kunne vi ha fortsatt med andre tilfeldig valgte ord, nær sagt i det uendelige. Det viser at begrepet overbegrep gir stort rom for skjønn. Og med skjønnsmessige vurderinger blir det mer komplisert å tallfeste innslaget. Det vil i sin tur kunne gjøre det vanskelig å avklare hvilken regel som er den mest frekvente og forskansa i en konfliktfylt genustilordnings-situasjon. Men ikke bare det: Croft og Cruse peker på at "[s]uperordinate categories are less good categories than basic level categories" (2004:84). Det vil generelt hefte usikkerhet ved regler som gjelder overbegrep i genustilordningsprosesser. Slik usikkerhet og vekslende

tolkning av hva som er egentlig er et overbegrep, kan også være med på å belyse hvorfor det er genusforskjell mellom nynorske og svenske overbegrep i tabell 2.

3.2.3 Corbetts modell og overbegrep

Nedenfor skal vi undersøke om Corbetts modell kan gjøre rede for genusforskjellene mellom de nynorske og svenske variantene av *gift* og *insekt*.

3.2.3.1 Gift og gift

Det er tre regler i genustilordningen til nynorsk *gift*. Med Corbett nedprioriterer vi en formbasert regel for ord på *-ft*. To semantiske regler gjenstår:

SEMANTISK REGEL: Ord for overbegrep er nøytrer i nynorsk
SEMANTISK REGEL: Ord for stoff/masse er nøytrer

Uansett hvilken regel vi her måtte utpeke som mest sentral innenfor Corbetts modell, vil genusprediksjonen bli feil. Begge regler peker mot nøytrum, og nynorsk *gift* er et femininum. Corbetts hypotese at semantiske regler vanligvis har forrang, holder ikke stikk her. Det er den formbaserte regelen for ord på *-ft* som tilordner feminint genus til *gift*.

Svensk *gift* aktiverer utelukkende semantiske genustilordningsregler:

SEMANTISK REGEL: Ord for overbegrep er nøytrer i svensk
SEMANTISK REGEL: Ord for stoff/masse er nøytrer

Her er ingen regelkonflikt. *Gift* er et nøytrum, og Corbetts modell prediker rett genus. Modellen kan likevel ikke oppklare hvorfor det er genusforskjell mellom nynorsk og svensk *gift*. Det skyldes den feilslåtte prediksjonen om genuset til nynorsk *gift*.

3.2.3.2 Insekt og insekt

Nynorsk *insekt* aktiverer tre regler. En formbasert regel vil tilordne femininum til ord på *-kt*. Den har lavest prioritet hos Corbett fordi det også er semantiske regler i sving her.

SEMANTISK REGEL: Ord for dyr som betegner begge biologiske kjønn, er maskuliner i nynorsk
SEMANTISK REGEL: Ord for overbegrep er nøytrer

Vi skal drøfte de to semantiske reglenes gjennombruddskraft overfor nynorsk *insekt*:

Insekt er blant ordene som Corbett kaller ”epicenes”. Det er ord som betegner levende vesener av begge kjønn (1991:67). Slike ord er, skriver han, ”those which denote sexed beings but which do not differentiate them according to sex, in a given language. They are below the threshold of sex-differentiability” (1991:68). Fordi slike dyr er langt nede på den animate rangstigen, er det ikke uvanlig at de tilordnes nøytralt genus i ulike språk. I russisk, for eksempel, er rett nok de fleste nøytrane inanimate, ”but a few are animate, such as *čudovišče* ’monster’, *životnoe* ’animal’ and *nasekomoe* ’insect’” (1991:42). Fra Corbetts ståsted, og med støtte i typologien, er det altså ikke vanskelig å argumentere for at et ord som *insekt* også i nynorsk tilordnes nøytralt genus fordi det har lav animat status. Det er i så fall et unntak fra regelen at ord for dyr som betegner begge biologiske kjønn, er maskuliner. Men, som allerede Aasen påpeker, ”[u]ndtagelserne ere imidlertid temmelig mange” (1965 [1864]):118–119).³¹

Før vi gjør oss opp en endelig mening om hvordan Corbetts modell vil vektlegge ulike faktorer i genustilordningen til *insekt*, vil jeg dels presentere og dels repetere genuset til flere kjente og noen mindre kjente navn på insekter. Oversikten er fra Aasen (1965 [1864]):119): Vanlige insekter som *klegg*, *mygg*, *veps* og *augnestikkar* er maskuliner. Vi har vært inne på at andre insekter, som *bie*, *fluge*, *humle* og *loppe*, er femininer (jf. punkt 3.1.1.3), og ord på trykklett *-e* gjerne femininer i nynorsk. Mindre brukte insektnavn, som *fivrelde(e)*, *my*, *veitr* og *åt*, er nøytrere. Det ser ikke ut til å være et felles mønster som forener disse nøytrane. Når det gjelder substantivet *insekt*, står ikke det på lista til Aasen. Det hører vel heller ikke hjemme der, ettersom det ikke er navnet på ett bestemt dyr eller én bestemt dyreart. Derimot er *insekt* en overordna betegnelse for visse typer dyr. Ordet framstår, har vi sett, som et typisk overbegrep, og overbegrep er gjerne nøytrere (jf. punkt 3.2.1.1) Slik fungerer *insekt* på samme måte som overbegrepet og nøytret *dyr*. Ut fra resonnementet over skal vi, innenfor Corbetts modell, primært begrunne det nøytrale genuset til *insekt* med at det er et ord for overbegrep. I tillegg kan vi si at *insektets* lave animate status svekker relevansen av regelen at ord for dyr av begge kjønn er maskuliner. ”Mellom den livlause massen (genus inanimatum infinitum) og personar (genus animatum personale) fører ein rangstige med fleire steg”, skriver Beito, ”og orda kan få ulik valør, ulike tydingar, ulike bøyingsformer og ulikt genus etter plassen på denne rang-

³¹ Det er i prinsippet ingen teoretisk grunn til at poenget som er drøftet i dette avsnittet, bare skal gjelde Corbett. Det er også forenlig med det overordna rammeverket som OGAT og Den bruksbaserte modellen er utviklet innenfor, altså Optimalitetsteorien og kognitiv lingvistik. Men igjen (jf. punkt 3.1.3.2, note 23): Slik modellene brukes i denne analysen, med utgangspunkt i anvisninger i Rice (2006) og Nessel (2006), blir spillerommet mindre. Det viser også modellenes feilslåtte genusprediksjoner om nynorsk *insekt*. Den bruksbaserte modellen feilpredikerer ut fra prinsippet om overlapping, det vil si telling av overlappende trekk, og OGAT fordi modellen påkaller defaultgenus i en balansert konfliktsituasjon der like mange regler peker mot ulike genus.

stigen” (1986:159). *Insekt* er langt nede på denne stigen. Kanskje så langt ned at det kan være grunn til å peke på at ord for avkjønna vesener nettopp gjerne er nøytrer (Trosterud 2001:36).

Kan Corbetts modell predikere rett genus også for svensk *insekt*? Det er fire aktuelle regler her. En formbasert regel for ord på *-kt* vil bli nedprioritert fordi, vet vi, Corbett gir semantikken forrang ved regelkonflikt. Etter dette står vi igjen med tre semantiske regler.

SEMANTISK REGEL: Ord for overbegrep er nøytrer i svensk
SEMANTISK REGEL: Ord for animater er utrer i svensk
SEMANTISK REGEL: Ord for personer og dyr der vi ikke skjelner mellom biologisk kjønn, er nøytrer

I vurderingen av de semantiske reglene er det særlig ett spørsmål som peker seg ut som relevant: Er det noe i genustilordningsprosessen til svensk *insekt* som skulle tilsi at det kommer ut med et annet genus enn *insekt* på nynorsk side? Svaret er at det er det strengt tatt ikke. Det er så å si de samme reglene som gjelder i svensk og nynorsk. Likevel er nynorsk *insekt* et nøytrum og svensk *insekt* et utrum. Hva kan det komme av? Vi er kjent med det usikre som hefter ved overbegrep som genustilordnende prinsipp (jf. 3.2.2.2). Det tilsier at regelen som gjelder overbegrep, kan slå ulikt ut i svensk og nynorsk. Dessuten skal vi igjen påpeke at det er hovedregelen at ord for animater er utrer i svensk. Derfor er det heller ikke vanskelig, sett fra Corbetts ståsted, å argumentere for at *insekt* er et utrum.

Dermed kan Corbetts modell predikere rett genus også for svensk *insekt*. Det betyr at modellen kan belyse hvorfor det er genusforskjell mellom nynorsk og svensk *insekt*. Det er så godt som likelydende regler i begge varieteter, men det er til dels ulike regler som har vunnet fram. Det ulike genuset til *insekt* tyder ellers på at reglene som gjelder animathet i de to varietetene, har ulikt skjæringspunkt. Det vil si at de ikke dekker eksakt samme gruppe ord.

3.2.4 Modellenes forklaringskraft for gift og insekt

Verken OGAT, Den bruksbaserte modellen eller Corbetts modell kan belyse genusforskjellen mellom *gift* i nynorsk og svensk. Genusforskjellen mellom nynorsk og svensk *insekt* er det bare Corbetts modell som kan kaste lys over. Som vi nettopp så, kan det tenkes at visse animathetsregler har ulikt skjæringspunkt i nynorsk og svensk. Det kan bety at det er innslag av tilfeldigheter i tilordningen av genus til *insekt* i nynorsk og svensk. Tilfeldigheter og regelmessigheter i genustilordning vil bli nærmere drøftet i punkt 6.2 og 6.3.

4 Analyse II. Formell avgrensning

Andre del av analysen tar utgangspunkt i nynorske ord på ortografisk *dobbel konsonant*, fonologisk sett *kort vokal*, og lignende svenske ord, samt svenske ord på *-a* og *-on* og lignende nynorske ord.

4.1 Ord med rot på dobbel konsonant i nynorsk

Tabell 3 (vedlegg 3) inneholder nynorske enstavelsesord med ortografisk *dobbel konsonant* eller altså *kort vokal* fonologisk sett. Det er 28 ord av denne typen.³² Genusforskjellene mellom slike nynorske ord og lignende svenske ord vil bli forsøkt forklart ved hjelp av OGAT, Den bruksbaserte modellen og Corbetts modell.

4.1.1 OGAT og ord som *sukk*, *flagg*, *stall*

Vi skal se nærmere på eksempelordene *sukk/suck*, *flagg/flagga* og *stall/stall*. Hvilke regler er relevante når de tilordnes genus, og hva er grunnlaget for OGATs prediksjoner om genus?

4.1.1.1 Sukk og suck

Vi starter med *eit sukk*. Det er både et substantiv med rot på dobbel konsonant, altså med ortografisk *-kk*, fonologisk sett *kort vokal*, og avledet av verb. Dette er de aktuelle reglene:

1. Ord med rot på dobbel konsonant er maskuliner i nynorsk (Aasen 1965 [1864]:122) → <i>sukk</i> er m
2. Enstava ord som er avledet av verb og dessuten betegner en hastig eller kortvarig begivenhet, er m (Aasen 1965 [1864]:122) → <i>sukk</i> er m
3. Substantiv dannet av verbstammen er nøytrere (Trosterud 2001:43). Semantisk differensiering mellom abstrakte deverbale substantiv, som er nøytrere, og konkrete deverbale substantiv, som gjerne er maskuliner → konkrete deverbale substantiv er m → <i>sukk</i> er m
4. Ord for lyder er nøytrere (Trosterud 2001:40) → <i>sukk</i> er n

Her er en ubalansert regelkonflikt. Det vil si at et regelflertall kan avgjøre genustilordningen.

m + m + m + n → tre føringer for <i>sukk</i> som m, én for n => <i>sukk</i> er m

OGAT forutsier maskulint genus for *sukk* i nynorsk. Det er en korrekt, men ikke fullstendig prediksjon, ettersom *sukk* har dobbelgenus og kan tilordnes både maskulinum og nøytrum.

³² Det er 15 nynorske ord med dobbelgenus i tabell 3. I alt 14 er antatt å være avledet av verb. Slike deverbale substantiv med dobbelgenus vil ikke bli drøftet inngående her. Det er fordi slike ord er tema i kapittel 5.

Det er ett forhold her som skal kommenteres nærmere, og det er forholdet mellom konkrete og abstrakte deverbale substantiv: Det er vanlig å skille mellom konkrete og abstrakter (Faarlund mfl. 1997:138). Ord som *spann* i tabell 3 regnes som konkret, det er et ord for noe vi kan se og ta på. Ord som *slutt* regnes som abstrakt. Abstrakter betegner gjerne handlinger, tilstander og egenskaper. Det kan være uklare og flytende grenser mellom det abstrakte og konkrete. Det er for eksempel ikke innlysende hva ord som uttrykker prosesser med lyd, er, som *sukk*, *gnell*, *knepp*. I tradisjonell norsk og svensk grammatikk blir konkrete substantiv definert som noe en kan se på, ta på og/eller høre på.³³ Slik blir ord som *sukk* et konkret substantiv. En slik tolkning blir lagt til grunn i dette punktet. Det har allerede fått følger for forståelsen av hvilke regler som er relevante for *sukk*: Hovedregelen i nynorsk er at substantiv som er avledet av verb, deverbale substantiv, helst er nøytrale (Trosterud 2001:43). Ut fra dette ville alle deverbale substantiv, også *sukk*, kunne bli tilordnet nøytralt genus. Men mye tyder på at det er maskulinum som har de sterkeste båndene til konkrete deverbale substantiv (Conzett 2007:80), som for eksempel *sukk*. Nøytrum, derimot, dominerer innenfor gruppa av abstrakte deverbale substantiv. Det er grunnen til at hovedregelen som Trosterud har formulert, er supplert med et semantisk differensierende tillegg i denne oppgaven: At abstrakte deverbale substantiv helst er nøytrale og konkrete deverbale substantiv maskuline. I tråd med dette blir konkretet *sukk* tilordnet maskulint genus i nynorsk.

Dersom vi nå revurderer *sukket* og isteden velger å se det som et abstrakt, blir situasjonen en annen. Da vil to regler, og ikke bare én, peke mot nøytrum, mens to regler trekker i retning av maskulinum. OGAT vil måtte påkalle defaultgenuset maskulinum for å løse den balanserte konflikten, og slik blir utfallet det samme som sist. Men, skal vi se, det er andre situasjoner der prediksjoner om genus vil endre seg, avhengig av om et ord oppfattes som konkret eller abstrakt. Den til dels uklare oppgangen mellom konkrete og abstrakte substantiv, og følgene det kan få for genustilordning, vil bli drøftet ytterligere i kapittel 5.

Det er to kjente regler i genustilordningen til svensk *suck*.

1. Ord for lyder er nøytrale i svensk (Källström 1996:154) → <i>suck</i> er n
2. Konkrete deverbale substantiv er utrer (Källström 1996:162) → <i>suck</i> er u

I nynorsk er det et genustilordningsprinsipp som tilsier at ord med rot på dobbel konsonant,

³³ Se for eksempel Norsksidene til Norsk nettskole på nettadressen http://www.ressurssidene.no/view.cgi?&link_id=0.6271.6614&session_id=589883052&spraak=bn og Institutionen för Nordiska språk, Kurs i elementär svensk grammatik på nettadressen <http://people.su.se/~guncol/Gram/substantiv.htm>.

altså ortografisk *dobbel konsonant* eller fonologisk sett *kort vokal*, er maskuliner. Et lignende prinsipp finner vi ikke i litteraturen om svensk. Likevel viser en gjennomgang av svenske ord på *-ck* at det kan være en sammenheng mellom endelse og genus. Det er 54 enstava ord med rot på *-ck* i svensk, ifølge SAOL Plus (2007). 48,1 prosent av alle slike ord er nøytrere. 51,9 prosent er utrer. Det avviker betraktelig fra normalfordelingen av genus, som er 25 prosent nøytrere og 75 prosent utrer (jf. punkt 3.2.1.2). Det tyder på at det kan være en systematisk tilordning av nøytrum til ord på *-ck*. Utvider vi søket til å gjelde alle ord med rot på *-ck*, og ikke bare de enstava, får vi 115 treff i SAOL Plus. Snaut 35 prosent av disse ordene er nøytrere, mens vel 65 prosent er utrer. Det avviker fortsatt fra normalfordelingen av genus i svensk. Når vi utvider søket ytterligere, til å gjelde alle ord med rot på dobbel konsonant, og altså ikke bare ord på *-ck*, får vi følgende resultat: Av 792 ord med rot på dobbel konsonant er rundt 31,5 prosent nøytrere og om lag 68,5 prosent maskuliner.³⁴ Også dette er et avvik fra normalfordelingen av genus i svensk. Derfor skal vi gjøre regning med følgende prinsipp:

3. Ord med rot på dobbel konsonant er nøytrere i svensk → *suck* er n

At vi postulerer en slik regel, innebærer at det oppstår en ubalansert regelkonflikt i genus-tilordningen til svensk *suck*. I denne typen konflikter er det regelflertallet som avgjør:

$n + n + u \rightarrow$ to føringer for *suck* som n, én for u → *suck* er n

Slik vil OGAT feilaktig predikere at *suck* er et nøytrum. Dermed er det to grunner til at modellen ikke kan bidra til å oppklare hvorfor det er genusforskjell mellom nøytret *sukk* og utret *suck*. Den ene grunnen er at modellen feilpredikerer genuset til svensk *suck*. Den andre er at nynorsk *sukk* har dobbelgenus og OGAT bare fanger opp den maskuline varianten. Dermed får ikke modellen med seg genusforskjell mellom et nøytralt *sukk* og et utralt *suck*.

Det at jeg har antatt en ekstra regel for svensk *suck*, sørger altså for at OGAT går på en smell og predikerer feil genus. Argumentasjonen for å regne med denne regelen for svensk *suck* er etter mitt syn rimelig nok. Likevel kan det for balansens skyld være greit å peke på at vi i analysen av svensk *stall*, i punkt 4.1.1.3, skal se at OGAT predikerer rett genus fordi jeg har antatt en regel som ikke er nevnt i litteraturen. Her blir altså modellen ”reddet” av at det blir hentet inn et til nå ukjent genustilordningsprinsipp.

³⁴ Dette betyr at enstava ord med rot på *-ck* er mer tilbøyelige til å være nøytrere enn alle ord med rot på *-ck*, og alle ord med rot på *-ck* er mer tilbøyelige til å være nøytrere enn alle ord med rot på dobbel konsonant. Det er etter min mening hensiktsmessig å regne med en regel som gjelder alle svenske ord med rot på dobbel konsonant, tilsvarende den regelen vi har i nynorsk. Men det vi må gå ut fra når det gjelder denne regelen, både i svensk og nynorsk, er at den vil ha ulik gjennombruddskraft overfor ulike ord med rot på dobbel konsonant.

4.1.1.2 Flag og flagga

Vi skal til *flagg* og *flagga*. Følgende regler er aktuelle på norsk side:³⁵

1. Ord med rot på dobbel konsonant er maskuliner i nynorsk → <i>flagg</i> er m
2. Ord for flak og flater er nøytrere (Trosterud 2001:41) → <i>flagg</i> er n

Dette er en balansert regelkonflikt. Dermed må OGAT påkalle defaultgenuset maskulinum.

m + n → en føring for <i>flagg</i> som n, én for m → defaultgenus m → <i>flagg</i> er maskulinum (FEILSLÅTT PREDIKSJON)

På dette grunnlaget vil OGAT feilpredikere maskulint genus for *flagg*.

Det foreligger bare én kjent regel i genustilordningen til svensk *flagga*. Til gjengjeld er det en sterk og produktiv regel at ord på -a er utrer i svensk (Källström 1996:159).

1. Ord på -a er utrer i svensk => <i>flagga</i> er u

Genus tilordnes etter denne regelen, for *flagga* er et utrum. Det kunne likevel være grunn til å spørre hvorfor regelen for ord for flak og flater ikke gjelder for svensk *flagga*, bare for nynorsk *flagg*. Rett nok framstår denne semantiske regelen som temmelig lokal, og slike regler har typisk et lokalt nedslagsfelt. Derfor har de heller ikke nødvendigvis paralleller i andre språk.³⁶ Det er likevel et åpent spørsmål om ikke vi burde anta en flak og flate-regel også for svensk, så la oss gjøre nettopp det, bare for et øyeblikk, for å se hvor det bærer:

[2. Ord for flak og flater er nøytrere i svensk => <i>flagga</i> er n]

Innføringen av denne regelen innebærer en balansert konflikt som utløser defaultgenus.

[u + n → én føring for <i>flagga</i> som u, én for n → defaultgenus u => svensk <i>flagga</i> er u]

Hvis vi valgte å anta regelen som gjelder ord for flak og flater, ville den, sammen med defaultgenus, opplagt justere bildet av det som går for seg i genustilordningen til *flagga*. Men genusprediksjonen ville uansett være den samme innenfor OGAT. Også med en flak og flate-

³⁵ Svensk *flagga* er et ord med rot på dobbel konsonant. Regelen for ord med rot på dobbel konsonant vil likevel ikke gjelde for *flagga*. Det er fordi regelen, som rett nok er tilpasset svenske forhold, tar utgangspunkt i Aasen (1965 [1864]:122): Han skiller mellom ord med rot og endelse på dobbel konsonant, og ord der den doble konsonanten etterfølges av en vokalendelse. Det vil si at ord som *rull* er m og ord som *rulla* er f. Eksemplet er ikke direkte overførbart til svensk. Men prinsippet om regeldifferensiering synes å gjelde også her: Ord med rot og endelse på dobbel konsonant er n. Og ord med rot på dobbel konsonant etterfulgt av vokalendelse, som *flagga*, som også har en fortid som femininum, er u. Heller ikke dette prinsippet vil bli antatt her. Den er ikke tilstrekkelig underbygd. En slik regel ville uansett ikke endre noen prediksjoner om genus i denne analysen.

³⁶ Dette er også Enger inne på når han diskuterer det han kaller ville regler (2009:1291), som kan, men ikke må være lokale, og som vi kommer nærmere tilbake til i punkt 4.1.3.1.

regel ville modellen predikere rett genus for *flagga*. Men denne regelen vil likevel ikke bli regnet med i svensk. Det er primært fordi det ikke har vært mulig for meg å sannsynliggjøre at en slik regel faktisk er virksom. Det er generelt mer krevende å underbygge semantiske regler enn formbaserte som ikke er nevnt i litteraturen om genustilordning. Derfor er det bare antatt formbaserte regler i denne analysen (jf. punkt 3.2.1.2, 4.1.1.1, 4.1.1.3 og 5.1.1.3).

Vi har sett at det er genusforskjell mellom *flagg* og *flagga*. Mulige årsaker til dette vil ikke bli belyst gjennom OGAT. Det er fordi modellen feilpredikerer genuset til nynorsk *flagg*.

4.1.1.3 Stall og stall

Følgende regler gjør seg gjeldende for nynorsk *stall*:

1. Ord med rot på dobbel konsonant er maskuliner i nynorsk → <i>stall</i> er m
2. Ord for bygninger som ikke er permanente husvære for mennesker, er nøytrer (Trosterud 2001: 39) → <i>stall</i> er n

Én føring trekker *stall* mot maskulinum. En annen peker mot nøytrum. Det fins altså ikke et regelflertall som kan avgjøre konflikten. Da vet vi at OGAT støtter seg til defaultgenus.

$m + n \rightarrow \text{én føring for nynorsk } stall \text{ som m, én for n} \rightarrow \text{defaultgenus m} \Rightarrow stall \text{ er m}$

Ut fra dette predikerer OGAT korrekt maskulint genus for nynorsk *stall*.

Det foreligger én kjent regel i genustilordningen til svensk *stall*:

Ord med Ø-endelse i ubestemt form flertall er n i svensk (Källström 1996:156 f)

Dette er en regel som skiller seg fra de andre reglene det blir henviset til i denne analysen. Denne typen regel forutsetter at språkbrukerne utleder genus på en indirekte måte, gjennom bøyningsskasetilhørighet, og det virker ikke overbevisende verken på Enger (2004)³⁷ eller Conzett (2007). Det er, skriver Conzett, psykolingvistisk problematisk å operere med regler som tilordner genus på grunnlag av tilhørighet til bøyningssklasse (2007:119). Analysen hans av norrønt og nynorsk viser at skifte av bøyningssklasse er mye mer vanlig enn genusskifte. Det tyder på at genus i de fleste tilfeller er primært i forhold til bøyningsskasetilhørighet (2007:119), og at det heller er genus som avgjør hvilken bøyningssklasse et substantiv tilhører, enn det er bøyningssklassen som bestemmer genus. Ut fra dette vil jeg ikke regne med en regel

³⁷ Dette gjelder genussystem som det norske og det svenske. Enger framhever at "[f]or most Norwegian nouns, declension is predicted on the basis of gender" (2004:141). Han tar forbehold for ord som er mer frekvente i flertall enn entall.

som gjelder ord med nullendelse i ubestemt form flertall i genustilordningen til svensk *stall*, og heller ikke i genustilordningen til svensk *dunder*, *smil*, *plommon* og *helgon*. Det er ord som vil bli analysert siden.³⁸ Dette betyr at vi ikke har en eneste kjent regel fra litteraturen om genustilordning i svensk når det gjelder *stall*. Derimot har vi regelen som ble postulert i forbindelse med analysen av *suck*, i punkt 4.1.1.1: At ord med rot på dobbel konsonant er nøytrere. Det er en sammenheng mellom genus og endelse, viser en gjennomgang av slike ord i SAOL Plus (2007). Derfor skal vi la følgende regel gjelde også for analysen av svensk *stall*:

1. Ord med rot på dobbel konsonant er nøytrere i svensk

Stall er et nøytrum. Med korrekte prediksjoner for både svensk og nynorsk *stall* kan OGAT nå også belyse genusforskjellen mellom dem: Det er samme regel som gjelder for *stall* i svensk og nynorsk, men regelen peker mot ulike genus i de to varietetene. I svensk tilsier regelen at ord med rot på dobbel konsonant kan være nøytrere. I nynorsk peker den mot maskulinum.

Som i analysen av svensk *suck* (jf. punkt 4.1.1.1) får det følger for OGATs prediksjon at det er antatt en til nå ukjent regel for svensk *stall*. Regelen gjør at modellen predikerer korrekt nøytralt genus. Dersom denne regelen ikke var blitt antatt, ville vi ikke hatt en eneste kjent regel i genustilordningen til *stall*. I en slik situasjon ville OGAT latt defaultgenuset utrum avgjøre. Men svensk er *stall* et nøytrum, ikke et utrum. Det vil si, i svensk skriftspråk er *stall* kun et nøytrum. I visse svenske dialekter er *stall* også et utrum, eller retttere sagt et ord som kan tilordnes maskulinum, en rest fra det tidligere tregenussystemet. Det er flere belegg på maskulinet *stall*,³⁹ og det er nevnt i den historiske ordboka SAOB. Men i de autoriserte ordbøkene *Svenska Akademiens ordlista* (jf. SAOL Plus 2007) og *Svensk ordbok* (2009), også den utgitt av Svenska Akademien, står *stall* bare oppført som nøytrum. Andre ord, som *fan*, *fantom* og *gråben*, står oppført med dobbelgenus. Analysen tar primært utgangspunkt i skriftspråk. Det er grunnen til at jeg her, i analysen av *stall*, har valgt å la ordet framstå kun med sitt skriftspråknormerte genus, altså nøytrum. Men, som vi skal se og drøfte i kapittel 5; det er problematisk å basere seg på normert skriftspråk alene når det kommer til genustilordning.

³⁸ Det er en tilsvarende regel i nynorsk: Substantiv uten segmental formativ i ubestemt form flertall er nøytrere (Trosterud 2001:43). I normalisert nynorsk og visse dialekter er det slik at alle nøytrere danner ubestemt flertall med nulloperasjon. Dermed blir regelen for ord uten endelse i ubestemt form flertall tautologisk nettopp for normalisert nynorsk og visse dialekter, påpeker Trosterud. Ettersom normalisert nynorsk som skriftspråk er det som primært blir undersøkt i denne oppgaven, blir det heller ikke gjort regning med en slik regel i analysen av genustilordning til de nynorske ordene *publikum*, *flagg*, *sukk*, *dunder*, *krasj*, *smil*, *insekt* og *plasma*.

³⁹ Det er belegg på det svenske maskulinet *stall* blant annet i tekster fra 1975, 1970 og 1969, opplyser Lovisa Alvtörn, dialektpedagog ved Institutet för språk och folkminnen i Uppsala i en e-post 08.10.10.

4.1.1.4 OGATs forklaringskraft for sukk, flagg, stall

OGAT har predikert rett genus for to av seks ord. Modellen har oversett dobbelgenuset til et ord. I to tilfeller har det ikke vært behov for OGATs genusprediksjoner. Det betyr at modellen ikke kan forklare genusforskjeller i ordparene *sukk/suck* og *flagg/flagga*, men i *stall/stall*.

4.1.2 Den bruksbaserte modellen og ord som sukk, flagg, stall

Kan Den bruksbaserte modellen svare på hvorfor det er genuskontrast mellom nynorske ord med rot på dobbel konsonant og lignende svenske ord? La oss se.

4.1.2.1 Sukk og suck

Det er fire regler som kan være aktuelle i genustilordningen til nynorsk *sukk*.

1. Ord med rot på dobbel konsonant er maskuliner i nynorsk → trekket ortografisk <i>dobbel konsonant</i> eller fonologisk sett kort vokal → ett trekk felles med <i>sukk</i>
2. Enstavelsesord som er avledet av verb og dessuten betegner en hastig begivenhet, er maskuliner → trekkene "enstavelsesord", "nullavledning" og "hastig begivenhet" → tre trekk felles med <i>sukk</i>
3. Substantiv dannet av verbstammen er ofte nøytrer (Trosterud 2001:43). Semantisk differensiering mellom abstrakte deverbale substantiv, som er n, og konkrete deverbale substantiv, som gjerne er m → trekkene "konkret" og "deverbalt substantiv" → to trekk felles med <i>sukk</i>
4. Ord for lyder er nøytrer → det semantiske trekket "lyd" → ett trekk felles med <i>sukk</i>

De tre reglene som peker mot maskulinum, har i alt seks overlappende trekk med *sukk*. De tre utkonkurrerer regelen som peker mot nøytrum, som har ett overlappende trekk med *sukk*.

Skjema som tilordner nøytrum, overlapper med ett trekk ←→ Skjema som tilordner maskulinum, overlapper med seks trekk → nynorsk <i>sukk</i> er m

Det er altså reglene som peker mot maskulinum, som har størst grad av overlapping. Overlappingsprinsippet vil danne grunnlaget for modellens genusprediksjon sammen med forskansningsprinsippet, siden de antakelig samvirker her. Det er fordi vi kan anta at det mest frekvente skjemaet peker mot maskulinum og gjelder konkrete deverbale substantiv.

Skjema som gjelder flest ord → mest forskansa regel → konkrete deverbale substantiv → nynorsk <i>sukk</i> er m FORSKANSNINGSPRINSIPPET SAMVIRKER MED OVERLAPPINGSPRINSIPPET

Den bruksbaserte modellen forutsier at nynorsk *sukk* er et maskulinum. Det er en korrekt, men ikke fullstendig prediksjon fordi *sukk* har dobbelgenus.

I genustilordningen til svensk *suck* er det tre genustilordningsprinsipper:

1. Ord for lyder er nøytrale → det semantiske trekket "lyd" → ett trekk felles med <i>suck</i>
2. Konkrete deverbale substantiv er utrer → trekkene "konkret" og "deverbalt substantiv" → to trekk felles med <i>suck</i>
3. Ord med rot på dobbel konsonant er nøytrale → trekket ortografisk <i>dobbel konsonant</i> eller fonologisk sett <i>kort vokal</i> → ett trekk felles med <i>suck</i>

De to skjemaene som peker mot nøytrum, har til sammen to trekk felles med *suck*. Det tredje skjemaet, som peker mot utrum, har også to overlappende trekk. Derfor vil ikke overlappingsprinsippet kunne avgjøre denne konflikten. I slike situasjoner må modellen støtte seg til forskningsprinsippet alene. Det er grunn til å tro at det er flere konkrete deverbale substantiv enn ord med rot på dobbel konsonant og ord for lyder. Derfor skal vi gå ut fra at det mest frekvente og forskansa skjemaet nettopp gjelder konkrete deverbale substantiv:

Skjema som gjelder flest ord → mest forskansa regel → konkrete deverbale substantiv → svensk *suck* er u

Ut fra dette predikerer modellen rett utralt genus for svensk *suck*. Den har også forutsagt rett genus for nynorsk *sukk*. Men *sukk* har dobbelgenus, og modellen registrerer ikke den nøytrale varianten. Derfor greier den ikke forklare genusforskjellen mellom nynorsk og svensk.

4.1.2.2. Flagg og flagga

To regler kommer i konflikt med hverandre i genustilordningen til nynorsk *flagg*:

1. Ord med rot på dobbel konsonant er maskuliner i nynorsk → trekket ortografisk <i>dobbel konsonant</i> eller fonologisk sett kort vokal → ett trekk felles med <i>flagg</i>
2. Ord for flak og flater er nøytrale → det semantiske trekket "flak, flater" → ett trekk felles med <i>flagg</i>

Reglene har like mange overlappende trekk med *flagg*. Derfor kan ikke prinsippet om overlapping avgjøre valg av genus. Isteden vil Den bruksbaserte modellen ty til prinsippet om forskning. Det er trolig flere ord med rot på dobbel konsonant enn det er ord for flak og flater. Derfor er den mest forskansa regelen den som gjelder ord med rot på dobbel konsonant.

Skjema som gjelder for flest ord → mest forskansa regel → ord som gjelder ord med rot på dobbel konsonant
=> Det mest forskansa skjemaet tilordner m til nynorsk *flagg* (FEILSLÅTT PREDIKSJON)

Ut fra dette predikerer modellen at *flagg* er et maskulinum. Det er ikke korrekt. Det kan være flere grunner til denne feilprediksjonen: For det første har vi kanskje ikke fått fram alle regler som kan være relevante for *flagg*. Hvis ikke alle slike regler er kjent, blir det vanskelig å predikere rett genus for en modell som tar sikte på å vise hvordan genustilordning faktisk

foregår (Neset 2005:179). For det andre kan det være regler som er ugyldige eller irrelevante. For det tredje kan den feilslåtte prediksjonen være et resultat av tilfeldig genustilordning. Dette er tre forbehold som ikke bare gjelder *flagg*, men alle ord i analysen, og som også er relevant for alle modeller. Derfor skal vi komme tilbake til hva slike faktorer kan innebære for prediksjoner om genus, blant annet i punkt 6.4.1.

I genustilordningen til svensk *flagga* er det én kjent regel. Her er ingen regelkonflikt.

1. Ord på -a i svensk er utrer => <i>flagga</i> er u

Flagga er et utrum. På dette grunnlaget predikerer Den bruksbaserte modellen rett genus. Men det bringer oss ikke nærmere en forklaring på genusforskjellen mellom svensk *flagga* og nynorsk *flagg*. Skal det være mulig å belyse slik ulikhet, forutsetter det at alle prediksjoner holder stikk, og modellen bommer altså på genuset til *flagg*.

4.1.2.3 Stall og stall

Vi skal først til nynorsk *stall*. To regler er involvert i denne genustilordningsprosessen.

1. Ord med rot på dobbel konsonant er maskuliner i nynorsk → det formbaserte trekket "dobbelt konsonant" → ett trekk felles med <i>stall</i>
2. Ord for bygninger som ikke er permanente husvære for mennesker, er nøytrale → det semantiske trekket "bygninger som ikke er permanente husvære for mennesker" → ett trekk felles med <i>stall</i>

Begge skjemaene har ett trekk felles med *stall* og framstår med like stor grad av overlapping. Derfor vil ikke overlappingsprinsippet kunne bidra til å avgjøre genusvalget. Den bruksbaserte modellen må derfor støtte seg til forskansningsprinsippet alene. Det er grunn til å tro at det mest frekvente og forskansa skjemaet gjelder ord med rot på dobbel konsonant.

Skjema som gjelder flest ord → mest forskansa regel → ord med rot på dobbel konsonant er m => Det mest forskansa skjemaet tilordner maskulint genus til nynorsk <i>stall</i>

Ut fra dette predikerer modellen at nynorsk *stall* er et maskulinum, og det er korrekt.

Vi kjenner bare én regel som er aktuell i tilordningen av genus til svensk *stall*:

1. Ord med rot på dobbel konsonant er nøytrale i svensk

Og slik er det: Svensk *stall* er et nøytrum. Den bruksbaserte modellen forutsier nok en gang korrekt genus. Med dette er Den bruksbaserte modellen også i posisjon til å forklare genusforskjellen mellom svensk og nynorsk *stall*. Det er lokale varianter av den samme regelen som kan oppklare hvorfor *stall* er et maskulinum i én varietet og nøytrum i en annen.

4.1.2.4 Den bruksbaserte modellens forklaringskraft for sukk, flagg, stall

Den bruksbaserte modellen forutsier rett genus for fem av i alt seks ord. Modellen bommer på ett genus og overser et annet der ordet har dobbelgenus. Ut fra dette greier modellen å forklare genusforskjellen mellom *stall* og *stall*, men ikke mellom *sukk* og *suck* eller *flagg* og *flagga*.

4.1.3 Corbett og ord som sukk, flagg, stall

Hvordan kan Corbetts modell belyse genusforskjeller mellom nynorske enstavelsesord som har rot på dobbel konsonant og tilsvarende ord i svensk? Det vil bli drøftet nedenfor.

4.1.3.1 Sukk og suck

Når ulike regler står mot hverandre, vet vi at Corbett gir semantiske regler forrang. I genus-tilordningen til nynorsk *sukk* har vi sett at det er fire relevante regler. Den formbaserte regelen, som gjelder ord med rot på dobbel konsonant og peker mot maskulinum, ryker først ut av konflikten innenfor Corbetts modell. Tre semantiske prinsipper gjenstår:

SEMANTISK REGEL MED MORFOLOGISK UTGANGSPUNKT: Enstava deverbale substantiv som betegner hastige begivenheter, er maskuliner
SEMANTISK REGEL: Konkrete deverbale substantiv er maskuliner
SEMANTISK REGEL: Ord for lyder er nøytrer

Ingen av disse tre reglene kan sies å være helt sentrale semantiske genustilordningskriterier i nynorsk. Dermed vil ingen av dem i utgangspunktet ha særskilte fortrinn i regelkonflikter. Men reglene kan likevel ha ulik styrke og betydning i det nynorske genussystemet:

- Reglene som gjelder ord for lyder og ord for enstava deverbale substantiv som betegner hastige begivenheter, er av den typen som Corbett befatter seg mindre med (jf. punkt 3.1.3.1), og som Enger kaller ”ville regler” (2009:1289). At de er ville, betyr at de ikke gir mening i kjernesemantisk forstand, selv om de er semantiske (2009:1289). Slike regler vinner ikke alltid. Vi skal legge til grunn at de ikke vinner i genustilordningen til *sukk*.
- I et typologisk perspektiv, og dermed også innenfor Corbetts modell, er skillet mellom abstrakte og konkrete substantiv vel kjent (1991:30). Ut fra dette skal vi gå ut fra at regelen som gjelder konkrete deverbale substantiv, er den mest slagkraftige i genustilordningen til *sukk*. Dermed vil dette ordet bli tilordnet maskulint genus. Det er en korrekt prediksjon. Med Corbett kan vi også framheve at det er regler som samvirker her, for den fonologiske regelen for ord med rot på dobbel konsonant peker også mot maskulinum.

Nynorsk *sukk* har dobbelgenus og er også et nøytrum, og det er bare da at det har genuskontrast til svensk *suck*. Det gjør at vi igjen må foregripe diskusjonen om dobbelgenus, ettersom Corbetts modell har en forklaring på dette fenomenet (jf. punkt 3.1.3.2). Vi skal ikke gå i detalj her, bare peke på at ord kan utvikle dobbelgenus når et genussystem er i endring. *Sukk* er et substantiv som er avledet av verb. Slike deverbale substantiv er mer tilbøyelige til å være nøytrer i nynorsk enn i norrønt (Conzett 2007:104). Det er grunn til å tro at det foregår systemendringer for denne gruppa av ord (jf. punkt 5.1.3). Dobbелgenus ved slike ord, som for eksempel *sukk*, kan være tegn på systemendring. Ut fra dette er det mulig å predikere et alternativt nøytralt genus for *sukk* innenfor Corbetts modell.

Tre regler gjelder for svensk *suck*. Hos Corbett vil to semantiske regler bli prioritert foran en formbasert regel for ord på ortografisk *dobbel konsonant*, fonologisk sett *kort vokal*.

SEMANTISK REGEL: Ord for lyder er nøytrer i svensk
SEMANTISK REGEL: Konkrete deverbale substantiv er utrer

Hvilken av de to reglene som vil bli vurdert som mest slagkraftig, er nok en gang avhengig av hvordan vi vurderer reglenes betydning i et bestemt språkssystem. Det vil her si svensk. Källström (1996) framhever betydningen til den semantiske regelen som gjelder substantiv som er avledet av verb. Det er en tydelig sammenheng mellom slike deverbale substantiv og genus i svensk, og Källström understreker at det blir differensiert semantisk mellom nøytrer og utrer i denne gruppa av ord. "It is traditionally said that nouns formed by truncating the infinitive are verbal abstracts. This abstract meaning is strongly associated with neuter gender in this group of nouns. The non-neuter nouns generally carry more concrete and individualized meanings" (Källström 1996:162). Vi skal la dette være grunnlaget for å forutsi genuset til svensk *suck* innenfor Corbetts modell. Slik vil modellen tilordne korrekt utralt genus. Etter dette vil modellen også kunne belyse genusforskjellen mellom *sukk* og *suck*. Det gjelder de samme semantiske reglene i begge varieteter. Men det er ulike regler som vinner fram overfor den maskuline varianten av *sukk* og nøytret *suck*.

4.1.3.2. Flagg og flagga

Hvordan kan Corbetts modell belyse genustilordning og genusforskjell mellom *flagg* og *flagga*? I nynorsk er to regler relevante. Corbetts modell vil gi en semantisk regel forrang framfor en formbasert regel som gjelder ord med rot på dobbel konsonant.

SEMANTISK REGEL: Ord for flak og flater er nøytrere i nynorsk

Ut fra dette predikerer modellen nøytralt genus for nynorsk *flagg*, og det er korrekt.

Vi regner fortsatt med bare én regel for svensk *flagga*, og den er formbasert:

FORMBASERT REGEL: Ord på -a i svensk er utrer.

Her er det ingen regelkonflikt. Svensk *flagga* er ganske riktig et utrum, og slik lyder også genusprediksjonen innenfor Corbetts modell. Nå kan den også belyse hvorfor det er genusforskjell mellom det nynorske og svenske ordet. I nynorsk er det en semantisk regel som tilordner genus til *flagget*. I svensk er det en formbasert regel som sørger for genus til *flaggan*.

4.1.3.3 Stall og stall

Den fonologiske regelen som gjelder ord med rot på dobbel konsonant, taper overfor nynorsk *stall* innenfor Corbetts modell. Den semantiske regelen vinner.

SEMANTISK REGEL:
Ord for bygninger som ikke er permanent husvære for mennesker, er nøytrere

På dette grunnlaget predikerer Corbetts modell feil nøytralt genus for nynorsk *stall*.

Det er bare ett kjent genustilordningsprinsipp som gjelder for svensk *stall*.

FORMBASERT REGEL:
Enstava ord på med rot på dobbel konsonant kan være nøytrere i svensk

Svensk *stall* er et nøytrum, og Corbetts modell forutsier korrekt genus. Modellen kan likevel ikke forklare genusforskjellen mellom den svenske og nynorske varianten av dette ordet. Det er fordi modellen feilpredikerer genuset til det nynorske maskulinet *stall*. Det er relevant å nevne følgende: Ingen som har behandlet genus i skandinaviske språk de siste årene, som Källström (1996), Trosterud (2001) og Enger (2002), er sikre på at forholdet mellom genustilordningsregler er så enkelt som Corbetts modell skulle tilsi (Enger 2002:142). Det er neppe tilfeldig at flere som er skeptiske til ideen om at semantiske regler alltid har forrang, baserer i alle fall noe av skepsisen på hvordan germanske genussystem fungerer (2009:1283). Her er samvirket mellom ulike regler temmelig komplisert, og det virker ikke rimelig alltid å skulle prioritere semantiske regler ved regelkonflikt. I system som det nynorske og svenske framstår det som mer tjenlig også å vektlegge regler som gjelder form.

4.1.3.4 Corbetts forklaringskraft for sukk, flagg, stall

Corbetts modell utleder rett genus for fem av ordene i ordpar med genuskontrast i nynorsk og svensk. På dette grunnlaget greier Corbetts modell å forklare genusforskjellen mellom *sukk* og *suck* og *flagg* og *flagga*, men ikke mellom nynorsk og svensk *stall*.

4.2 Ord på utlydende -a i svensk

Tabell 4 viser ni svenske substantiv på -a og lignende nynorske ord. De svenske ordene er utrer,⁴⁰ mens alle nynorske substantiv er nøytrere. Kan modellene belyse denne kontrasten?

Tabell 4. Ni svenske ord på utlydende -a og lignende nynorske ord

nynorsk	svensk
eit flagg (m)	en flagga (u)
eit flegma (n)	en flegma (u)
eit firma (n)	en firma (u)
eit kamera (n)	en kamera (u)
eit komma (n)	en/ett komma (u/n)
eit menneske (n)	en människa (u)
eit plasma (n) i betydningen blodvæske	en plasma (u) i betydningen blodvæske
eit proklama (n)	en proklama (u)
eit yr (n) i betydningen vær	en yra (u) i betydningen vær

4.2.1 OGAT og ord på utlydende -a i svensk

Plasma/plasma og *yra/yr* vil bli brukt som eksempelord for substantivene i tabell 4. Ved hjelp av OGAT skal vi forsøke å avklare hvorfor det er genusulikhet mellom slike ord.

4.2.1.1 Plasma og plasma

Vi starter med svensk *plasma*. To regler er av interesse her:

1. Ord på -a er utrer i svensk → svensk <i>plasma</i> er utrer
2. Ord for stoff/masse er nøytrere → <i>plasma</i> er nøytrere

Genustilordningsprosessen er konfliktfylt. Den ene føringen peker mot maskulinum. Den andre føringen tilsier nøytrum. Det innebærer at regelkonflikten er balansert. Dermed kan ikke regelflertallet avgjøre. Men det kan defaultgenus. OGAT forutsetter at det minst markerte genuset, her defaultgenus, er det som avgjør en balansert regelkonflikt.

u + n → én føring for *plasma* som u, én som n => defaultgenus utrum → *plasma* er u

Dermed forutsier OGAT rett genus for *plasma*.

⁴⁰ Svensk *komma* kan også tilordnes nøytralt genus fordi ordet har dobbelgenus.

I nynorsk er det tre aktuelle føringer i tilordningen av genus til *plasma*.

1. Ord på -a er maskuliner i nynorsk (Trosterud 2001:49) → nynorsk <i>plasma</i> er m
2. Ord på -ma med tonelag 1 er helst nøytrere (Trosterud 2001:49) → <i>plasma</i> er n
3. Ord for stoff/masse er nøytrere → <i>plasma</i> er n

Én regel peker mot maskulinum, to andre mot nøytrum. Regelflertallet avgjør konflikten.

N + n + m → to føringer for <i>plasma</i> som n, én som m → nynorsk <i>plasma</i> er n

OGAT forutsier korrekt nøytralt genus for nynorsk *plasma*. Med to korrekte prediksjoner kan modellen også kaste lys over genusforskjellen mellom nynorsk og svensk: Regelen for ord på -a gjelder i begge varieteter, men har bare vunnet fram overfor det svenske utret *plasma*. Det er dels en nynorsk regel og dels en felles regel som kan belyse hvorfor nynorsk *plasma* er et nøytrum. Den eksklusivt nynorske regelen gjelder ord på -ma med tonelag 1. Den felles regelen gjelder ord for stoff/masse og har bare gjennombruddskraft overfor nynorsk *plasma*.

4.2.1.2 Yra og yr

Det er to aktuelle genustilordningsregler for svensk *yra*.

1. Ord på -a er utrer i svensk → svensk <i>yra</i> er u
2. Ord for stoff/masse er gjerne nøytrere i svensk (Källström 1996:154) → <i>yra</i> er n

Reglene skaper en balansert konflikt, og defaultgenus vil løse konflikten her.

→ u + n → én føring for svensk <i>yra</i> som u, én føring for n → defaultgenus utrum => svensk <i>yra</i> er u

Ved hjelp av defaultgenus tilordnes *yra* utralt genus. Slik predikerer OGAT rett utralt genus.

Nynorsk *yr* aktiverer to regler. Også i nynorsk er ord for masse og stoff gjerne nøytrere. Og "[a]dskillige Naturvirkninger saasom Iis og Snee, Ild og Varme, Damp og Lyd, have forskjellige Navne, som oftest ere Hankjønsord", for eksempel *tele*, *klake*, *skare*, *loge*, *gneiste*, *eim*, *ange*, *dåm* (Aasen 1965 [1864]:121).

1. Ord for stoff/masse er gjerne nøytrer i nynorsk (Trosterud 2001:40) → nynorsk <i>yr</i> er n

2. Ord for naturforekomster som snø og is, ild og varme er maskuliner ⁴¹ → <i>yr</i> er m

Dette er en balansert konflikt. Den ene føringen peker mot nøytrum, den andre mot maskulinum. Når regelflertallet ikke kan avgjøre konflikten, vet vi hva som skjer. OGAT støtter seg til defaultgenus. Derfor tilordnes nynorsk *yr* maskulint genus.

m + n → én føring for nynorsk <i>yr</i> som m, én føring for n → defaultgenus m => nynorsk <i>yr</i> er m (FEILSLÅTT GENUSPREDIKSJON)

Ut fra dette forutsier OGAT at *yr* er et maskulinum. Men det er feil. *Yr* er et nøytrumsord. Dermed kan modellen heller ikke forklare genusforskjellen mellom *yr* og *yra*.

4.2.2 Den bruksbaserte modellen og ord på utlydende -a i svensk

Kan Den bruksbaserte modellen belyse genusulikhet mellom *yra* og *yr* og *plasma* og *plasma*?

4.2.2.1 Plasma og plasma

Svensk *plasma* aktiverer to skjema.

1. Ord på -a er utrer i svensk → trekket "-a" → ett trekk felles med svensk <i>plasma</i>

2. Ord for stoff/masse er nøytrer → trekket "masse" → ett trekk felles med <i>plasma</i>

Begge regler har ett felles trekk hver med *plasma* og dermed like stor grad av overlapping.

Skjema som tilordner utrum, overlapper med ett trekk ↔ Skjema som tilordner nøytrum, overlapper med ett trekk

Dette betyr at overlappingsprinsippet ikke kan være med på å avgjøre regelkonflikten. Isteden vil forskansning alene være det konfliktløsende prinsippet i genustilordningen til svensk *plasma*. Derfor må vi avklare hvilket skjema som er det mest forskansa. Det er en rimelig antakelse at det er flere ord på -a i svensk enn det er ord for stoff og masse. Det er 8580 substantiv på -a, viser et søk i SAOL Plus (2007). Flertallet tilhører gruppa av utrer som Kuhn beskriver som "den mektiga inhemska klassen på -a" (1985:298). Det har ikke vært mulig for

⁴¹ Denne regelen er av det lokale slaget og har derfor ikke nødvendigvis paralleller i andre språk. Det er likevel betimelig å spørre om man ikke kunne postulert denne regelen også for svensk. Når jeg ikke gjør regning med en slik regel her, skyldes det igjen (jf. punkt 4.1.1.2) at det metodisk sett er vanskelig for meg å sannsynliggjøre at en semantisk regel av denne typen faktisk er virksom i svensk. Den er nevnt i litteraturen om genustilordning i nynorsk, men ikke i svensk. Problemstillingen vil bli drøftet i kapittel 6.

meg å tallfeste alle ord for stoff og masse. Men det er tvilsomt at det fins flere slike ord enn ord på *-a*. Derfor skal vi gå ut fra at regelen for ord på *-a* er den mest frekvente og forskansa:

Skjema som gjelder flest ord → mest forskansa regel → ord på *-a* i svensk er utrer
 => Det mest forskansa skjemaet tilordner utralt genus til svensk *plasma*

Ut fra dette predikerer modellen at *plasma* er et utrum. Det er korrekt. Det vil si at den mest frekvente og forskansa regelen, at ord på *-a* er utrer, har størst gjennomslag i regelkonflikten.

Nynorsk *plasma* aktiverer tre regler.

1. Ord på <i>-a</i> er maskuliner i nynorsk → trekket " <i>-a</i> " → ett trekk felles med nynorsk <i>plasma</i>
2. Ord på <i>-ma</i> med tonelag 1 er helst nøytrere → trekkene " <i>-ma</i> " og "tonelag 1" → to trekk felles med <i>plasma</i>
3. Ord for stoff/masse er nøytrere → trekket "masse" → ett trekk felles med <i>plasma</i>

Skjemaet som peker mot maskulinum, har ett overlappende trekk med *plasma*. De to skjemaene som peker mot den nøytrale genuskandidaten, overlapper med til sammen tre trekk. Dermed er det disse skjemaene som sammenlagt har størst overlappingsgrad. Og det er de som tilordner genus til *plasma*. Overlappingsprinsippet kan altså bidra til å løse konflikten.

Skjema som tilordner maskulinum, overlapper med ett trekk ↔
 Skjema som tilordner nøytrum, overlapper med tre trekk → nynorsk *plasma* er n

I genustilordningen til nynorsk *plasma* ser det ut til at overlappingsprinsippet samvirker med forskansningsprinsippet. Den mest forskansa regelen er den som gjelder ord for stoff og masse. Vi kan anta at det er flere slike ord enn det er ord på *-a* og ord på *-ma* med tonelag 1. Både den mest forskansa regelen og den med størst overlappingsgrad peker mot nøytrum.

Skjema som gjelder for flest ord → mest forskansa regel → ord for stoff/masse er n →
 Det mest forskansa skjemaet peker mot nøytralt genus for nynorsk *plasma*
 FORSKANSNINGSPRINSIPPET SAMVIRKER MED OVERLAPPINGSPRINSIPPET

Ut fra dette forutsier Den bruksbaserte modellen rett genus for nynorsk *plasma*.

Den bruksbaserte modellen har nå to korrekte genusprediksjoner om *plasma*. Derfor vil modellen kunne belyse genuskontrasten mellom den svenske og nynorske varianten av dette ordet: Regelen for ord på *-a* gjelder i begge varieteter, men har bare fått gjennomslag i svensk, og i svensk er det også trolig den mest frekvente regelen. Den sørger for at svensk *plasma* tilordnes utrum. I nynorsk er det reglene med størst grad av konseptuell overlapping som tilordner nøytralt genus til *plasma*. Det er for det første den eksklusivt nynorske regelen som gjelder ord på *-ma* med tonelag 1. Og det er for det andre den som gjelder ord for stoff/masse.

4.2.2.2 Yra og yr

To regler i genustilordningen til svensk *yra* skaper en konflikt som må løses:

1. Ord på -a er utrer i svensk → trekket "-a" → ett trekk felles med svensk <i>yra</i>
2. Ord for stoff/masse er gjerne nøytrere → trekket "masse" → ett trekk felles med <i>yra</i>

De involverte reglene har like mange felles trekk med *yra*. Dermed kan ikke prinsippet om overlapping løse konflikten i denne genustilordningsprosessen.

Skjema som tilordner utrum, overlapper med ett trekk ↔ Skjema som tilordner nøytrum, overlapper med ett trekk

I slike tilfeller, vet vi, må Den bruksbaserte modellen utelukkende støtte seg til forskansningsprinsippet. Så hvilket skjema er det mest forskansa, og hvilken genuskandidat peker det mot? Det er overveiende sannsynlig at det fins flere ord på -a i svensk enn det fins ord for stoff og masse (jf. drøftingen av de to reglene i punkt 4.2.2.1). Derfor kan vi også her anta at det er den fonologiske regelen for ord på -a som er mest frekvent og forskansa av de to.

Skjema som gjelder flest ord → mest forskansa regel → ord på -a i svensk er utrer => Det mest forskansa skjemaet tilordner utralt genus til svensk <i>yra</i>

Innenfor Den bruksbaserte modellen skal vi legge til grunn at det er den mest frekvente regelen som tilordner genus til svensk *yra*. Dermed predikerer modellen rett utralt genus.

To skjema er virksomme i genustilordningen til nynorsk *yr*. Også her utløser genustilordningsprosessen regelkonflikt.

1. Ord for stoff/masse er gjerne nøytrere i nynorsk → trekket "masse" → ett trekk felles med nynorsk <i>yr</i>
2. Ord for naturforekomster som snø og is, ild og varme er maskuliner → trekket "naturforekomster" → ett trekk felles med <i>yr</i>

Reglene har like stor grad av overlapping. Dermed kommer overlappingsprinsippet til kort.

Skjema som tilordner nøytrum, overlapper med ett trekk ↔ Skjema som tilordner maskulinum, overlapper med ett trekk

Regelkonflikten må løses ved hjelp av forskansningsprinsippet. Det er sannsynlig at det fins flere ord for stoff og masse enn ord for naturforekomster som snø og is. Derfor er regelen som gjelder ord for stoff og masse, den mest forskansa og den som avgjør genuset til *yr*.

Skjema som gjelder flest ord → mest forskansa regel → ord for stoff/masse er nøytrere => Det mest forskansa skjemaet tilordner nynorsk <i>yr</i> nøytralt genus

Modellen forutsier rett nøytralt genus for *yr*. Med to korrekte prediksjoner kan den også forklare genusforskjellen mellom *yr* og *yra*: Det er dels like regler i begge varieteter, dels ulike. Regelen som gjelder ord for stoff og masse, virker i begge varieteter. Den vinner fram i nynorsk fordi det er den mest frekvente og forskansa regelen i genustilordningen til nøytralt *yr*. Også når det gjelder det svenske utret *yra*, har den mest frekvente og forskansa regelen størst gjennomslag. Men her er den mest frekvente regelen den som gjelder ord på *-a*.

4.2.3 Corbetts modell og ord på utlydende *-a* i svensk

Nedenfor vil Corbetts modell bli brukt til å analysere og forklare genusforskjeller mellom svenske ord på *-a* og lignende nynorske ord. *Plasma/plasma* og *yra/yr* er eksempelord.

4.2.3.1 Plasma og plasma

To regler er involvert i den konfliktfylte genustilordningsprosessen til svensk *plasma*.

Den formbaserte regelen at ord på *-a* er utrer, blir utklasset av følgende semantiske regel:

SEMANTISK REGEL: Ord for stoff/masse er nøytrer i svensk

Corbetts modell predikerer at svensk *plasma* er et nøytrum. Det er feil. Dette er et nytt eksempel på at Corbetts postulat at semantiske regler har forrang, ikke alltid stemmer, og i alle fall ikke i språk som svensk. Derimot er regelen for ord på *-a* en solid generalisering i svensk (Kuhn 1985:298). Den gjelder for en stor gruppe ord. Det er 8580 substantiv på *-a* i svensk (jf. punkt 4.2.2.1). Det er altså den formbaserte regelen for ord på *-a* som tilordner utrum til *plasma*. Når det gjelder stoff og masse-regelen, peker den mot nøytrum fordi *plasma* er et inanimat. Det betyr at regelen kan ses i lys av kjernesemantikken (jf. punkt 3.1.3.1), og det gjør det ekstra interessant at den semantiske regelen likevel ikke vinner fram.

Vi skal til nynorsk *plasma*. To formbaserte regler utgår i kampen om å tilordne genus. Det er regelen som gjelder ord på *-a*, og det er regelen som gjelder ord på *-ma* med tonelag 1. Innenfor Corbetts modell er det en semantisk regel som vinner kampen om ordet.

SEMANTISK REGEL: Ord for stoff/masse er nøytrer i nynorsk

Slik predikerer modellen korrekt nok at *plasma* er et nøytrum. Det er likevel rimelig å spørre om grunnlaget for denne prediksjonen er nyansert nok. Det ser ikke ut til at modellen tar tilstrekkelig hensyn til lokale forhold. Derfor skal vi hente inn igjen den formbaserte regelen:

FORMBASERT REGEL:
Flerstava ord på andre vokaler enn *-e* og med tonelag 1 er nøytrer i nynorsk

Dette er en unntaksregel fra det Trosterud beskriver som en vanntett generalisering i nynorsk (2001:48); at flerstava ord på alle andre vokaler enn *-e* er maskuliner. Ord som ikke får genus etter hovedregelen, omtaler han slik: ”Ei markant, fonologisk definert undergruppe er ord med tonelag 1 på *-ma*. Ein stor del av desse orda er n” (2001:49). Innenfor Corbetts modell vil denne regelen ikke bli tillagt avgjørende vekt i tilordningen av nøytralt genus til *plasma*. Fordi den er formbasert, vil den bli tildelt rollen som en samvirkende regel. Det er likevel grunn til å vurdere om ikke denne regelen spiller en vel så sentral rolle som den semantiske. Rett nok er det vanskelig å si hvilken regel som har størst kraft overfor *plasma*, siden både den formbaserte og den semantiske peker mot nøytrum. Men i et parallelt eksempel, i tilordningen av genus til nynorsk *gloria*, der det også er konflikt mellom en formbasert og en semantisk regel, er det lettere å se hvilken type regel det er som vinner fram.

FORMBASERT REGEL: Flerstava ord på andre vokaler enn *-e* og med tonelag 1 er nøytrer i nynorsk. Tilsier at *gloria* er n $\leftarrow \rightarrow$
 SEMANTISK REGEL: Ord for det opphøyde er maskuliner. Tilsier at *gloria* er m

Gloria betyr lovprisning. Slike ord for det høytidelige, opphøyde er gjerne maskuliner i nynorsk (Faarlund mfl. 1997:151, Aasen (1965 [1864]):120). Likevel er *gloria* et nøytrum. Det er et eksempel på at den fonologiske regelen for ord på andre vokaler enn *-e* og med tonelag 1 vinner fram på bekostning av en semantisk regel.

Vi skal tilbake til *plasma*: Fordi Corbetts modell feilpredikerer genuset til den svenske varianten av dette ordet, kan den ikke belyse forskjellen mellom nynorsk og svensk.

4.2.3.2 Yra og yr

Genustilordningen til svensk *yra* aktualiserer to regler. En formbasert regel tilsier at ord på *-a* er utrer. Innenfor Corbetts modell vil den bli nedprioritert. Den andre regelen er semantisk:

SEMANTISK REGEL: Ord for stoff og masse er nøytrer i svensk

Ut fra dette vil Corbetts modell predikere at *yra* er et nøytrum. Men det stemmer ikke. Corbetts tese at semantikken har forrang, holder ikke stand mot den sentrale svenske regelen at ord på *-a* er utrer. Sammenhengen mellom genus og ord på *-a* kommer godt fram i basisvokabularet i svensk: Av 203 substantiv på *-a* er det seks nøytrer, resten er utrer, viser en undersøkelse utført av Hellberg (1978:91–104), tolket i Källström (1996:159).

To regler er aktuelle for nynorsk *yr*. Begge er semantiske.

SEMANTISK REGEL: Ord for stoff/masse er nøytrale i nynorsk
SEMANTISK REGEL: Ord for naturforekomster som snø og is, ild og varme er maskuliner

Her er det rimelig å framheve det mest sentrale prinsippet at ord for stoff og masse gjerne er nøytrale i nynorsk. Typologisk sett er det et så grunnleggende prinsipp (Corbett 1991:102) at det skal være gode grunner for å tilside sette det. Slike grunner er det neppe her. Ved å gi denne regelen forrang predikerer Corbetts modell rett nok at *yr* er et nøytrum. Den kan likevel ikke belyse genusforskjellen mellom *yra* og *yr* fordi den bommer på genuset til utret *yra*.

4.2.4 Modellenes forklaringskraft for ord for plasma og yr/ya

OGAT predikerer rett genus for tre av fire ord. Derfor greier modellen å redegjøre for genusforskjellen mellom svensk og nynorsk *plasma*, men ikke for forskjellen mellom svensk *yra* og nynorsk *yr*. Den bruksbaserte modellen forutsier korrekt genus for fire av fire mulige ord. Derfor kan modellen forklare hvorfor det er genuskontrast mellom svensk og nynorsk *plasma* og svensk *yra* og nynorsk *yr*. Corbetts modell bommer på to av fire prediksjoner. Det betyr at modellen ikke er i stand til å forklare genusforskjellene i ordparene *plasma/plasma* og *yra/yr*.

4.3 Ord på -on i svensk

Vi skal til svenske ord på -on og lignende nynorske ord. Tabell 5 inneholder seks slike ordpar med genuskontrast. Alle seks svenske ord i tabellen er nøytrale. Fire norske ord er feminine, og to er maskuline. *Plommon/plomme* og *helgon/helgen* er eksempelord i analysen.

Tabell 5. Seks svenske ord på -on og lignende nynorske ord

nynorsk	svensk
ei nype (f)	ett nypon (n)
ei pære (f)	ett påron (n)
ei plomme (f)	ett plommon (n)
ei sviske (f)	ett sviskon (n)
ein fiken (m)	ett fikon (n)
ein helgen (m)	ett helgon (n)

4.3.1 OGAT og ord på -on i svensk

OGAT skal først predikere genus for svensk *plommon* og nynorsk *plomme* og deretter belyse årsaker til genusforskjellen mellom disse ordene.

4.3.1.1 Plommon og plomme

Det gjelder to regler for *plommon* i svensk.

1. Ord på <i>-on</i> er nøytrer i svensk (Språkrådet ⁴²) → svensk <i>plommon</i> er n
2. Ord for bær er nøytrer i svensk (Källström 1996:154) → <i>plommon</i> er n

Her er ingen regelkonflikt, og OGAT forutsier rett nøytralt genus for svensk *plommon*.

Nynorsk *plomme* utløser ingen semantiske regler. Men flere regler gjelder form:

1. Ord på trykklett <i>-e</i> er femininer i nynorsk → nynorsk <i>plomme</i> er f
2. Ord på <i>-e</i> er nøytrer → <i>plomme</i> er n
3. Ord på <i>-e</i> er maskuliner → <i>plomme</i> er m

Reglene skaper en balansert regelkonflikt. Her kan ikke regelflertallet avgjøre. Dermed vil OGAT støtte seg til det minst markerte genuset, defaultgenus, for å løse konflikten.

f + n + m → én føring for <i>plomme</i> som f, én for n og én for m → defaultgenus m → <i>plomme</i> er m

Etter dette tilordnes *plomme* maskulint genus innenfor OGAT. Det er feil. Feilprediksjonen gjør det nødvendig å avklare hvilke regler som faktisk gjelder i genustilordningen til *plomme*. Derfor skal vi undersøke og drøfte det som framstår som aktuelle genustilordningsregler.⁴³ Ord på trykklett *-e* gjerne femininer i nynorsk (Enger 2002:136). Samtidig er det slik at ord på *-e* også kan være nøytrer (Beito 1954:91). Ord på *-e* kan dessuten være maskuliner (Helleland og Papazian 2005:46). I diskusjonen om genuset til *bie* (jf. punkt 3.1.1.3) ble det stilt spørsmål ved om tre slike nesten identiske prinsipper som peker mot hvert sitt genus, framstår som rimelige i en tenkt genustilordningsprosess. Er det sannsynlig at det fins tre så godt som like regler? For å kunne svare på det skal vi først se nærmere på historien til tostava ord på *-e*:

”I ordlagingslæra” skriver Beito, ”ser vi korleis inndelinga etter genus og etter gamle stommformer ofte krossar kvarandre. Såleis var *a-* og *an-*stomnar både maskuline og nøytrale, *i-*stomnar, *r-*stomnar, einstavingsstomnar og rotnomina både maskuline og feminine” (1986:160). Men, som Beito påpeker, synkope, apokope og reduksjon av endelser har ført til mye sammenblanding av de gamle formkategoriene, og ”høvet mellom ordform og genus har i mange tilfelle vorte enda meir uklårt” (1986:160). Det er tilfellet for nynorske ord som

⁴² Se det svenske Språkrådets nettside på adressen http://www.sprakradet.se/GetDoc?meta_id=1950.

⁴³ Drøftingen av mulige regler for ord på *-e* er relevant for alle modeller. Derfor vil det prinsipielle ved denne diskusjonen og den påfølgende analysen også danne grunnlaget for prediksjoner om genus innenfor Den bruksbaserte modellen og Corbetts modell for genustilordning, i punkt 4.3.2.1 og 4.3.3.1.

slutter på *-e*. Én gruppe nøytrer på *-e* har fått redusert den opprinnelige sluttvokalen sin fra *-i* til *-e*, som ordene *gerði* → *gjerde* og *beiti* → *beite*. En annen gruppe nøytrer har, i visse varieteter, fått redusert sluttvokalen fra *-a* til *-e*, som *hjarta* → *hjarde* og *auga* → *auge*. Det er også en gruppe maskuliner der sluttvokalen er redusert fra *-i* til *-e*. Det gjelder ord som *bakki* → *bakke* og *máni* → *måne*. Enda en type substantiv med vokalreduksjon fra *-a* til *-e* finner vi i ord som *kvinna* → *kvinne* og *plóma* → *plomme* [*plome*].⁴⁴ Denne typen ord på *-e* er femininer.

Diakront bakteppe: Visse ord på <i>-a</i> er femininer i norrønt → vokalreduksjon fra <i>-a</i> til <i>-e</i> →   Visse femininer som tidligere endte på <i>-a</i>, ender nå på <i>-e</i> Antatt synkron regel: 2. Ord som slutter på <i>-e</i> i nynorsk, er femininer → nynorsk <i>plomme</i> er f⁴⁵
Diakront bakteppe: Visse ord på <i>-i</i> er nøytrer i norrønt → vokalreduksjon fra <i>-i</i> til <i>-e</i> Antatt synkron regel: 2. Ord som slutter på <i>-e</i> i nynorsk, er maskuliner → <i>bakke</i> er n
Diakront bakteppe: Visse ord på <i>-i</i> er nøytrer i norrønt → vokalreduksjon fra <i>-i</i> til <i>-e</i>   Visse ord på <i>-a</i> er nøytrer i norrønt → vokalreduksjon fra <i>-a</i> til <i>-e</i> Antatt synkron regel: 3. Ord som slutter på <i>-e</i> i nynorsk, er nøytrer → <i>gjerde</i> og <i>hjarde</i> er n

Det er altså mulig å koble diakron utvikling med antatt synkrone genustilordningsregler. Men spiller denne koblingen noen rolle for regler som er en del av den språklige kompetansen til nålevende språkbrukere? De har jo ikke diakronien i hodet, for å si det med Spurkland (1989:11–13). Det er liten grunn til å tro at språkhistoriske opplysninger følger med genus, enten det nå er slik at ord får genus ut fra regler i den mentale grammatikken eller at genus lagres ord for ord i leksikon, eller begge deler. Så hvorfor trekke inn diakronien akkurat her? Det er fordi språk overleveres og læres. Visse språktrekk går nærmest uforandret fra én generasjon til en annen. Andre er under press, svekkes og endres eller forsvinner. Slik språkhistorisk utvikling vil bli reflektert i ulike generasjoner språkbrukeres mentale grammatikk og leksikon. I lys av dette, av diakronien, skal vi igjen ta for oss synkrone regler for ord på *-e*.

Over har jeg trukket i tvil at det skulle foreligge tre like genustilordningsprinsipper som peker mot hvert sitt genus. Rett nok er det evidens for at mye av den språkkunnskapen vi mennesker har, kan være organisert på en uelegant og lite effektiv måte. Dąbrowska sier det slik: "Thus, our mental grammars appear to be quite messy, with the same information represented

⁴⁴ Kvantitetstypen V:K i norrønt gir ikke VK i nynorsk. Derfor er det *plome*, som i dag er klammeform i nynorsk, som er den opprinnelige ordformen der sluttvokalen er redusert fra *-a* til *-e*. Varianten *plomme* kommer trolig av dansk *blomme*, ifølge *Nynorskordboka*. Se nettadressen <http://www.dokpro.uio.no/perl/ordboksoek/ordbok.cgi?OPP=plomme&nynorsk=S%F8k+i+Nynorskordboka&ordbok=bokmaal&s=n&alfabet=n&renset=j>

⁴⁵ I visse sørvestlandske dialekter og Tromsø, der vi har *e/a*-mål (Helleland og Papazian 2005:45), heter det likevel for eksempel *ei plomma*.

redundantly at different levels of abstraction” (2004:148). Likevel virker det ikke sannsynlig at det skulle være tre virksomme regler som er så lite differensierte som her.

Derimot er det mer sannsynlig at det for tidligere generasjoner språkbrukere har eksistert tre mer nyanserte, informative og funksjonelle genustilordningsprinsipper for ord som i dag slutter på *-e*, men at disse reglene over tid, gjennom diakronien, har utviklet seg ulikt og fått ulik betydning og tyngde. I nynorsk i dag fins det 1687 tostava femininer på trykklett *-e*, 833 tostava maskuliner på trykklett *-e* og 212 nøytrere på trykklett *-e* (Conzett 2007:68).⁴⁶ Det er totalt 2732 slike ord. Sammensetninger er utelatt i denne oversikten. Den prosentvise genusfordelingen blant tostava ord på *-e* er slik: I alt 61,75 prosent av tostava ord på *-e* er femininer, 30,49 prosent er maskuliner og over 7,76 prosent er nøytrere. Dette viser at nøytrum og maskulinum har en langt svakere posisjon innenfor gruppa av tostava ord på *-e* enn normalfordelingen av genus i nynorsk skulle tilsi: Her er det 24,21 prosent femininer, 25,41 prosent nøytrere og 46,19 prosent maskuliner.⁴⁷ Det feminine genuset har altså en betydelig sterkere posisjon i gruppa av tostava ord på *-e* enn ellers i nynorsk. Dermed er det en rimelig slutning at ”tostava ord på *-e* er femininer” fortsatt er en virksom generalisering i nynorsk. ”Feil” av typen *kjerna* styrker inntrykket av at vi har å gjøre med et virksomt prinsipp.⁴⁸ Det er også årsaken til at vi skal gå ut fra at den eneste synkront virksomme regelen for ord på *-e*, er den som peker mot femininum.⁴⁹ Hva så med andre ord på *-e* som ikke er femininer? Det er unektelig en sammenheng mellom genuset og forhistorien til maskuliner og nøytrere på *-e*. Men forhistorien har ikke selvstendig genustilordningskraft. Derfor skal vi legge til grunn at det ikke fins virksomme regler som sier at visse ord på *-e* er maskuliner og visse ord på *-e* er nøytrere. Det utløser nye spørsmål. For det første: Når har vi en regel? Det vil bli drøftet i punkt 6.4. For det andre: Hvis vi ikke har en regel, hva har vi da som kan forklare hvorfor ord som *gjerde* fortsatt er nøytrere og ord som *bakke* fortsatt er maskuliner?⁵⁰ La oss gå til leksikon:

Det er evidens for at leksikalsk genus kan være lagret i leksikon. Psykolingvistisk evidens “strongly suggests that gender is stored individually per noun”, framholder Conzett

⁴⁶ Ikke alle tostava femininer på trykklett *-e* har den felles forhistorien vi er ute etter. Det gjelder ord som *perle*. Det samme er tilfellet for visse maskuliner på *-e*, som *aksje*, og visse nøytrere på *-e*, som *dogme*.

⁴⁷ I tillegg er det 4,19 prosent ord med dobbelgenus i nynorsk (Conzett 2007:66).

⁴⁸ Gjennom friskøk på Google får jeg 650 unike nettreff på *kjerna*. Se nettadressen http://www.google.com/search?hl=nn&rlz=1R2ADBR_no&q=kjerna&start=660&sa=N. Nettsøket skiller ikke mellom feiltolkninger av dette ordet i nynorsk og bokmål.

⁴⁹ Den synkrone regelen gjelder ikke bare tostava ord på *-e*, men ord på *-e* (jf. punkt 3.1.1.3).

⁵⁰ Det er mulig at andre prinsipper kan forklare tilordningen av maskulint og nøytralt genus til ord på *-e* ut fra andre egenskaper ved disse substantivene. Men det vil ikke bli trukket inn i diskusjonen her.

(2006:237).⁵¹ Hvis vi legger til grunn at genus kan være lagret i alle fall ved visse ord, innebærer det at språkbrukere kan lære seg og deretter memorere genuset til det enkelte ordet, uten alltid å måtte støtte seg til prinsipper som foreligger i den mentale grammatikken.⁵² Med det i minnet skal vi nå vende tilbake til visse nynorske nøytrer og maskuliner på *-e*:

Det er en mulighet at det opprinnelige genuset til ord som *eit gjerde* og *ein bakke* kan være bevart fra norrønt til nynorsk fordi genuset etter hvert utelukkende ble lagret ved det enkelte substantivet hos nye generasjoner språkbrukere. Denne måten å videreføre genuset til slike ord på kan ha overtatt da de aktuelle genustilordningsreglene for maskuliner og nøytrer som i dag slutter på *-e*, ble svekket, mistet gyldighet og forsvant fra grammatikken. I så fall er det sannsynlig at den minste og antatt mest utsatte gruppa med ord på *-e*, nøytrene, er under størst press i dag, med risiko for å bli feiltolket og tilordnet annet genus. Feiltolka nøytrer av typen *ei stykke* på Internett styrker en slik antakelse. Det er 58 unike forekomster av frasen *ei stykke*, mens det er 758 unike forekomster av *eit stykke*.⁵³

Vi kan gå ut fra at OGAT har det Trosterud kaller et dynamisk syn på genustilordning (2001) og som Steinmetz argumenterer for (1997), ettersom Rice, mannen bak OGAT, henviser til begge og bygger sin modell på Steinmetz (Rice 2006:1404). Et dynamisk syn på genustilordning innebærer en oppfatning av at ulike generasjoner språkbrukere har ulike synkrone grammatikker, og at ord ikke er gitt genus en gang for alle (Trosterud 2001:50). Det betyr at OGAT vil avvise regler som ikke er virksomme synkront. Derfor vil regler som tilsier at ord på *-e*, kan være både nøytrer og maskuliner, ikke være gangbare innenfor OGAT. Modellen står dermed igjen med én regel for *plomme*:

1. Ord på trykklett *-e* er femininer i nynorsk → nynorsk *plomme* er f

Det er denne regelen som kaster lys over hvorfor *plomme* er et femininum. Etter dette vil OGAT predikere korrekt genus. Modellen vil også kunne belyse genuskontrasten mellom

⁵¹ Conzett (2007:11) mener genustilordning best kan beskrives innenfor nettverksmodellen til Bybee (1995), der leksikon ikke bare er en liste med ord, ”men eit strukturert system der ordformer står i relasjon til kvarandre”. Dette vil ikke bli drøftet i denne oppgaven. Det er fordi forutsetningene slik de blir lagt til grunn her, er så forskjellige fra det som i alle fall Rice og Corbett opererer med.

⁵² Det at genus er lagret ved substantiv, betyr ikke at de ikke kan være dekket av regler samtidig. Det betyr bare at de ikke *må* være det (Enger 2009:14).

⁵³ Frisøk via Google på Internett. Se antallet nettreff på frasen *ei stykke* på nettadressen http://www.google.no/search?hl=nn&rlz=1R2ADBR_no&q=%22ei+stykke%22&btnG=S%C3%B8k&meta=lr%3Dlang_no.

Se antallet nettreff på frasen *eit stykke* på nettadressen http://www.google.no/search?hl=nn&rlz=1R2ADBR_no&q=%22eit+stykke%22&meta=lr%3Dlang_no.

plommon og *plomme*. Det gjelder ulike regler i svensk og nynorsk. *Plommon* tilordnes nøytralt genus ut fra en regel for ord på *-on* og en semantisk regel som gjelder ord for bær i svensk. *Plomme* tilordnes femininum fordi ord på trykklett *-e* gjerne er feminine i nynorsk.

4.3.1.2 Helgon og helgen

Nedenfor skal OGAT forutsi genuset til svensk *helgon* og nynorsk *helgen* og forsøke å forklare genusforskjellen mellom dem. I genustilordningen til *helgon* er det tre aktuelle regler.

1. Ord på <i>-on</i> er nøytrale i svensk → svensk <i>helgon</i> er n
2. Personer og dyr som ikke betegnes gjennom et bestemt kjønn, er nøytrale → <i>helgon</i> er n
3. Ord for animater er utrer → <i>helgon</i> er u

Regelkonflikten er ubalansert. Derfor er det regelflertallet som vil avgjøre genuset til *helgon*. Det er nøytrum. Ut fra dette utleder OGAT korrekt genus for *helgon*.

$n + n + u \rightarrow$ to føringer for <i>helgon</i> som n, én for u $\Rightarrow$ svensk <i>helgon</i> er n

For nynorsk *helgen* er tre regler relevante.

1. Ord for personer av begge biologiske kjønn er maskuline → nynorsk <i>helgen</i> er m
2. Ord for det opphøyde er maskuline ⁵⁴ → <i>helgen</i> er m
3. Ord for avkjønna vesen er nøytrale → <i>helgen</i> er n

Én regel peker mot nøytrum. To regler peker mot maskulinum. Regelflertallet avgjør:

$m + m + n \rightarrow$ to føringer for <i>helgen</i> som m, én for n $\Rightarrow$ nynorsk <i>helgen</i> er m

På dette grunnlaget predikerer OGAT korrekt maskulint genus for *helgen*. Og med rett genus på plass for både *helgon* og *helgen* kommer OGAT i posisjon til å forklare genusforskjellen mellom dem. Det nøytrale genuset til svensk *helgon* blir forklart av reglene for ord på *-on* og ord for personer som ikke betegnes gjennom kjønn. En lignende regel i nynorsk tilordner maskulinum til ord for personer av begge kjønn. Det er denne regelen som sammen med regelen om ord for det opphøyde kan forklare hvorfor *helgen* er et maskulinum.

⁵⁴ Nok en gang har vi en regel i nynorsk som kunne tenkes å gjelde også i svensk. Men regelen for ord for det opphøyde er ikke nevnt i litteraturen om svensk genustilordning. Det er ofte vanskelig å sannsynliggjøre slike semantiske regler. Derfor vil den bare bli regnet som regel i nynorsk, hvor den er nevnt i litteraturen.

4.3.2 Den bruksbaserte modellen og ord på -on i svensk

Nedenfor skal vi få avklart om Den bruksbaserte modellen kan belyse genusulikhet mellom ordparene *plommon* og *plomme* og *helgon* og *helgen*.

4.3.2.1 Plommon og plomme

Det er, vet vi, to aktuelle regler i tilordningen av genus til svensk *plommon*.

1. Ord på -on er nøytrale i svensk → trekket "-on" → ett trekk felles med svensk <i>plommon</i>
2. Ord for bær er nøytrale → trekket "bær" → ett trekk felles med <i>plommon</i>

Prosessen er konfliktfri. Den bruksbaserte modellen forutsier rett nøytralt genus for *plommon*.

I punkt 4.3.1.1, under OGAT, ble det avvist at "ord på -e er nøytrale" og "ord på -e er maskuline" er synkront virksomme regler i nynorsk. Denne slutningen gjelder også innenfor Den bruksbaserte modellen.⁵⁵ Det betyr at det også her gjelder én regel for nynorsk *plomme*.

1. Ord på trykklett -e i nynorsk er feminine

Plomme er et femininum. Slik lyder også genusprediksjonen til Den bruksbaserte modellen. Dermed kan den oppklare genusforskjellen mellom *plommon* og *plomme*. *Plomme* tilordnes genus ut fra det eksklusivt nynorske skjemaet at ord på trykklett -e er feminine. Og *plommon* får nøytralt genus i henhold til de eksklusivt svenske skjemaene for ord på -on og ord for bær.

4.3.2.2 Helgon og helgen

Reglene nedenfor gjelder svensk *helgon*.

1. Ord på -on er nøytrale i svensk → trekket "-on" → ett trekk felles med svensk <i>helgon</i>
2. Personer og dyr som ikke betegnes gjennom et bestemt kjønn, er nøytrale → trekkene "person" og "uten kjønnsspesifisering" → to trekk felles med <i>helgon</i>
3. Ord for animater er utrer → trekket "animat" → ett trekk felles med <i>helgon</i>

Regelen som peker mot utrum, har ett trekk felles med *helgon*. De to reglene som vil tilordne nøytrum, har i alt tre felles trekk med *helgon*, og det innebærer størst grad av overlapping.

Skjema som tilordner utrum, overlapper med ett trekk ↔ Skjema som tilordner nøytrum, overlapper med tre trekk → svensk <i>helgon</i> er n

⁵⁵ Også Den bruksbaserte modellen baserer seg kun på regler som er virksomme synkront (Neset 2005, 2006).

Den mest forskansa regelen gjelder altså ord for animater. Det er fordi det fins flere ord for animater enn ord på *-on* og ord for personer som ikke betegnes gjennom biologisk kjønn.

Skjema som gjelder for flest ord → ord for animater → peker mot utrum for *helgon*
(FORSKANSNINGSPRINSIPPET ER I STRID MED OVERLAPPINGSPRINSIPPET)

Forskansningsprinsippet er i utakt med overlappingsprinsippet. I slike situasjoner gir vi, som Nesset (jf. punkt 2.3.1), overlappingsprinsippet forrang. Skjemaene med størst overlappingsgrad peker mot nøytrum. Ut fra dette predikerer modellen korrekt nøytralt genus for *helgon*.

Nynorsk *helgen* aktiverer tre mulige genustilordningsregler.

1. Ord for personer av begge kjønn er maskuliner → trekkene "person" og "uten kjønnsspesifisering" → to trekk felles med nynorsk <i>helgen</i>
2. Ord for det opphøyde er maskuliner → trekket "opphøyd" → ett trekk felles med <i>helgen</i>
3. Ord for avkjønna vesen er nøytrer → trekkene "avkjønna" og "vesen" → to trekk felles med <i>helgen</i>

Regelen som peker mot nøytrum, overlapper med to trekk. De to reglene som peker mot maskulinum, har totalt tre felles trekk med *helgen*. Det tilsier størst grad av overlapping.

Skjema som tilordner femininum, overlapper med to trekk ↔
Skjema som tilordner maskulinum, overlapper med tre trekk → nynorsk *helgen* er m

I denne prosessen samvirker forskansningsprinsippet med overlappingsprinsippet. Det mest forskansa skjemaet peker mot maskulinum og gjelder ord for personer av begge kjønn. Det er fordi det er flere slike ord enn det er ord for det opphøyde og ord for avkjønna vesen.

Skjema som gjelder for flest ord → ord for personer av begge kjønn
=> Det mest forskansa skjemaet peker mot maskulinum for *helgen*
(FORSKANSNINGSPRINSIPPET SAMVIRKER MED OVERLAPPINGSPRINSIPPET)

Slik predikerer modellen korrekt maskulint genus for *helgen*. Modellen kan nå forklare genusforskjellen mellom *helgon* og *helgen*. Svensk *helgon* er et nøytrum fordi det slutter på *-on* og dessuten er et ord for en person som ikke betegnes gjennom biologisk kjønn. Det gjelder en animathetsregel også i nynorsk, men her er ord for personer av begge kjønn maskuliner. Også ord for det opphøyde er maskuliner. Derfor blir *helgen* et maskulinum.

4.3.3 Corbetts modell og ord på *-on* i svensk

Vi skal se hva Corbetts modell kan bidra med når det gjelder genusforskjellene mellom *plommon* og *plomme* og *helgon* og *helgen*.

4.3.3.1 Plommon og plomme

Svensk *plommon* aktiverer én formbasert regel for ord på *-on* og én semantisk regel som gjelder ord for bær. Begge peker mot nøytrum. Innenfor Corbetts modell vil *plommon* likevel bli tilordnet genus ut fra den semantiske regelen.

SEMANTISK REGEL: Ord for bær er nøytrer i svensk

Men vi kan si at den formbaserte regelen for ord på *-on* samvirker med den semantiske. ”Though different assignment rules (semantic and formal) may conflict for many nouns, they nevertheless always show considerable overlap” (Corbett 1991:64). Ellers ble suffikset *-on* brukt allerede i fornsvensk, ifølge det svenske Språkrådet.⁵⁶ Trolig er det en gammel flertallsform, som i *ögon* og *öron*.

I nynorsk står vi igjen med én formbasert regel for *plomme* etter at ”ord for *-e* er n” og ”ord for *-e* er m” er avvist som virksomme genustilordningsprinsipper (jf. punkt 4.3.1.1).

FORMBASERT REGEL: Ord på trykklett *-e* er femininer i nynorsk

Denne regelen sørger for *plommas* feminine genus. Ut fra dette forutsier Corbetts modell korrekt genus. Nå kan modellen også belyse hvorfor *plommon* og *plomme* har ulikt genus. *Plommon* tilordnes genus av en semantisk regel som bare gjelder i svensk. *Plomme* tilordnes feminint genus av en formregel som bare gjelder i nynorsk.

Vi skal tilbake til historien som knytter seg til ord på *-e* (jf. punkt 4.3.1.1). Det var flere faktorer som avgjorde om trykklette vokaler i endestavelser fra norrønt ble redusert eller ikke (Helleland og Papazian 2005:45). Blant annet spilte det en rolle hvilken bøyingsform vokalen sto i. Ubestemt entall av svake femininer var tostava og endte på trykklett vokal. Denne vokalen var *-a* i nominativ, som i *plóma*. Vanligvis går de moderne formene tilbake på nominativformen, og *plomme*, eller rettere sagt *plome* (jf. punkt 4.3.1.1), viser at den trykklette vokalen *-a* er redusert til *-e*. Slik reduksjon skjedde dels i norske dialekter, men ikke i standardsvensk (2005:45).⁵⁷ I moderne nynorsk framstår det først og fremst som en fonologisk regel, uten diakrone overlegninger, at ord på trykklett *-e* i ubestemt entall er femininer.

⁵⁶ Jf. oppslag på *-on* under ”Frågelådan” på nettadressen http://www.sprakradet.se/GetDoc?meta_id=1950.

⁵⁷ Selv om *plommon* er det vanlige ordet i moderne svensk, er varianten *plomma* fortsatt litt i bruk i noen få svenske dialekter, ifølge SAOB. Det svenske dialektordet *plomma* har ikke fått redusert sin trykksvake endelse fra *-a* til *-e*. Se SAOB på nettadressen <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>.

4.3.3.2 Helgon og helgen

Tre regler gjør seg gjeldende i genustilordningen til svensk *helgon*. Den fonologiske regelen for ord på *-on* blir nedprioritert innenfor Corbetts modell. To semantiske prinsipper gjenstår:

SEMANTISK REGEL: Ord for animater er utrer
SEMANTISK REGEL: Personer og dyr som ikke betegnes gjennom et bestemt kjønn, er nøytrere

Vi skal undersøke hvilken regel som er den avgjørende innenfor Corbetts modell. Det er i utgangspunktet rimelig å anta at modellen vil vektlegge den sentrale regelen at ord for animater er utrer. Det er et globalt prinsipp at ord for animater er ikke-nøytrere, og det er omfattende evidens for dette prinsippet. At det også er relevant i svensk, viser ord som *mann*, *kvinn*a, *lärare*, *elev* og *person*, som alle er utrer. Samtidig er det evidens for at det blir differensiert i genustilordning også når det gjelder animater. For eksempel er nedsettende ord for personer gjerne nøytrere i svensk (Hultman 2003:49). I mange språks grammatikker, blant dem svensk, behandles små barn som ikke fullt ut menneskelige (Corbett 1991:14) og får derfor nøytralt genus. Og personer som ikke betegnes gjennom et bestemt kjønn, som for eksempel svensk *helgon*, kan altså også tilordnes nøytrum i svensk. Det er en sammenheng mellom denne typen animater med nøytralt genus: De er atypiske personer. Ikke bare *helgon*, men også *barn* er mindre "kjønnet". Og å kalle en voksen person for *et barn* er nedsettende.

Både i genustilordningen til *publikum* (jf. punkt 3.1.3.1) og *bi* (jf. punkt 3.1.3.3) har vi sett at Corbetts modell kan fravike hovedregelen at ord for animater er maskuliner/utrer og isteden predikere genus ut fra mindre sentrale regler når det er mer relevant. Så også her, i genustilordningen til svensk *helgon*: Det er ut fra regelen for animater som ikke betegnes gjennom biologisk kjønn, at Corbetts modell predikerer nøytralt genus for *helgon*.

Men er det egentlig et overbevisende grunnlag for denne prediksjonen? Er det sannsynlig, ut fra det vi vet om svensk, at nevnte semantiske regel spiller hovedrollen alene når *helgon* tilordnes genus? Det kan være grunner til å trekke i tvil dette grunnlaget, med tanke på regelen som sier at ord på *-on* er nøytrere. Derfor skal vi hente den inn igjen:

FORMBASERT REGEL: Ord på <i>-on</i> er nøytrere i svensk.

Innenfor Corbetts modell vil denne fonologiske regelen spille annenfiolin. Rett nok kan vi si at den overlapper og samvirker med den semantiske regelen i genustilordningen til *helgon*. Likevel er det semantikken som har hovedrollen hos Corbett. Men i virkeligheten er det argumenter for å vekte reglene annerledes. For det er vel så sannsynlig at den fonologiske

regelen kan være den avgjørende faktoren for genuset til *helgon* mot følgende historiske bakteppe: *Helgon* er registrert med maskulint genus i tekster fra 1500- og 1600-tallet.⁵⁸ Det vil si at utgangspunktet kan ha vært genustilordning i tråd med regelen at animater er utrer i svensk. Men på et tidspunkt må denne regelen ha tapt seg overfor *helgon*. Det kan ha sammenheng med at biologisk kjønn ikke er den mest framtreddende egenskapen ved *helgon*.⁵⁹ Samtidig må regelen for ord på *-on* ha styrket sin posisjon. Corbett drøfter det han kaller små endringer i et system. Det er relevant her: "The minimal change is one in which a noun (or group of nouns) is involved in a change which affects its input to the assignment rules in a relevant way. We would predict that its gender will change as a result" (1991:98). Vi vet at genuset til *helgon* har endret seg. Denne typen endring, som altså påvirker en liten gruppe ord, her kanskje bare ett eneste, "leave the assignment system exactly as it was before", ifølge Corbett (1991:98).

Tre regler er aktuelle for nynorsk *helgen*. Alle er semantiske.

SEMANTISK REGEL: Ord for personer av begge kjønn er maskuliner i nynorsk
SEMANTISK REGEL: Ord for det opphøyde er maskuliner
SEMANTISK REGEL: Ord for avkjønna vesen er nøytrere

Den mest sentrale regelen er den som gjelder ord for personer av begge kjønn. Det er i tråd med Corbett å anta at det er dette prinsippet som tilordner maskulinum til *helgen*. Slik predikerer modellen korrekt genus. Dermed kan den også belyse hvorfor det er genusforskjell mellom *helgon* og *helgen*, om enn på et grunnlag det er mulig å trekke i tvil: Det er ulike varianter av animathetsregler som gjør *helgon* til et nøytrum og *helgen* til et maskulinum.

4.3.4 Modellenes forklaringskraft for plommon/plomme og helgon/helgen

Både OGAT, Den bruksbaserte modellen og Corbetts modell for genustilordning er i stand til å forklare genusforskjellene mellom *plommon* og *plomme* og *helgon* og *helgen*.

⁵⁸ Opplyst i SAOB på nettadressen <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>.

⁵⁹ Det kan tenkes at *helgon* ble ytterligere avkjønnet, avpersonifisert og i større grad frakoblet det animate parallelt med tilbakegangen for den katolske kirken i vår del av verden. En slik betydningsendring, en semantisk justering av ordet *helgon*, tilsier at det kan ha rykket ned på den animate rangstigen. Det kan i sin tur ha bidratt til et skifte i styrkeforholdet mellom de aktuelle genustilordningsreglene for ordet *helgon*.

Analyse III. Dobbelgenus

Tabell 6⁶⁰ (vedlegg 4) inneholder 53 nynorske substantiv som er avledet av verb⁶¹ og har dobbelgenus. Det er også like mange lignende svenske ord uten dobbelgenus i tabellen. Ord med dobbelgenus er substantiv som står oppført med flere enn ett genus i *Nynorskordboka* (Conzett 2007:32). Nedenfor skal vi se på hvorfor det er genusvariasjon ved visse nynorske ord og hvorfor det dermed oppstår genusforskjeller mellom nynorske og svenske ord. For å kunne forklare slike forskjeller må en først kunne redegjøre for hvorfor ord har dobbelgenus. Derfor skal vi også se på hvordan de ulike modellene håndterer ord med og uten dobbelgenus.

5.1 Ord med og uten dobbelgenus

Nedenfor vil det først bli redegjort for substantivene i tabell 6. De er sortert med utgangspunkt i primærgenuset til de nynorske ordene, det vil si det antatt eldste genuset:

- I alt 30 nynorske ord har maskulint primærgenus. Senere har de fått dobbelgenus. I dag kan 27 av disse ordene dessuten tilordnes nøytralt genus, mens tre av ordene er femininer.
- Tre ord har feminint primærgenus. Dobbelgenus gjør at disse ordene nå også er nøytrer.
- Totalt ti nynorske ord har nøytralt primærgenus. Fordi de har dobbelgenus, er ni av dem også maskuliner, mens ett er et femininum.
- Alt i alt er 50 nynorske ord nøytrer, i tillegg til at de kan være maskuliner eller femininer.
- Totalt 48 nynorske ord er maskuliner, i tillegg til at de kan være nøytrer eller femininer.
- I alt syv nynorske ord er femininer, men kan også tilordnes maskulinum eller femininum.

Dette betyr at nøytrum er det mest dominerende genuset blant nynorsk ord i tabell 6. Selv om det i rene tall er et svært beskjedent overtak, er det likevel langt flere nøytrer i denne gruppa av ord, altså verbalsubstantiv, enn normalfordelingen av genus i nynorsk skulle tilsi: Av 70 411 substantiv i *Nynorskordboka* er 46,19 prosent maskuliner, 25,41 prosent nøytrer og

⁶⁰ Alle nynorske ord med dobbelgenus i tabell 6 baserer seg på hittil upublisert materiale, utlånt fra Conzett's database knyttet til *Genus i norrønt og nynorsk* (2007). Beito (1954), Aasen (2000 [1850]) og Norsk Ordbok på <http://www.edd.uio.no/perl/search/search.cgi> er kilder for primærgenuset til nynorske ord. Dalin (1850-55), Institutet för språk och folkminnen i Uppsala og Svenska Akademiens ordbok på <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/> er kilder for forelda genus og dobbelgenus i svensk.

⁶¹ Hvordan kan vi vite hva som er avledet av hva, spør Enger og Kristoffersen (2005:141). Det er et betimelig spørsmål også her, for direksjonalitet er ikke alltid av det opplagte slaget. I denne analysen vil det ha betydning om direksjonaliteten mellom substantiv og verb er uklar. For å bøte på denne svakheten har jeg utelatt flere diskutabile, men antatt deverbale substantiv av typen *sokn* og *hengsle*. Det er fordi forholdet mellom *sokn* og *søkje* og *hengsle* og *hengje* ikke er innlysende. Det er også verdt å merke seg at Conzett (2007) ikke bruker termen "avledningsbase", men "tilhørende ord" når han beskriver forholdet mellom substantiv og verb.

24,21 prosent femininer (Conzett 2007:66). I tillegg har 4,19 prosent ord dobbelgenus.⁶² Nøytrums posisjon i tabell 6 er i samsvar med Conzettts materiale, som viser at nøytrene dominerer innenfor gruppa av verbalsubstantiv (2007:77–78).

Tabell 6 kan gi inntrykk av at det ikke fins svenske deverbale substantiv med dobbelgenus. Men de fins. Det er fordi dobbelgenus er mer iøynefallende i nynorsk enn i svensk at tabellen og analysen tar utgangspunkt i nynorske ord med dobbelgenus. Det fins langt flere nynorske deverbale substantiv med dobbelgenus enn svenske, i alle fall hvis vi holder oss til genussystem i skriftspråkene. Ingen svenske ord i tabell 6 er oppført med dobbelgenus i *Svenska Akademiens ordlista*, den offisielle svenske rettskrivingsordboka for svensk samtidspråk og veiledende i spørsmål om genus (Hultman 2003:49).

5.1.1 OGAT og ord som dunder, smil og krasj

I generativ grammatikk sier en at I-språk, den internaliserte grammatikken i sinnet til språkbrukerne, er språkforskerens primære forskningsobjekt (Åfarli 2000:30). E-språk, språk i bruk, er interessant kun som en innfallsport til I-språk. I generative termer kunne en framholde at dobbelgenus er et fenomen i E-språk. Nettopp derfor kunne en også mene at OGAT, som omslutes av et generativt rammeverk, ikke trenger å takle eller håndtere dobbelgenus. Til det vil jeg si at dobbelgenus, variasjon i genus, er en del av den språkvariasjonen som fins i ulike språksamfunn. En modell bør etter min mening kunne håndtere slik språkvariasjon som fins innenfor ett og samme språksamfunn. Det gjelder også om en legger til grunn at dobbelgenus er et E-språklig fenomen, ettersom dette må være relevant, generativt sett, for forståelsen av I-språk. Derfor skal vi se hvordan OGAT håndterer deverbale substantiv med og uten dobbelgenus. Vi skal også se om modellen kan belyse genusforskjeller mellom slike ord. Eksempelordene som er hentet fra tabell 6, er *dunder/dunder*, *smil/smil* og *krasj/krasch*.

5.1.1.1 Dunder og dunder

Det er to kjente regler i genustilordningen til nynorsk *dunder*.

1. Konkrete substantiv er maskuliner i nynorsk → <i>dunder</i> er m
2. Ord for lyder er nøytrere i nynorsk → <i>dunder</i> er n

⁶² Når det gjelder de 2950 nynorske ordene som har dobbelgenus, har 2,2 prosent både en feminin og maskulin variant, ifølge Conzettts oversikt (2007:66). Totalt 1,47 prosent av ordene er både maskuliner og nøytrere, mens 0,5 prosent er både femininer og nøytrere. Det er dessuten 0,02 prosent av ordene som kan tilordnes alle tre genus.

Når to regler trekker i hver sin retning, som her, utløser det en balansert konflikt. I denne typen konflikter må OGAT påkalle defaultgenus, som er maskulinum i nynorsk.

$m + n \rightarrow$ én føring for nynorsk <i>dunder</i> som <i>m</i> , én for <i>n</i> $\rightarrow$ defaultgenus <i>m</i> $\Rightarrow$ <i>dunder</i> er <i>m</i>

Slik vil nynorsk *dunder* bli tilordnet maskulint genus innenfor OGAT. Prediksjonen er riktig, men ikke fullstendig. OGAT får ikke med seg at *dunder* også kan tilordnes nøytralt genus.

Det er de samme reglene som gjelder i genustilordningen til svensk *dunder*.

1. Konkrete deverbale substantiv er utrer i svensk $\rightarrow$ svensk <i>dunder</i> er <i>u</i>
2. Ord for lyder er nøytrere $\rightarrow$ <i>dunder</i> er <i>n</i>

Også her har vi å gjøre med en balansert konflikt. Nok en gang må OGAT ty til defaultgenus, som er utrum, og som innebærer at modellen feilpredikerer utralt genus for svensk *dunder*.

$u + n \rightarrow$ én føring for svensk <i>dunder</i> som <i>u</i> , én for <i>n</i> $\rightarrow$ defaultgenus <i>u</i> $\rightarrow$ <i>dunder</i> er <i>u</i> (FEILSLÅTT PREDIKSJON)

Med en slik uriktig genusprediksjon vil OGAT heller ikke kunne forklare genuskontrasten mellom det nynorske maskulinet *dunder* og det svenske nøytrere *dunder*.

5.1.1.2 Smil og smil

Genustilordningsprosessen til nynorsk *smil* er konfliktfylt. Tre regler er involvert.

1. Ord på som slutter på en lang, høy vokal og <i>l</i> , er feminine i nynorsk (Trosterud 2001:47) $\rightarrow$ <i>smil</i> er <i>f</i>
2. Abstrakte deverbale substantiv er nøytrere $\rightarrow$ nynorsk <i>smil</i> er <i>n</i>
3. Ord for det som er enkeltstående, usammenhengende, bevegelig og kortvarig, er gjerne maskuline (Aasen 1965 [1864]:120) $\rightarrow$ <i>smil</i> er <i>m</i>

Reglene skaper en balansert konflikt. Én regel vil tilordne feminint genus, en annen peker mot nøytrum, en tredje mot maskulinum. I slike situasjoner, vet vi, påkaller OGAT defaultgenus.

$f + n + m \rightarrow$ én føring for nynorsk <i>smil</i> som <i>f</i> , én for <i>n</i> og én for <i>m</i> $\rightarrow$ defaultgenus <i>m</i> $\Rightarrow$ <i>smil</i> er <i>m</i>

Ut fra dette predikerer OGAT korrekt maskulint genus. Men modellen fanger ikke opp det alternative genuset, nøytrum, til nynorsk *smil*.

På svensk side aktiverer *smilet*⁶³ én regel:

⁶³ Nynorsk *smil* svarer gjerne til *leende* i svensk. Svensk *smil* er ikke brukt like ofte som *leende*, men er synonymt med (*små*)*leende*, ifølge SAOB. Se elektronisk utgave på <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>.

1. Abstrakte deverbale substantiv er nøytrer i svensk → svensk <i>smil</i> er n

Svensk *smil* er et nøytrum. Slik lyder også OGATs genusprediksjon. Modellen kan oppklare genuskontrasten mellom det nynorske maskulinet og det svenske nøytret: Det er til dels like regler som gjelder i nynorsk og svensk, men de har ulik gjennombruddskraft overfor *smil*. Regelen som gjelder abstrakte deverbale substantiv, sørger for et nøytralt *smil* i svensk, men ikke i nynorsk. Her får vi et maskulint *smil* i tråd med regelen som gjelder ord for det enkeltstående, oppstykk, bevegelige og kortvarige. Det er fordi regelen peker mot defaultgenus.

5.1.1.3 Krasj og krasch

Vi skal til nynorsk *krasj*. Følgende regler gjør seg gjeldende i genustilordningsprosessen:

1. Konkrete deverbale substantiv er maskulinum i nynorsk → <i>krasj</i> er m
2. Enstava ord på <i>-sj</i> er maskuliner → <i>krasjer</i> m

Her er ingen konflikt. *Krasj* er et maskulinum. Ut fra dette forutsier OGAT korrekt genus. Men *krasj* har dobbelgenus og er også et nøytrum. Dobbeltgenus blir ikke avklart gjennom OGAT. Men i dette tilfellet ville det uansett ikke være mulig for modellen å predikere at *krasj* er et nøytrum. Det er fordi den ikke oppfatter at det også kan foreligge en regel som peker mot nøytrum. Vi skal se i punkt 5.1.3.1 at spørsmålet om det er en regel som vil tilordne *krasj* et alternativt nøytralt genus, er avhengig av om ordet også kan tolkes som et abstrakt. Det er etter min mening ikke rom for å drøfte dette innenfor OGAT (jf. også punkt 3.1.3.1). Derfor blir det heller ikke aktuelt for modellen å trekke inn regelen som peker mot nøytrum.

Regeloppsettet for *krasj* utløser en kommentar til regelen at enstava ord på *-sj* er maskuliner. Den er ikke nevnt i litteraturen om genustilordning. Men en gjennomgang i Norsk ordbank viser at det er grunn til å anta en regel for slike ord: Det fins 22 enstava ord på *-sj* (vedlegg 5), og 95,5 prosent av dem er maskuliner. Det er langt mer enn normalfordelingen av genus skulle tilsi; vel 46 prosent av alle ord er maskuliner i nynorsk (jf. punkt 4.3.1.1). Derfor er prinsippet antatt i analysen av *krasj*.

Svensk *krasch* utløser én regel i genustilordningsprosessen:

1. Konkrete deverbale substantiv er utrer i svensk → <i>krasch</i> er u

Krasch er et utrum. Etter dette predikerer OGAT rett utralt genus for *krasch*. Også her utløser regeloppsettet en kommentar. En kunne nok, som i nynorsk, tenke seg at det fantes et genustilordningsprinsipp at enstava ord på *-sch* er utrer. Det er ikke omtalt i litteraturen om genus-

tilordning i svensk. Data fra SAOL Plus (2007) peker heller ikke i den retningen: Det er 29 enstava ord på *-sch*, viser gjennomgangen av slike ord. Snaut 73 prosent av dem er utrer. Det er omtrent som normalfordelingen av genus i svensk skulle tilsi, for her er det 75 prosent utrer (jf. punkt 3.2.1.2). Derfor er det ikke aktuelt å anta en regel for ord på *-sch* i svensk.

OGAT har predikert rett genus både for det svenske utret *krasch* og det nynorske maskulinet *krasj*. Men fordi OGAT ikke er utviklet for å takle ord med dobbelgenus, greier ikke modellen å belyse kontrasten mellom den nøytrale varianten av *krasj* og utret *krasch*.

5.1.2 Den bruksbaserte modellen og ord som *dunder*, *smil* og *krasj*

Vi skal nå se hvordan Den bruksbaserte modellen turnerer nynorske deverbale substantiv med dobbelgenus og lignende svenske ord uten.

5.1.2.1 Dunder og *dunder*

Også her skal vi starte med det nynorske eksempelordet *dunder*. Reglene er kjent fra før.

1. Konkrete deverbale substantiv er maskuliner i nynorsk → trekkene "konkret" og "deverbalt substantiv" → to trekk felles med nynorsk <i>dunder</i>
2. Ord for lyder er nøytrer → trekket "lyd" → ett trekk felles med nynorsk <i>dunder</i>

Skjemaet som har flest felles trekk med nynorsk *dunder*, og dermed størst overlappingsgrad, gjelder konkrete deverbale substantiv.

Skjema som tilordner nøytrum, overlapper med ett trekk ←→ Skjema som tilordner maskulinum, overlapper med to trekk → <i>dunder</i> er m

Her samhandler prinsippet om overlapping med prinsippet om forskansning:

Skjema som gjelder flest ord → mest forskansa regel → konkrete deverbale substantiv er m (FORSKANSNINGSPRINSIPPET SAMVIRKER MED OVERLAPPINGSPRINSIPPET)

Ut fra dette forutsier modellen ett korrekt genus for *dunder*, som er et maskulinum. Men det er ikke bare det. Ordet har dobbelgenus og er derfor også et nøytrumsord.

Også i genustilordningen til svensk *dunder* er det to kjente regler.

1. Konkrete deverbale substantiv er utrer i svensk → trekkene "konkret" og "deverbalt substantiv" → to trekk felles med svensk <i>dunder</i>
2. Ord for lyder er nøytrer → trekket "lyd" → ett trekk felles med <i>dunder</i>

Regelen som gjelder konkrete deverbale substantiv, overlapper mest med svensk *dunder*.

Skjema som tilordner n, overlapper med ett trekk $\leftrightarrow$
 Skjema som tilordner utrum, overlapper med to trekk $\rightarrow$ svensk *dunder* er u
 (FEILSLÅTT PREDIKSJON)

Skjemaet for konkrete deverbale substantiv er også det mest forskansa fordi det antakelig fins flere konkrete deverbale substantiv enn det fins ord for lyder i svensk. Det betyr at prinsippet om forskansning og prinsippet om overlapping peker i samme gale retning.

Skjema som gjelder flest ord $\rightarrow$ mest forskansa regel $\rightarrow$ konkrete deverbale substantiv er u $\rightarrow$ peker mot utrum for *dunder* (UNDERBYGGER FEILSLÅTT PREDIKSJON)

Slik feilpredikerer modellen at svensk *dunder* er et utrum. Derfor vil vi heller ikke få forklart genusforskjellen mellom nynorsk og svensk *dunder* ved hjelp av Den bruksbaserte modellen.

5.1.2.2 Smil og smil

Vi skal undersøke om det går bedre med *eit smil*. Kan Den bruksbaserte modellen utlede mer enn ett rett genus denne gangen? Tre genustilordningsprinsipper er relevante for nynorsk *smil*.

1. Abstrakte deverbale substantiv er nøytrere i nynorsk $\rightarrow$ trekkene "abstrakt" og "deverbalt substantiv" $\rightarrow$ to trekk felles med nynorsk *smil*
2. Ord for det som er enkeltstående, usammenhengende, bevegelig og kortvarig, er gjerne maskuliner $\rightarrow$ fire trekk felles med nynorsk *smil*
3. Ord som slutter på en lang, høy vokal og l, er femininer $\rightarrow$ trekket -il $\rightarrow$ ett trekk felles med nynorsk *smil*

Ett skjema trekker i retning av nøytrum, et annet skjema vil tilordne maskulinum, mens et tredje peker mot femininum. Skjemaet som vil tilordne femininum, har ett felles trekk med *smil*. Skjemaet som peker mot nøytrum, har to overlappende trekk. Skjemaet som vil tilordne maskulinum, har fire trekk felles med *smil*, og det har dermed høyest grad av overlapping.

Skjema som tilordner femininum, overlapper med ett trekk $\leftrightarrow$
 Skjema som tilordner nøytrum, overlapper med to trekk $\leftrightarrow$
 Skjema som tilordner maskulinum, overlapper med fire trekk $\rightarrow$ nynorsk *smil* er m

Vi kan anta at det fins flere abstrakte deverbale substantiv i nynorsk enn ord som slutter på lang, høy vokal og l. Det betyr at den mest frekvente og forskansa regelen er den som gjelder abstrakte deverbale substantiv og peker mot nøytrum. Prinsippene om forskansning og konseptuell overlapping samvirker ikke her. De peker mot hvert sitt genus.

Skjema som gjelder for flest ord $\rightarrow$ mest forskansa regel $\rightarrow$ abstrakte deverbale substantiv
 $\Rightarrow$ Det mest forskansa skjemaet peker mot nøytrum for nynorsk *smil*
 FORSKANSNINGSPRINSIPPET ER I STRID MED OVERLAPPINGSPRINSIPPET

Vi følger Nesset (jf. punkt 2.3.1) og lar overlappingsprinsippet avgjøre genuset til det nynorske maskulinet *smil*. Slik forutsier modellen ett korrekt genus. Men *smil* har dobbelgenus og er også et nøytrum. Det får vi ikke vite gjennom Den bruksbaserte modellen.

I svensk foreligger det bare én kjent regel for *smil*:

1. Abstrakte deverbale substantiv er nøytrere i svensk → svensk <i>smil</i> er n

Modellen predikerer rett nøytralt genus for svensk *smil*. Fra før har den også predikert at nynorsk *smil* er et nøytrum. Slik får vi to nøytrale *smil* og ingen genusforskjell å oppklare.

5.1.2.3 Krasj og krasch

Vi vet at det er to aktuelle regler i tilordningen av genus til nynorsk *krasj*.

1. Konkrete deverbale substantiv er maskuliner i nynorsk → trekkene "konkret" og "deverbalt substantiv" → to trekk felles med nynorsk <i>krasj</i>
2. Enstava ord på -sj er maskuliner → trekket -sj → ett trekk felles med nynorsk <i>krasj</i>

Det er en konfliktfri prosess. To regler peker mot maskulinum, og Den bruksbaserte modellen predikerer rett maskulint genus. Men det alternative genuset til *krasj* blir ikke fanget opp. Også for denne modellen (jf. punkt 5.1.1.3) blir det en umulig oppgave å predikere at *krasj* kan være et nøytrum, siden det i utgangspunktet ikke foreligger en regel som peker mot dette genuset. Modellen åpner ikke for å drøfte at *krasj*, avhengig av hvordan det tolkes, også kan utløse en regel som vil tilordne nøytralt genus. Det kommer vi tilbake til i punkt 5.1.3.1.

Det er, har vi sett, én kjent regel i tilordningen av genus til svensk *krasch*.

1. Konkrete deverbale substantiv er utrer i svensk → trekkene "konkret" og "deverbalt substantiv" → to trekk felles med <i>krasch</i>

Krasch er et utrum. Modellen predikerer rett utralt genus.

Den bruksbaserte modellen har ikke avklart dobbelgenuset til *krasj*. Derfor kan den ikke belyse genusforskjellen mellom den nynorske nøytrumsvarianten og det svenske utret.

5.1.3 Corbett og ord som *krasj*/*krasch*, *smil* og *dunder*

Corbetts modell tar høyde for i alle fall visse ord med dobbelgenus (1991:181–83). Nedenfor skal vi se om modellen kan belyse genusforskjeller mellom nynorske deverbale substantiv med dobbelgenus og lignende svenske ord uten. Helt først skal vi redegjøre nærmere for hva Corbett er opptatt av når det gjelder "double- and multiple-gender nouns", ord med dobbelgenus: Det er særlig to sett av språklige omstendigheter eller faktorer som kan utløse dobbel-

genus (Corbett 1991:182. Jmfør også punkt 3.1.2.2 og 4.1.3.1). Det er forhold som er knyttet til endringer i et genussystem. Og det er når lånord tilordnes genus. Vi skal til det siste først.

5.1.3.1 Krasj og krasch

Tabellutdraget inneholder fem lånord som er importert fra engelsk til nynorsk i nyere tid. Eksempelordene *krasj* og *krasch* vil bli analysert nedenfor.

Utdrag fra tabell 6: Fem lånord som er importert fra engelsk i nyere tid

nynorsk	svensk
Ord som er innlånt i nyere tid	
eit/ein innputt (n/m) av <i>putte</i>	en input (u)
eit/ein krasj (n/m) av <i>krasje</i>	en krasch (u)
eit/ein miks (n/m) av <i>mikse</i>	en mix (u)
eit/ein stress (n/m) av <i>stresse</i>	en stress (u)
eit/ein utputt (n/m) av <i>putte</i>	en output (u)

Krasj kom som et *crash* til Norge.⁶⁴ Senere har ordet fått en språklig form som gjør at Skjeggeland beskriver det som et veltilpassa lånord (2009:2–3). *Krasj* ble normert til denne skrivemåten i 1940 (Sandøy 2000:148). Det er både et maskulinum og et nøytrum. Et lånords genus, skriver Corbett, er gjerne ustabilt en tid før det etter hvert tilpasser seg språket det er tatt inn i (1991:75). Lånord som først har dobbelgenus, mister etter hvert ofte det ene genuset. Corbett viser til et eksempel i fransk (1991:183). Her ble *interview* 'intervju' innlånt sist på 1800-tallet. Først kunne ordet tilordnes både maskulint og feminint genus, deretter tilpasset det seg franske forhold, og i dag er det vanligvis bare et femininum. *Krasj* er en nynorsk parallell til fransk *interview*. Men det nynorske ordet har fortsatt dobbelgenus. Hvorfor?

Lånord, mener Corbett, får normalt genus gjennom et språks vanlige regler (1991:71). Samtidig peker han på følgende: "If borrowings are not unambiguously assigned to a gender by the prevailing assignment rules, then they may have double gender, if only for an initial period" (1991:183). Det er altså når det ikke er åpenbart utvetydige og relevante hjemlige regler til disposisjon for et nylig importert lånord at det kan komme til å vakle mellom ulike genus. Det kan selvfølgelig tenkes at situasjonen var slik da *krasj* var nytt lånord i nynorsk. Men i dag, når det er et velintegrert ord? Neppe. Det tyder på at det må være andre grunner til at *krasj* har dobbelgenus. La oss se på de aktuelle genustilordningsreglene en gang til:

SEMANTISK REGEL: Abstrakte deverbale substantiv er maskuliner i nynorsk

⁶⁴ Ordet *crash* er registrert i artikkelen "Har vore flyvere daarlig materiel?" 15. mai 1921 i Aftenpostens elektroniske arkiv. Se <http://eavis.aftenposten.no/aftenposten/56724/archive/demo/?page=5&query=crash>. Arkivet inneholder ikke nynorske ord, men kan likevel bidra til å avklare når visse lånord ble tatt inn i det norske språket. *Krasj* er ellers registrert første gang i Skards *Nynorskordbok* (1954:75), og da kun med maskulint genus.

FORMBASERT REGEL: Enstava ord på -sj er maskuliner

Innenfor Corbetts modell vil det være den semantiske regelen som kan forklare hvorfor *krasj* er et maskulinum. Men den forklarer ikke hvorfor *krasj* også kan være et nøytrum, og det gjør heller ikke den fonologiske regelen. Derfor skal vi søke forklaringen et annet sted: i selve ordet, i betydningen. Vi vet at skillet mellom konkrete og abstrakte substantiv ofte kan diskuteres (jf. punkt 4.1.1.1). Det er ikke alltid opplagt hva som er hva. Dessuten er det også slik at visse ord kan ha både en konkret og en abstrakt betydning. Nettopp det er tilfellet for *krasj*. Er det for eksempel flykrasj eller bilkrasj vi har i tankene, er det rimelig å oppfatte *krasj* som et konkret. Ser vi for oss to kolleger som har hatt et voldsomt *krasj* på jobben, er det helst i overført betydning, og da er det grunn til å regne det som et abstrakt. Dette betyr at det er to semantiske tilordningsprinsipper som kan være relevante for det deverbale substantivet *krasj*:

Konkrete deverbale substantiv er helst maskuliner i nynorsk → <i>krasj</i> er m

Abstrakte deverbale substantiv er helst nøytrer i nynorsk → <i>krasj</i> er n

Denne semantiske differensieringen mellom konkrete og abstrakte deverbale substantiv kan altså kaste lys over hvorfor *krasj* både er et maskulinum og et nøytrum. Det er likevel tvilsomt at én og samme språkbruker vil tilordne *krasj* ulikt genus avhengig av om hun refererer til konkretet ”*ein krasj*” mellom biler i én situasjon og abstraktet ”*eit krasj*” mellom kolleger i en annen. Derimot er det mer sannsynlig at noen språkbrukere vil vektlegge det konkrete aspektet ved *krasj* og tilordne det maskulint genus i alle sammenhenger. Mens andre språkbrukere vil vektlegge det abstrakte aspektet ved *krasj* og alltid tilordne det nøytralt genus.⁶⁵

Det er 41 unike Internett-forekomster av frasen *eit krasj* og 38 unike forekomster av *ein krasj*.⁶⁶ *Krasj* vakler altså mellom ulike genustilordningsprinsipper: På den ene siden har vi prinsippet at konkrete deverbale substantiv er maskuliner, i den grad *krasj* oppfattes som et konkret.⁶⁷ På den andre siden har vi prinsippet at abstrakte deverbale substantiv er nøytrer. I

⁶⁵ Frisøk via Google på Internett underbygger dette synet. Hvis det var slik at abstraktet *krasj* og konkretet *krasj* gjennomgående ble oppfattet som ulike ord med ulikt genus, burde vi kunne vente at konkrete ord som *bilkrasj* og *flykrasj* helst ville bli tilordnet maskulint genus. Men det blir de ikke: Det er 11 unike treff på *eit bilkrasj* og to på *ein bilkrasj*. Tilsvarende er det 12 unike treff på *eit flykrasj* og to på *ein flykrasj*. Se nettadressene http://www.google.no/#q=%22eit+bilkrasj%22&hl=no&rlz=1W1ADBR_no&start=10&sa=N&fp=ba1c52c9b8346e10 http://www.google.no/#hl=no&rlz=1W1ADBR_no&q=%22ein+bilkrasj%22&aq=f&aqi=&aql=&oq=&gs_rfai=&fp=ba1c52c9b8346e10 http://www.google.no/#q=%22eit+flykrasj%22&hl=no&rlz=1W1ADBR_no&start=20&sa=N&fp=ba1c52c9b8346e10 http://www.google.no/#hl=no&rlz=1W1ADBR_no&q=%22ein+flykrasj%22&aq=f&aqi=&aql=&oq=&gs_rfai=&fp=ba1c52c9b8346e10.

⁶⁶ For *eit krasj*, se

http://www.google.no/#q=%22eit+krasj%22&hl=no&rlz=1W1ADBR_no&start=60&sa=N&fp=ba1c52c9b8346e10.

For *ein krasj*, se

http://www.google.no/#q=%22ein+krasj%22&hl=no&rlz=1W1ADBR_no&start=60&sa=N&fp=ba1c52c9b8346e10.

⁶⁷ Innenfor Corbetts modell ser vi bort fra den formbaserte regelen at enstava ord på -sj er maskuliner i nynorsk.

et slikt perspektiv kan vi, i lys av Corbett, tolke dobbelgenuset til *krasj* som et symptom på tilstanden i genussystemet. For hvis et ords dobbelgenus ikke kan tilskrives at det er et ganske nytt lånord i et språk, vil Corbett isteden peke på forhold som kan knyttes til endringer i et genussystem (jf. punkt 5.1.3). Det vil si systemendringer eller systemskifte ved bestemte ord eller grupper av ord. Rett nok kan dobbelgenus nettopp i nynorsk, basert på *Nynorskordboka*, reflektere skilnader mellom ulike grupper av språkbrukeres genussystem. Men det er likevel slik at Corbetts antakelse om at dobbelgenus er tegn på systemendringer, ser ut til å stemme for visse grupper av ord i nynorsk. Og det er altså grunn til å tro at *krasj*, til tross for sin relativt korte historie i nynorsk, kan være involvert i det Corbett beskriver som systemendring og/eller skifte ved en bestemt gruppe ord. Det gjelder abstrakte deverbale substantiv, som *krasj* og andre nynorske ord i tabell 6 kan sies å være. I denne gruppa av ord er det nøytrene som dominerer i dag (jf. punkt 5.1): Drøyt 63,2 prosent av alle verbalabstrakter er nøytrer, vel 25,2 prosent er maskuliner og over 11,5 prosent femininer (Conzett 2007:77–78). Sambandet mellom nøytrum og verbalabstrakter er merkbart styrket fra norrønt til nynorsk, påpeker Conzett (2007:104). Til sammenligning er det vel 40,5 prosent nøytrer blant verbalabstraktene i norrønt, mens det er 43,4 prosent femininer og 16 prosent maskuliner (2007:104). Det gir grunn til å kalle det systemendring at nynorske verbalabstrakter i større grad enn før tilordnes nøytralt genus. Og “nouns in the course of the change are of double gender” (Corbett 1991:182). Slik predikerer Corbetts modell rett dobbelgenus for nynorsk *krasj*.

Det gjelder tilsynelatende kun én regel i genustilordningsprosessen til svensk *krasch*.

SEMANTISK REGEL: Konkrete deverbale substantiv er utrer i svensk → <i>krasch</i> er u

Det stemmer at *krasch* er et utrum. Etter dette forutsier Corbetts modell korrekt genus.

Vi er snart i posisjon til å kunne studere genusforskjellen mellom *krasj* og *krasch* i lys av Corbetts modell. Men først skal vi trekke inn homonymi, det vil si formmessig sammenfall mellom flere forskjellige ord. Det er for det første fordi Corbett tilrår å utelukke eventuelle homonymer i forbindelse med analyse av ord med dobbelgenus (1991:67). Og det er for det andre fordi historien til homonyme varianter av nynorsk *krasj* og svensk *krasch* kan kaste lys over genusforskjellen mellom disse ordene. Ulik diakron utvikling kan være med på å forklare hvorfor like ord med ulikt opphav og ulik betydning også har ulikt genus, både innenfor samme varietet og mellom varieteter. *Nynorskordboka* oppgir to betydninger for *krasj*⁶⁸:

⁶⁸ Se oppslag i den elektroniske utgaven av *Nynorskordboka* på nettadressen <http://www.dokpro.uio.no/perl/ordboksoek/ordbok.cgi?OPP=krasj&nynorsk=S%F8k+i+Nynorskordboka&ordbok=bokmaal&alfabet=n&renset=j>.

For det første er *krasj* et sammenstøt, en kollisjon. Den betydningen er lagt til grunn hittil i analysen, og vi har sett at det kan få følger for genus at *krasj* i denne betydningen kan tolkes både konkret og abstrakt. For det andre betyr *krasj* lyd av noe som krasjer. På svensk side betyr *krasch* sammenstøt, ifølge SAOL Plus (2007). Videre betyr det krasjende lyd og brak eller skrell, akkurat som i nynorsk. *Krasch* betyr også sammenbrudd. I en variant av den siste betydningen, økonomisk sammenbrudd, er *krasch* synonymt med nynorsk *krakk*. Opphavet til nøytrret *krakk* er det tyske lydordet *Krach* 'brak'.⁶⁹ Den betydningen har ikke *krakk* beholdt. Derimot er *krasj* tilsvarende lydord i nynorsk, med engelsk *crash* som opphavsord. Mens opphavet til det svenske lydordet er både tysk *Krach* og engelsk *crash*, ifølge SAOB.

Nynorsk *krasj* har dobbelgenus uansett betydning, enten det nå gjelder et sammenstøt eller lyden av noe som krasjer. Svensk *krasch*, derimot, er utrum i alle betydninger av ordet, ifølge *Svenska Akademiens ordlista* (SAOL)⁷⁰, som altså er veiledende når det gjelder bruk av genus (jf. punkt 5.1). Men opplysningene her er ikke i samsvar med den faktiske bruken av lydordet *krasch*. For denne varianten av ordet blir også tilordnet nøytralt genus i svensk. For eksempel forekommer frasen *ett krasch* på 275 ulike svenske Internett-sider, og de fleste nettreffene gjelder nettopp *krasch* i betydningen lyden av noe som krasjer.⁷¹ Dette er mer i tråd med opplysningene i *Svenska Akademiens ordbok* (SAOB), den historiske ordboka som har kartlagt det svenske språket, først og fremst skriftspråket, fra 1521 og fram til i dag. Her blir lydordet *krasch* oppgitt kun å være et nøytrum. Men i virkeligheten er det altså slik at dette lydordet kan tilordnes både utralt og nøytralt genus i svensk.

Vi kan sammenfatte forholdet mellom *krasj* og *krasch*, inkludert forhistorie, betydninger og genusbruk, på følgende måte:

nynorsk <i>krasj</i> => i betydningen kollisjon/sammenstøt opphavsord: engelsk <i>crash</i> genus: nøytrum og maskulinum nynorsk <i>krasj</i> => i betydningen brak (lydord) opphavsord: engelsk <i>crash</i> genus: nøytrum og maskulinum nynorsk <i>krakk</i> => i betydningen økonomisk sammenbrudd opphavsord: tysk <i>Krach</i> genus: nøytrum	svensk <i>krasch</i> => i betydningen kollisjon/sammenstøt opphavsord: engelsk <i>crash</i> og tysk <i>Krach</i> genus: utrum svensk <i>krasch</i> => i betydningen brak (lydord) opphavsord: engelsk <i>crash</i> og tysk <i>Krach</i> genus: utrum og nøytrum svensk <i>krasch</i> => i betydningen (økonomisk) sammenbrudd opphavsord: engelsk <i>crash</i> og tysk <i>Krach</i> genus: maskulinum

⁶⁹ Se oppslag i den elektroniske utgaven av *Nynorskordboka* på nettadressen

<http://www.dokpro.uio.no/perl/ordboksoek/ordbok.cgi?OPP=krakk&nynorsk=S%F8k+i+Nynorskordboka&ordbok=begge&s=n&alfabet=n&renset=j>.

⁷⁰ Se Svenska Akademiens ordlista på nettadressen <http://www.svenskaakademien.se/web/Ordlista.aspx>.

⁷¹ Frisøk via svensk Google på Internett. Se resultatet for frasen *ett krasch* på nettadressen

http://www.google.se/search?hl=sv&lr=lang_sv&rlz=1R2ADBR_no&q=%22ett+krasch%22&start=270&sa=N.

Rådet om å utelukke homonymer fra drøftingen av dobbelgenus har altså brakt for dagen

- at det ikke er genusforskjell mellom nynorsk *krasj* og svensk *krasch* når ordene brukes som lydord. Da kan begge ord tilordnes både maskulint/utralt og nøytralt genus. Det fins antakelig både norske og svenske språkbrukere som vil tilordne *krasj* og *krasch* maskulint eller utralt genus. Mens andre språkbrukere heller vil tilordne disse ordene nøytralt genus. I nynorsk skriftspråk er maskulinum og nøytrum likestilte genus for ordet *krasj*. I svensk har utrum hittil vært det eneste normerte og anbefalte genuset for *krasch*, jamfør SAOL. Det altså til tross for at *krasch* også blir tilordnet et alternativt nøytralt genus i svensk. Det er grunn til å tro at denne typen genusbruk er blitt tilslørt av den sterke posisjonen standardsvensk har utviklet seg til å få på bekostning av svenske dialekter (Vikør 1992:11). Det normerte genuset til svenske ord er altså ikke alltid i tråd med faktisk språkbruk. Visse ord kan tilordnes både utrum og nøytrum, selv når det ikke går fram av svenske ordbøker. I denne oppgaven har vi sett at det gjelder *stall* (jf. punkt 4.1.1.3) og altså *krasch*. Men denne situasjonen er i endring i dag. Det viser seg blant annet i den forholdsvis nye ordboka *Svensk ordbok* (2009), utgitt av Svenska Akademien, som har tatt konsekvensen av at lydordet *krasch* i realiteten har dobbelgenus. Her er *krasch* oppført som to lemmaer (2009:1626). Det ene er lydordet *krasch*, som har dobbelgenus. Og det andre er *krasch*, som i betydningen sammenstøt kun er et utrum. Det samme kommer trolig til å skje i det neste opplaget av SAOL. Da vil det bli tatt hensyn til den doble genusbruken når det gjelder lydordet *krasch*.⁷²

Drøftingen med utgangspunktet i rådet om å luke ut homonymene har også klargjort

- at svensk *krasch* i betydningen økonomisk sammenbrudd tilsvarer nynorsk *krakk*, og
- at det er genusforskjell mellom *krasj* og *krasch* i betydningen kollisjon, sammenstøt. Rett nok har ordene til dels samme opphav. Men ulikt diakront forløp har ført til at nynorsk *krasj* kan ha både maskulint og nøytralt genus, mens svensk *krasch* utelukkende er et utrum.

Det er grunn til å understreke at det ikke er noe som strukturelt sett skulle tilsi at *krasj* i betydningen sammenstøt har dobbelgenus, mens *krasch* her bare har ett. Det er heller ikke noe som skulle tilsi at en bare i nynorsk, og ikke i svensk, skulle vakle mellom en konkret og abstrakt tolkning av *krasj* og dermed få en nøytrumsvariant i nynorsk, men ikke i svensk. Derfor er det sannsynlig at andre faktorer enn rent strukturelle kan ha tilskyndet en ulik genusutvikling i nynorsk og svensk. En mulig faktor som allerede er nevnt, er forholdet mellom standardsvensk og dialekter. Slike faktorer vil ikke bli forfulgt ytterligere her. Men vi

---

⁷² Det opplyser Sture Berg, medredaktør i *Svensk ordbok* og *Svenska Akademiens ordlista*, i en e-post 17.02.10.

skal komme tilbake til hva som ligger i det ulike diakrone forløpet til deverbale substantiv i nynorsk og svensk i punkt 5.1.3.2 og 6.7.

5.1.3.2 Smil og smil

Ord som er avledet av verb og har dobbelgenus, kan altså være involvert i systemendringer. Nedenfor vil det bli drøftet mer inngående om slike endringer i beslekta språkssystem som nynorsk og svensk kan forklare synkrone genusforskjeller mellom dem. *Smil* vil bli brukt som eksempelord. Men også andre ord i tabell 6 (vedlegg 4) vil bli trukket inn i analysen.

Aller først vil nynorsk *smil* bli analysert på vanlig måte innenfor Corbetts modell.

Tre regler er aktuelle. Den fonologiske regelen for ord som slutter på en lang, høy vokal og *l* og peker mot femininum, blir nedprioritert til fordel for to semantiske.

SEMANTISK REGEL: Abstrakte deverbale substantiv er nøytrere
SEMANTISK REGEL: Ord for det enkeltstående, usammenhengende, bevegelige og kortvarige er maskuliner

Vi skal gå ut fra at den mest sentrale regelen, som gjelder abstrakte deverbale substantiv, har størst gjennomslagskraft overfor *smil*. Slik forutsier Corbetts modell rett nøytralt genus.

Det er bare én kjent regel i genustilordningen til svensk *smil*.

SEMANTISK REGEL: Abstrakte deverbale substantiv er nøytrere i svensk

Svensk *smil* er et nøytrum, og slik lyder også genusprediksjonen innenfor Corbetts modell. Det betyr at vi kommer ut med nøytrale *smil* både i svensk og nynorsk. Da har vi ingen genusforskjell å forklare. Men det får vi hvis vi framhever at nynorsk *smil* har dobbelgenus og kan tilordnes maskulint genus. Det vil si at også den semantiske regelen som peker mot maskulinum, ser ut til å være virksom. Vi skal se hvordan Corbetts modell kan belyse dette. Men la oss først rekapitulere det særmerkte ved nynorsk *smil* og 29 andre ord i tabell 6:

Det eldste genuset deres er maskulinum. I dag har alle ordene dobbelgenus. Derfor er de også nøytrere. *Smil* tilhører gruppa av abstrakte deverbale substantiv, og her råder nøytrum. Mens 63 prosent av alle verbalabstrakter er nøytrere i nynorsk, er det vanlige innslaget av nøytrere vel 25 prosent (jf. punkt 5.1.3.1). Det er en endring fra norrønt til nynorsk. I denne perioden er sammenhengen mellom verbalabstrakter og nøytrum blitt sterkere (jf. 5.1.3.1). Fordi *smil* har dobbelgenus, kan vi med Corbett anta at det reflekterer systemendring, genusskifte, ved en gruppe ord (jf. punkt 5.1.3.1). Visse ord med dobbelgenus kan være en indikasjon på systemendringer. Og når ord med dobbelgenus er del av en mer generell

systemendring, påpeker Corbett, kan det ene genuset fortrenge det andre eller utvikle seg til å bli det mest dominerende genuset (1991:182). En slik utvikling tilsier at ett genus ved ord som *smil* vil utvikle seg enten til å bli det overlegne eller helt trenge vekk andre genus. For å lodde den synkrone stemningen for *smil* og 26 andre ord med maskulint primærgenus og nøytralt genus har jeg googlet dem på Internett: 16 ord i tabell 7 (vedlegg 6) forekommer oftest som nøytrter. Åtte ord er oftest maskuliner. To ord er like ofte nøytrter som maskuliner, og ett ord er det overhodet ingen treff på. En skal være varsom med å trekke generelle slutninger om diakroni på grunnlag av noen få søk som viser hvordan visse fraser blir brukt på Internett nå. Derfor er det grunn til å understreke at resultater av nettsøk som gjelder denne analysen, bare er ment å illustrere tendenser i substantivmaterialet. Og tendensen ser ut til å være i tråd med Corbetts utsagn: At det gjerne er ett genus som styrker seg på bekostning av et annet når det er systemendringer på gang. For flertallet av ord i tabell 7 ser det altså ut til at nøytrum styrker seg på bekostning av maskulinum. Det er større oppslutning om de nøytrale variantene av nynorsk *smil*, *kyss*, *treff*, *trykk*, *sus*, *nikk*, *dunk*, *sprik*, *puff*, *slepp*, *dunder*, *bukk*, *glefs*, *flytt*, *fres* og *yl* enn av de maskuline variantene. Dette er i tråd med det vi vet fra punkt 5.1.3.1: At forbindelsen mellom nøytrum og verbalabstrakter har styrket seg fra norrønt til nynorsk. I Conzetts materiale er det 768 usammensatte nynorske ord med dobbelgenus (2007:66): ”Desse døma på genusvariasjon er interessante av di dei er tydelege teikn på diakrone endringar i genussystemet”, skriver han (2007:66). Nynorske ord i tabell 7 kan oppfattes som eksempler på slik genusvariasjon. Altså bærer de bud om diakrone endringer.

Det er tid for å trekke inn svensk *smil* igjen. I likhet med alle andre svenske ord i tabell 6 (vedlegg 4) står *smil* oppført med ett genus. Det er kun et nøytrum. Kan vi innenfor Corbetts modell forklare hvorfor det svenske nøytret ikke har dobbelgenus og dessuten ytterligere belyse hvorfor det er genuskontrast mellom dette ordet og den maskuline utgaven av nynorsk *smil*? I så fall må vi igjen vise til Corbetts antakelser om den mulige sammenhengen mellom dobbelgenus og systemendring og/eller systemskifte. Riktignok har ikke svensk *smil* dobbelgenus nå. Men ordet er brukt som et maskulinum tidligere, ifølge SAOB. I dag er det maskuline genuset til *smil* foreldet. Svensk *smil* er ikke alene om å ha en forhistorie som involverer et annet genus enn det ordet har i dag: 18 av de 53 svenske ordene i tabell 6 er tidligere brukt med annet genus eller dobbelgenus, ifølge SAOB⁷³ og Dalin (1850–55)⁷⁴. Tabellutdraget nedenfor viser utviklingen av genus ved disse 18 ordene.

⁷³ Elektronisk utgave av Svenska Akademiens ordbok (SAOB) på nettadressen <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>.

⁷⁴ Elektronisk utgave av Dalins Ordbok öfver svenska språket på nettadressen <http://spraakbanken.gu.se/dalin/>.

Utdrag fra tabell 6: 18 svenske ord som tidligere er brukt med et annet genus enn dagens⁷⁵

nynorsk	svensk
Nynorske ord med maskulint primærgeus ein/eit dunder (m/n) av <i>dundre</i> ein/eit fres [fræs] (m/n) av <i>frese</i> ein/eit klink (m/n) av <i>klinke</i> ein/eit smil (m/n) av <i>smile</i> ein/eit stand (m/n) av <i>stande</i> ein/ei tale (m/f) av <i>tale</i> ein/eit kyss (m/n) av <i>kyss</i> ein/eit puff ((m/n) av <i>puffe</i> Nynorsk ord med nøytralt primærgeus: eit/ein bruk (m/n) av <i>bruke</i> eit/ei fløde (f/m) av <i>fløde</i> eit/ein rus (m/n) av <i>ruse</i> eit/ein spenne (f/n) av <i>spenne</i> eit/ein stopp (m/n) av <i>stuppe</i> Nynorske ord med feminint primærgeus ei/eit fyll (f/n) av <i>fylle</i> ei/eit stø (f/n) av <i>stø</i> Nynorske ord m/ likestilt eller uavklart primærgeus: eit/ein rapp (m/n) av <i>rapp</i> eit/ein smatter (m/n) av <i>smatte</i> (uavkl. primærgeus) eit/ein sukk (m/n) av <i>sukke</i>	Svenske ord med foreldet genus ett dunder (n). Tidligere også (m) ett fräs (n). Tidligere også (m) ett klink (n). Tidligere også (m) ett smil (n). Tidligere også (m) ett stånd (n). Tidligere også (m) ett tal (n). Tidligere trolig også (m) en kyss (u). Tidligere også (n) en puff (u). Tidligere også (n) Svenske ord med foreldet genus ett bruk (n). Tidligere også m/f. ett fløde (n). Før også m/f for <i>flöd</i> . ett rus (n). Kan før ha vært f eller m. ett spänne (n). Før også spänna, trolig f eller m ett stopp (n). Tidligere (m) Svenske ord med foreldet genus ett fyll (n). Både femininum og nøytrum i fornsvensk ett stöd (n). Før også stöde og (m/f) Svenske ord med foreldet genus ett rapp (n). Tidligere også (m) ett smatter (n). Tidligere også (m) en suck (u). Tidligere også (n)

Det er maskulinum og femininum, nå utrum, som har tapt mest terreng: 15 av 18 ord i tabellutdraget er kun nøytrter. Før kunne de også tilordnes maskulint og/eller feminint genus. Til sammenligning har tre uttrer hatt dobbelgenus eller vært nøytrter før. Det ser altså ut til at ett genus har greid å fortrenge det andre. Med Corbett tyder dette på at det har foregått systemendringer også i svensk, enten for visse ord eller en gruppe av ord. De fleste ordene som har utviklet seg til å bli rene nøytrter, kan oppfattes som abstrakter⁷⁶ og avledninger av verb. Dette flertallet, det vil si *bruk*, *dunder*, *fräs*, *fylle*, *klink*, *rapp*, *rus*, *smatter*, *smil*, *stopp*, *stöd*, *stånd* og *tal*, har utviklet seg i overensstemmelse med det som ellers er sagt om slike svenske ord: At abstrakte deverbale substantiv har det med å være nøytrter (jf. punkt 5.1.3.1).

Det er altså et diakront perspektiv på ord som nynorsk og svensk *smil* som synes å kunne kaste lys over ulik genusutvikling. Mens det nøytrale genuset i større grad har fortrent det tradisjonelle maskulinet og vunnet fram i svensk, er både maskulinum og nøytrum fortsatt i bruk i nynorsk. Men også i nynorsk har systemendringer ført til at det er nøytrum som har

⁷⁵ Det framgår ikke av SAOB hvilket genus som har vært det primære for de svenske ordene. Det er likevel mulig å bruke Corbetts modell til å belyse genusforskjellen mellom disse ordene og tilsvarende nynorske.

⁷⁶ *Fløde* og *spänne* er konkrete. *Dunder*, *fräs*, *klink*, *kyss*, *smatter* og *suck*, som alle er ord som betegner noe vi kan høre, regnes som konkrete i denne analysen. Men, som vi kan utlede av diskusjonen i punkt 4.1.1.1, dette er ord som også kan oppfattes som abstrakter.

taket på abstrakte deverbale substantiv; nøytrum er det mest brukte genuset til ord som *smil*. Likevel er det fortsatt genusforskjell mellom den maskuline varianten av det nynorske ordet og det svenske nøytret. Men denne forskjellen er diakront sett blitt mindre fordi nynorsk *smil* nå sjeldnere tilordnes maskulint enn nøytralt genus. Slik kan diakrone endringer føre til at genusulikheten mellom nynorsk og svensk blir redusert.

Diakrone endringer kan også føre til at genuskontrasten mellom nynorsk og svensk øker. Det viser ord som *kyss* i tabell 6 (vedlegg 4). I svensk er det et utrum. Tidligere er *kyss* også tilordnet nøytralt genus, men i dag er det helt ute av bruk, ifølge SAOB. I nynorsk har *kyss* dobbelgenus. Her er maskulinum eldste genus. Nøytrum er kommet til senere. Oppfatter vi nynorsk *kyss* som et abstrakt deverbalt substantiv, er det mulig å se tilordningen av nøytralt genus til *kyss* i lys av det styrka båndet mellom nøytrum og verbalabstrakter. Vi vet at det over tid har utviklet seg til å bli flest nøytrer blant abstrakte deverbale substantiv. Forekomsten av ulike fraser på Internett er i tråd med denne utviklingen: Det er 329 unike treff på frasen *eit kyss* (tabell 7, vedlegg 6). Til sammenligning får vi 69 treff på frasen *ein kyss*. Går vi langt nok tilbake i språkhistorien, har både nynorsk *kyss* (Heggstad 2008:357) og svensk *kyss*⁷⁷ kun vært maskuliner. I dag dominerer det nøytrale *kyss* i nynorsk, mens utrum er enerådende for alle svenske *kyss*. Diakront betyr dette at den systematiske genusforskjellen mellom nynorsk og svensk har økt. Men hvorfor skulle regelen at abstrakte deverbale substantiv er nøytrer, ha gjennomslag overfor nynorsk *kyss* og andre tilsvarende ord, men ikke for de svenske? Det skulle ikke være noen grunn til det. For også i svensk er det sterke bånd mellom nøytrum og abstrakte deverbale substantiv (jf. punkt 4.1.3.1). Så hvorfor er svensk *kyss* likevel et utrum og skaper kontrast til den nøytrale utgaven nynorsk *kyss*?

Det er ikke et entydig svar her. Men det er relevant at skillet mellom konkrete og abstrakte ord ikke alltid er like klart, og at slik uklarhet kan innvirke på genustilordning. Det er ikke åpenbart at *kyss* er et abstrakt deverbalt substantiv, verken i nynorsk eller svensk. Tvert om er det ting som taler for at *kyss* er konkret, for det er til å se og ta på (jf. punkt 4.1.1.1), og for den del også til å høre på: Det norrøne opphavsordet *koss* er et lydord, ifølge *Nynorskordboka*.⁷⁸ Et uklart og uavklart forhold mellom det konkrete og abstrakte ser ut til å åpne for variabel genustilordning. I lys av dette blir det mer begripelig at *kyss* tilordnes nøytralt genus i én varietet og maskulint genus i en annen.

⁷⁷ K.F. Söderwall (1918): *Ordbok öfver svenska medeltids-språket*. Elektronisk utgave ved Fornsvensk lexikalisk databas på nettadressen <http://spraakbanken.gu.se/fsvldb/>.

⁷⁸ Selv om opphavsordet er *koss*, kan det ikke ha utviklet seg lyddrett til *kyss*. Se ellers oppslag i den elektroniske utgaven av *Nynorskordboka* på nettadressen <http://www.dokpro.uio.no/perl/ordboksoek/ordbok.cgi?OPP=kyss&nynorsk=S%F8k+i+Nynorskordboka&ordbok=bokmaal&alfabet=n&renset=j>.

5.1.3.3 Dunder og dunder

Vi kjenner til to regler i genustilordningen til nynorsk *dunder*.

SEMANTISK REGEL: Konkrete deverbale substantiv er maskuliner i nynorsk

SEMANTISK REGEL: Ord for lyder er nøytrere i nynorsk

Her skal vi regne regelen for konkrete deverbale substantiv som den mest sentrale og den som tilordner genus til *dunder*. Det gir en korrekt prediksjon innenfor Corbetts modell.

Det er de samme reglene som gjelder i tilordningen av genus til svensk *dunder*.

SEMANTISK REGEL: Konkrete deverbale substantiv er utrer i svensk

SEMANTISK REGEL: Ord for lyder er nøytrere

Her skal vi anta at det mest sentrale prinsippet, at konkrete deverbale substantiv er utrer, avgjør genuset til svensk *dunder*. Ut fra dette predikerer Corbetts modell at *dunder* er et utrum. Det er feil. Det betyr at modellen ikke kan forklare genusforskjell mellom det svenske nøytrere *dunder* og den maskuline varianten av nynorsk *dunder*.

Så langt har vi bare fått halve historien om genus ved nynorsk *dunder*. Vi har gått ut fra at *dunder* er et maskulinum. Men *dunder* kan også være et nøytrum. La oss avklare hva som kan være årsaken: Systemendringer har, som vi vet, ført til at abstrakte deverbale substantiv i større grad enn før er nøytrere. Denne utviklingen kan kaste lys over dobbelgenuset til *dunder*. For å forstå det skal vi først se på grunnlaget for tilordningen av maskulint genus til *dunder*. Så langt er det tatt for gitt at *dunder* er et konkret deverbalt substantiv. Det er resonnert på samme måte for nynorsk *dunder* som for svensk *suck* (jf. punkt 4.1.1.1): Begge ord betegner noe en kan høre. Derfor er det lagt til grunn at de er konkrete. Men, som det er pekt på tidligere, det er ikke opplagt at ord som betegner noe en kan høre, alltid er konkrete. Det er mulig å argumentere for at *dunder* også kan tolkes som et abstrakt. Og, som analysen har vist (jf. punkt 4.1.1.1 og 5.1.3.2), det kan bidra til vakling i genustilordningen til et ord hvis det er uklart om det er av det abstrakte eller konkrete slaget. Det kan føre til at visse språkbrukere vil oppfatte det aktuelle ordet som et abstrakt, mens andre vil se det som et konkret. Dette kan være med på å forklare hvorfor nynorsk *dunder* tilordnes både nøytralt og maskulint genus. Og dersom mange nok språkbrukere over tid har tolket nynorsk *dunder* som et abstrakt deverbalt substantiv, har ordet også tatt del i systemendringen som tilsier at slike ord i større grad enn tidligere tilordnes nøytralt genus. Det stemmer med utviklingen av genus ved nynorsk *dunder*. Her er maskulinum det eldste genuset. Nøytrum er kommet til senere.

Vi skal til svensk *dunder*, og vi skal anta at det også i svensk kan tolkes både som et konkret og et abstrakt. I dag er *dunder* et nøytrumsord, men det har en fortid som maskulinum. Det er registrert med maskulint genus i tekster fra 1932, 1944 og fra 1960-tallet. Beleggene fins i arkivet til dialektavdelingen ved Institutet för språk och folkminnen i Uppsala (vedlegg 7), og SAOB refererer til maskulinet *dunder* i tekster fra 1541, 1645 og 1667.⁷⁹ Den maskuline varianten er helt ute av bruk nå. Det underbygger antakelsen i punkt 5.1.3.2: At det har foregått systemendringer for gruppa av abstrakte deverbale substantiv også i svensk. Det nøytrale genuset har helt fortrenget maskulinum, og det er i tråd med Corbetts syn på systemendringer (jf. punkt 5.1.3.2). Men hvorfor? Hvorfor er nøytrum så godt som enerådende i svensk, mens både maskulinum og nøytrum fortsatt er i bruk i eksakt samme gruppe av nynorske ord? Hva skulle tilsi en slik ulik genusutvikling for *dunder*, som både i form og innhold framstår som like i begge varieteter og dessuten aktiverer de samme reglene? Nynorske ord med dobbelgenus tyder altså på systemendringer, og svenske ord med en forhistorie som involverer andre genus enn dagens, tyder på det samme. Men det er ulik endringstakt i genussystemene i nynorsk og svensk. Det er denne ulike endringstakten som gjør at det fortsatt fins en maskulin variant av *dunder* i nynorsk, men ikke i svensk, og som skaper genuskontrast mellom maskulinet *dunder* i nynorsk og nøytret *dunder* i svensk.

5.1.4 Modellenes forklaringskraft for ord med og uten dobbelgenus

Verken OGAT eller Den bruksbaserte modellen behersker dobbelgenus. Rett nok har vi sett at OGAT kan oppklare genusforskjellen mellom nynorsk og svensk *smil*. Men ingen av de to modellene kan på en systematisk måte redegjøre for hvorfor visse nynorske ord har dobbelgenus og lignende svenske ord ikke har det. Slik modellene er brukt i denne analysen, åpner de heller ikke for å vektlegge det forklaringspotensialet som ligger i forhistorien til *dunder*, *smil*, *krasch* og andre svenske ord som har hatt dobbelgenus eller annet genus enn dagens. Corbetts modell kan ikke forklare alle typer dobbelgenus (jf. 3.1.3.2). Men modellen kan belyse hvorfor visse ord har det. Det gjør at den kan kaste lys over genusforskjellen mellom nynorsk *krasj* og svensk *krasch* og *smil* i nynorsk og svensk. At disse ordene har dobbelgenus i nynorsk, men ikke i svensk, kan skyldes endringer i begge system, men ulik endringstakt. Corbetts modell kan ikke oppklare genuskontrasten mellom svensk og nynorsk *dunder*. Det er fordi modellen bommer på genuset i svensk.

⁷⁹ Se den elektroniske nettutgaven av *Svenska Akademiens ordbok* på <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>.

6 Oppsummering

Hvorfor er det genusforskjeller mellom nynorske og svenske ord som ligner? Det spørsmålet har vært utgangspunktet for analysen i denne oppgaven. Nedenfor skal jeg oppsummere hva analysen har vist og hvilke resultater den har gitt. Som det er pekt på underveis, har studien også utløst mer overordna spørsmål som ikke bare er knyttet til genuskontrast i nynorsk og svensk, men til genustilordning generelt. Det dreier seg blant annet om når vi kan si at vi har en regel, og om genus er regelstyrt eller tilfeldig eller begge deler. Dette er forhold som vil bli trukket fram igjen her. Vi skal også se at resultatene dels underbygger, dels er i strid med ideer om genustilordning som er framsatt i litteraturen. Helt først vil det bli redegjort for modellenes innsats i analysen, og for ulike typer forklaringer som er gitt for genusforskjeller.

6.1 Modellenes innsats i analysen

Korpuset som denne analysen baserer seg på, inneholder altså 516 ord eller 258 ordpar med genusforskjeller i nynorsk og svensk. 15 ordpar, det vil si 30 nynorske og svenske ord, er analysert i detalj og etter samme mal ved hjelp av OGAT, Den bruksbaserte modellen og Corbetts modell for genustilordning. I tillegg er også 50 andre ord, det vil si 29 nynorske og 21 svenske, trukket inn i analysen når det har vært hensiktsmessig. Analysen er ment å reflektere generelle tendenser og trekk i et samla korpus. I dette punktet skal vi gjennomgå hva hver enkelt modell har bidratt med i analysen av de 15 ordparene og dessuten sammenligne resultatene. De 50 andre ordene vil ikke bli omtalt spesielt her. Men generelt bekrefter de det inntrykket som detaljanalysen av de 15 ordparene gir.

OGAT er første modell ut: Denne modellen kommer med 22 korrekte prediksjoner av 30⁸⁰ mulige om genuset til 15 nynorske og 15 svenske ord (vedlegg 8). Modellen bommer på åtte genusprediksjoner. Det er en forutsetning for å kunne forklare genusforskjeller i nynorsk og svensk at modellene først forutsier rett genus for hvert enkelt ord. OGATs korrekte prediksjoner gjør at modellen kan forklare genusforskjeller som gjelder syv av i alt 15 ordpar i nynorsk og svensk. Når OGAT ikke makter å kaste lys over genusvariasjonen i de andre ordparene, har det dels sammenheng med at den ikke tar høyde for ord med dobbelgenus.

---

⁸⁰ Prediksjonene gjelder 30 ord med i alt 35 genus. Fem ord har dobbelgenus. Det eksakte antallet genus som ligger til grunn for prediksjonene, altså 35, går ikke fram her. Det går heller ikke fram av oversikten i vedlegg 8, 9 og 10. Det er fordi jeg tar utgangspunkt i hvert enkelt ord, ikke i hvor mange genus de har, når jeg vurderer antallet prediksjoner. De 30 ordene i analysen utløser dermed 30 prediksjoner. Når en modell greier å belyse begge genus ved et ord med dobbelgenus, har jeg valgt å kalle prediksjonen korrekt og fullstendig. Når modellen forutsier kun ett korrekt genus ved et ord med dobbelgenus, er prediksjonen korrekt, men ikke fullstendig.

Den bruksbaserte modellen predikerer rett genus for 22 ord av i alt 30 (vedlegg 9). Modellen feilpredikerer genuset til åtte ord. Modellens korrekte prediksjoner bidrar til at den kan forklare genusforskjellene for seks ordpar av 15 mulige. Heller ikke denne modellen er innrettet for analyse av ord med dobbelgenus.

Corbetts modell predikerer rett genus for 24 ord av 30 mulige (vedlegg 10). Den har seks feilprediksjoner om genus. Og den kan belyse genusforskjeller for åtte av 15 ordpar. Det er denne modellen som skårer best når det gjelder å forklare genuskontrast mellom nynorske og svenske ord. Det er særlig fordi den også kan belyse ord med dobbelgenus.

OGAT: Syv forklaringer på genusforskjeller mellom nynorske og svenske ord. Åtte feilslåtte forsøk på oppklaringer. Basert på 22 korrekte genusprediksjoner. I tillegg kommer åtte feilprediksjoner.

Den bruksbaserte modellen: Seks forklaringer på genusforskjeller mellom nynorske og svenske ord. Ni feilslåtte forsøk på oppklaringer. Basert på 22 korrekte prediksjoner. I tillegg kommer åtte feilprediksjoner.

Corbetts modell: Åtte forklaringer på genusforskjeller mellom nynorske og svenske ord. Syv feilslåtte forsøk på oppklaringer. Basert på 24 korrekte genusprediksjoner. I tillegg kommer seks feilprediksjoner.

Vel fire prosent av alle nynorske ord har dobbelgenus (jf. punkt 5.1). De fleste nynorske ord, også svenske, har bare ett genus. Det er det som er den typiske situasjonen. Derfor er det verdt å merke seg at dersom vi holder ord med dobbelgenus utenfor analysen, utjevnes modellenes ulike evne til å forklare genusforskjeller mellom nynorske og svenske ord:

OGAT: Fem oppklaringer av genusforskjeller mellom nynorske og svenske ord med ett genus. Fem feilslåtte forsøk på oppklaringer. Basert på 14 korrekte prediksjoner. I tillegg kommer seks feilprediksjoner.

Den bruksbaserte modellen: Fem oppklaringer av genusforskjeller mellom nynorske og svenske ord med ett genus. Fem feilslåtte forsøk på oppklaringer. Basert på 13 korrekte prediksjoner. I tillegg kommer syv feilprediksjoner.

Corbetts modell: Fem oppklaringer av genusforskjeller mellom nynorske og svenske ord med ett genus. Fem feilslåtte forsøk på oppklaringer. Basert på 15 rette prediksjoner og fem feilprediksjoner.

Det er ti ordpar som ikke er berørt av dobbelgenus. OGAT, Den bruksbaserte modellen og Corbetts modell greier å forklare genusforskjellene for akkurat like mange slike ordpar: fem. Det er et tankevekkende funn, med tanke på hvor ulikt modellene framstår og hvor mye diskusjon som har vært knyttet nettopp til denne ulikheten (jf. kapittel 2). Det er mulig at forskjellen mellom modellene blir mindre framtreddende i en analyse som denne, hvor ord som blir analysert, ikke er valgt ut med tanke på å underbygge bestemte teoretiske poeng.

Modellenes analyseresultat vil i rene tall ikke bli tillagt avgjørende vekt. Det er særlig fordi grunnlaget, altså reglene, som modellene har predikert genus og forklart genusforskjeller

ut fra, ikke nødvendigvis er fullstendige, tilstrekkelig overbevisende eller relevante. Det skal vi komme tilbake til i punkt 6.4, etter først å ha sett på regelmessigheter og tilfeldigheter i punkt 6.3. Vi skal også komme tilbake til modellenes innsats i analysen, i punkt 6.5, og da på bakgrunn av sentrale teoretiske stridsspørsmål som studien har kastet lys over.

6.2 Ulike typer forklaringer på genusforskjeller

Analysen av ordparene i nynorsk og svensk har vist at det er mulig å forklare synkrone genusforskjeller dels ut fra følgende faktorer:

- Det er ulike genustilordningsregler i nynorsk og svensk.
- Det er like regler i nynorsk og svensk, men ulike regler har vunnet fram i varietetene.
- Det er like regler i nynorsk og svensk, men de har ulikt skjæringspunkt. Det vil si at de samme reglene ikke dekker nøyaktig samme gruppe av ord i nynorsk og svensk.

Det er totalt ni ordpar i analysen der genusforskjeller kan forklares med at det til dels er ulike regler i nynorsk og svensk. Det gjelder *bie/bi*, *flagg/flagga*, *gift/gift*, *gråbein/gråben*, *helgen/helgon* og *plasma/plasma*, *plomme/plommon*, *publikum/publik* og *stall/stall* (vedlegg 11). For eksempel er det regler i svensk, og ikke i norsk, som sier at ord på *-on* og ord for frukt er nøytrer, og dette kan forklare at *plommon* er et nøytrum. I nynorsk, og ikke i svensk, er det en regel som sier at ord på trykklett *-e* er femininer, og det forklarer hvorfor *plomme* er et femininum. Slike eksklusivt nynorske og eksklusivt svenske regler underbygger ideen om at genustilordning er regelstyrt og ikke tilfeldig (Enger 2010:681).

Genusforskjeller mellom de seks andre ordparene kan forklares med at det rett nok er de samme reglene som gjelder i nynorsk og svensk, men at de har ulik gjennombruddskraft i de to varietetene. Det gjelder *dunder/dunder*, *insekt/insekt*, *krasj/krasch*, *smil/smil*, *sukk/suck* og *yr/yra* (vedlegg 12). Denne typen regelulikheter i nynorsk og svensk indikerer verken at ordenes leksikalske genus er regelstyrt eller tilfeldig, mener Enger (2010:678). Når det gjelder ett av disse ordparene, *insekt/insekt*, er det tidligere pekt på at én av de reglene som er felles i nynorsk og svensk, også kan ha ulikt skjæringspunkt i de to varietetene og dermed dekke ulike grupper av ord (jf. punkt 3.2.4). Den aktuelle regelen gjelder animathet. I svensk tilsier regelen at ord for animater er utrer, og den gjelder for *insekt*, som er et utrum. I nynorsk gjelder regelen at ord for dyr av begge kjønn er maskuliner, men den dekker ikke *insekt*, som er et nøytrum. Denne typen genusforskjell underbygger det synet at leksikalsk genus også har innslag av tilfeldigheter (2010:678). For det er ikke godt å si hvorfor *insekt*, som det gjelder likelydende regler for i nynorsk og svensk, kommer ut med ulikt genus i de to varietetene. Det

er ingen opplagt forklaring på hvorfor reglene skulle ha ulikt sted å sette grenser.⁸¹ Tilfældigheter og regelmessigheter vil bli nærmere belyst nedenfor.

6.3 Regelmessigheter og tilfældigheter i genustilordning

Det overordna siktemålet med denne analysen har vært å forsøke å avklare hvorfor det er genusforskjeller mellom nynorske og svenske ord. Men, som før nevnt, en kontrastiv analyse som denne vil dessuten kunne gi større innsikt i innslaget av systematikk og tilfældigheter i genustilordning. Gjennom oppgaven er det tegnet følgende grove riss: Genustilordning er hovedsakelig regelstyrt, men tilfældigheter og leksikalsk lagring av genus forekommer også og har betydning (jf. punkt 4.3.1.1). Det er dels i tråd med andre lingvisters syn på saken:

”Gender assignment”, skriver Enger, ”while far from arbitrary, is not entirely predictable” (2010:681). Fraurud (2000) mener en grundig analyse av genustilordning i ethvert språk alltid vil avdekke noe systematikk, mens det er et åpent empirisk spørsmål om og i hvilken grad genustilordning er tilfældig (2000:205). Hun framhever samtidig at “the relationships between and within the oppositions arbitrariness vs. regularity, rote learning vs. rule formation storage in lexicon vs. storage in grammar, and non-productive vs. productive principles are complex” (2000:205). Også Conzett (2006) er opptatt av forholdet mellom regler og lagring (jf. punkt 2.4.1 og 4.3.1.1). Han viser til at litteratur på området skiller mellom genustilordning til nye ord og barns språklæring på den ene siden og løpende, online genustilordning til eksisterende ord på den andre siden (2006:236). Når det gjelder den løpende genustilordningen til eksisterende ord i språket, er det indikasjoner på at slik tilordning ikke bare kan være basert på regler (2006:235). Derimot, framholder Conzett, er det evidens for at genus er lagret individuelt ved hvert enkelt ord, og for at det strengt tatt bare er behov for regler for ord som nylig er innlemmet i leksikon. Men, som Derwing (1990:250 f) poengterer, det er ikke slik at leksikalt lagra opplysninger og grammatiske regler nødvendigvis utelukker hverandre. Tvert om kan de støtte hverandre. Og ”the human mind seems capable of storing almost unlimited amounts of information, certainly far beyond the average person’s normal everyday or even lifetime need” (1990:250).

Så langt er det genusforskjellen mellom nynorsk og svensk *insekt* som er nevnt som et mulig tegn på tilfældig tilordning. Det utløser et sentralt spørsmål. Fins det ikke andre ord med genus av det tilfældige slaget i korpuset? Ettersom alle de 516 nynorske og svenske ord i

---

⁸¹ Det er nærliggende å tenke at det samme kunne være tilfellet for animatene *bie/bi*, *helgon/helgen*, *publikum/publik* og *gråbein/gråbein*. Men her ser det altså ut til at det er eksklusivt lokale regler som tilordner genus enten i nynorsk eller svensk, eller i begge varieteter, og det peker mot regelstyrt genustilordning.

korpuset ikke er analysert i detalj, er det vrient å peke ut alle tilfeller der genus kan være av det tilfeldige slaget. Metodisk sett er det dessuten alltid svært vanskelig å si sikkert at studieobjektet ter seg tilfeldig. Det er fordi det kan være at vi ennå ikke har full oversikt over området. Men selv om tendensen i korpuset altså er at genustilordning i hovedsak er regelstyrt, er det også innslag av tilfeldigheter. Også annen analyse av nynorske og svenske ord med genuskontrast framhever det.⁸²

Det er to forhold som skal kommenteres spesielt i forbindelse med spørsmålet om innslaget av tilfeldigheter i korpuset. Det gjelder for det første gruppa av ord med 53 nynorske substantiv som er avledet av verb og har dobbelgenus (jf. kapittel 5). Det er rimelig å anta at når ord har to eller flere genus, er det en indikasjon på i alle fall en viss grad av tilfeldig genustilordning.⁸³ Og, som Enger påpeker, "[t]he combination of much regularity and some irregularity is not only found between different languages, but also within different dialects of the same language" (2010:677). Det er sannsynlig at ord med dobbelgenus kan være utslag av tilfeldigheter. Men det gjelder ikke uten videre alle slike ord. Det viser analysen av deverbale substantiv med dobbelgenus. Her tyder mye på at tilordningen av flere genus til ett og samme ord er regelstyrt. Flere regler er i sving overfor det samme ordet, dels som følge av et overordna genusskifte for deverbale substantiv av typen *smil* (jf. punkt 5.1.3). De konkurrerende reglene tillegges ulik vekt av ulike språkbrukere. Slik får visse ord to eller flere genus.

Det andre forholdet som skal kommenteres, gjelder overbegrep, konkreter og abstrakter.

- Det er ikke opplagt hva et overbegrep er (jf. punkt 3.2.2.2). Her er rom for ulike tolkninger. Et slikt skjønn innebærer at overbegrep som genustilordnende prinsipp kan bidra til at like ord får ulikt genus i ulike varieteter som nynorsk og svensk. I dette lyset vil det rett nok være en rimelig tanke at overbegrep kan forårsake tilfeldigheter i genustilordning. Samtidig er det en vel så rimelig tanke at det *ikke* er tegn på tilfeldigheter at ulike språkbrukere i ulike varieteter legger ulik vekt på regelen som gjelder ord for overbegrep (jf. punkt 6.2).

- Uklare grenser mellom abstrakte og konkrete substantiv kan få følger for genustilordningen til slike ord (jf. punkt 4.1.1.1). Det kan føre til at ord som *dunder* (jf. punkt 5.1.3.3), avhengig av om det oppfattes som konkret eller abstrakt, får ulikt genus i nynorsk og svensk. Slik

⁸² Enger (2010) har analysert *kaffi/kaffe*, *te/te* og *vin/vin*, som er en del av denne oppgavens korpus. Nynorsk *kaffi*, *te* og *vin* er m, og svensk *kaffe*, *te* og *vin* er n. Enger forklarer disse genusforskjellene med at den samme regelen i nynorsk og svensk, det at ord for stoff og masse er n, ikke dekker eksakt samme gruppe av ord (2010:9–10). Han mener denne typen genuskontrast trekker i retning av å si at genustilordningen her er tilfeldig.

⁸³ Korpuset inneholder flere ord med dobbelgenus som ikke er berørt i analysen, for eksempel svensk *fan*, *fantom* og *finger* og nynorsk *blokk*, *gardin* og *grus* (vedlegg 1). Det er ikke umulig at genus ved ett eller flere av disse ordene er utslag av tilfeldig genustilordning. Men fordi de verken er detaljanalysert eller drøftet spesielt i denne oppgaven, vil det ikke bli brukt ytterligere plass på dem her i oppsummeringen.

genustilordning kan nok framstå som variabel. Men igjen: Det er ikke nødvendigvis et tegn på tilfeldigheter at ulike regler vurderes ulikt i ulike varieteter (jf. punkt 6.2).

6.4 Når har vi en regel?

I punkt 6.1 ble det pekt på at regeltilfanget i denne oppgaven kan være for knapt eller også for vidt – og heller ikke relevant i ett og alt. Slik usikkerhet rundt det regelsettet vi har operert med i analysen, knytter blant annet an til det mer grunnleggende spørsmålet om når vi har en regel, og la oss starte nettopp der: Hva er en regel, og hva skal til for å kalle noe det?

6.4.1 Rimelige regler eller tvilsomme prinsipper

”Many assignment rules proposed in the literature are only weakly reliable”, påpeker Conzett (2006:230). Noen regler kan også vise seg å være ugyldige. Det så vi i drøftingen av genuset til nynorsk *plomme*, i punkt 4.3.1.1. Her ble to prinsipper som ser ut til å tilordne ulike genus til ord på *-e*, avvist som virksomme regler. Andre prinsipper kan være virksomme, men i et mer beskjedent omfang enn begrepet ’regel’ skulle tilsi. For ord tilordnes ikke genus ut fra ufravikelige jernregler. Vel så ofte vil uttrykk som ’tendenser’ og ’tilbøyeligheter’ være vel så dekkende for å beskrive det som foregår i genustilordning. At ord for det opphøyde er maskuliner, kan fortone seg nettopp som en slik tendens eller tilbøyelighet i tilordningen av genus til for eksempel nynorsk *helgen* (jf. punkt 4.3.1.2, 4.3.2.2 og 4.3.3.2). Men når målet er å forstå genustilordning og genuskontrast, som det er i denne oppgaven, er det sentralt å kunne identifisere alle regler, tendenser eller tilbøyeligheter uansett i hvilken grad de måtte være virksomme. Dette bør skje ut fra visse felles kriterier, skal vi se:

I denne analysen er genusforskjeller blant annet forklart med henvisning til regler som gjelder i nynorsk og svensk. For å kunne gi overbevisende forklaringer av denne typen er det primært en forutsetning at det fins sammenlignbare, komplette og gyldige regelsett for nynorsk og svensk. Dersom det ikke foreligger regler som det er mulig å jamføre på denne måten, må det sekundære kravet være å ta høyde for det i analysen. Det innebærer blant annet å drøfte og svare på spørsmålet om når vi skal anta en regel, slik det ble gjort i analysen av nynorsk *krasj* (jf. punkt 5.1.1.3). Vi skal helt kort rekapitulere drøftingen av en aktuell regel i genustilordningen til dette ordet: Det er ikke omtalt i litteraturen at enstava ord på *-sj* er maskuliner i nynorsk. Likevel er det antatt som en regel i analysen av *krasj*. Det er gjort på grunnlag av data fra Norsk ordbank. 95,5 prosent av alle enstava ord på *-sj* er maskuliner, viser en gjennomgang av slike ord. Det avviker betydelig fra normalfordelingen av

maskuliner i nynorsk, som er vel 46 prosent (jf. punkt 4.3.1.1). Det tyder på at enstava ord på *-sj* systematisk blir tilordnet maskulint genus. Men er det et genustilordningsprinsipp? Når kan vi egentlig si at vi har å gjøre med en regel? Her fins det ikke fasitsvar. Men det vi kan si etter søket i Norsk ordbank, er at regelen for enstava ord på *-sj* dekker et rimelig antall aktuelle substantivkandidater. Det er ett av flere kriterier Enger viser til for å kunne kalle noe en plausibel regel (2009:1290), og slike kriterier skal vi komme tilbake til i neste punkt.

På samme måte som for nynorsk *krasj* er det også antatt til nå ukjente regler i analysen av svensk *insekt*, *suck* og *stall* (jf. punkt 3.2.1.2, 4.1.1.1 og 4.1.1.3). Gjennom dette har vi også styrket premissene for å kunne belyse genusforskjeller mellom nynorske og svenske ord. I andre tilfeller vil det ikke være like enkelt å underbygge en antakelse om at det fins genustilordningsprinsipper som ennå ikke er identifisert og antatt i en varietet. Analysen av svensk *flagga*, *yra* og *helgon* (jf. punkt 4.1.1.2, 4.2.1.2 og 4.3.1.2) viser det. Det er et prinsipp i nynorsk, men ikke i svensk, at ord for det opphøyde, som nynorsk *helgen*, er maskuliner. Det er også et prinsipp i nynorsk, men ikke i svensk, at ord for naturforekomster, som nynorsk *yr*, er maskuliner. Det er dessuten et prinsipp i nynorsk, og ikke i svensk, at ord for flak og flater, som nynorsk *flagg*, er nøytrere. Det ville ikke være urimelig om disse semantiske prinsippene også gjaldt i svensk. Men det er ikke tilstrekkelig sannsynliggjort i analysen. Derfor er de heller ikke antatt for svensk. Dersom disse reglene skulle være virksomme også i svensk, betyr det at vi opererer med et regelsett som ikke er komplett. I så fall blir analysen utført på et for spinkelt regelgrunnlag, og da vil faren for feilslåtte forklaringer om genusforskjeller være overhengende. Det kan generelt være problematisk å vurdere hva slags hold det er i visse semantiske regler. For eksempel framstår det ikke umiddelbart som et overbevisende prinsipp at ord for flak og flater er maskuliner i nynorsk. Men regelen er nevnt i litteraturen (Trosterud 2001:41). Hvis det nå skulle være slik at dette ikke er en virksom regel, men likevel regnes som en del av regelgrunnlaget, vil også det være en svakhet ved analysen.

6.4.2 Unntaksregel eller unntak fra hovedregelen

Det er ikke opplagt hvor mange ord et prinsipp må gjelde for før vi kan si at vi har å gjøre med en regel (jf. punkt 6.4.1). Et eksempel på det gjelder unntak fra regelen at ord for dyr er utrer i svensk. Det forekommer unntak fra hovedregelen når dyr ikke betegnes gjennom biologisk kjønn, da kan dyr tilordnes nøytralt genus (jf. punkt 3.1.1.3 og 3.2.2.2). Følgende ord for dyr er nøytrere i svensk: *bi*, *djur*, *fä*, *föl*, *får*, *höns*, *skap*, *lamm*, *lejon* 'løve', *marsvin*, *nöt* 'naut', *rådjur*, *sto* 'hoppe', *svin* og *villsvin* (bl.a. Hultman 2003:49). Vi skal igjen til kriteriene det blir vist til i litteraturen for å vurdere om noe er en regel (Enger 2009:1290).

KVANTITETSKRITERIET: En regel bør dekke et rimelig antall av de aktuelle substantivkandidatene.

Spørsmålet her er altså om det fins mange nok unntak fra hovedregelen til å kalle det et eget prinsipp at visse ord for dyr kan være nøytrere.⁸⁴ Kan vi si at *bi, djur, fä, föl, får, höns, kreatur, lamm, lejon, nöt, rådjur, sto, marsvin, svin* og *villsvin* er mange nok substantivkandidater til å danne grunnlaget for en egen regel? Holder vi oss til relative, sammenlignbare tall, er det nærliggende å svare nei, for det er svært få nøytrale unntak for dyr i den store sammenhengen av utrale animater. Det er som Hultman peker på når det gjelder nøytrumsord for dyr: Unntakene fra tendensen til at dyr og mennesker er utrer, er så få at de er påfallende (2003:49) og gjerne nevnes eksplisitt. Nå er nok kvantitetskriteriet neppe det mest relevante å bedømme akkurat denne typen mulige regler ut fra. Det er mer relevant å spørre om vi virkelig trenger en slik regel for å kunne gjøre rede for unntakene fra hovedregelen, og på det spørsmålet vil det være rimelig å svare ja. I så fall er dette indirekte evidens for førstnevnte regel, altså unntaksregelen (Enger 2009:1290), som i vårt tilfelle vil si at visse ord for dyr kan være nøytrere i svensk.

EVIDENS GJENNOM UNNTAK: Hvis regel A er nødvendig for å gjøre rede for unntak fra en etablert regel B, er dette indirekte evidens for regel A.

Det er altså grunnlag for å si at det trengs en egen regel for å redegjøre for genuset til *bi, djur, fä, föl, får, höns, kreatur, lamm, lejon, nöt, rådjur, sto, marsvin, svin* og *villsvin*. Dette underbygger unntaksregelen at ord for animater der vi ikke skjeller mellom biologisk kjønn, er nøytrere. En annen faktor som også støtter antakelsen om et slikt genustilordnende prinsipp for visse unntak, er at det fins paralleller i andre språk (2009:1291–1292):

PARALLELLER "ELSEWHERE": Det styrker en regel hvis den gjelder et bestemt semantisk trekk som er kjent, uansett hvor trekket måtte være kjent fra.

Det er kjent fra andre språk, blant dem russisk og nynorsk, at typiske nøytrere er inanimater, og at det fins noen unntak fra dette generelle bildet. Det vil si at det også fins animate nøytrere, for eksempel *dyr* og *insekt* i russisk, og dette ble drøftet i punkt 3.2.3.2. Enda et kriterium på at vi har å gjøre med et prinsipp, er at det er produktivt (2009:1293):

PRODUKTIVITETSKRITERIET: Det er en indikasjon på en gyldig regel at den er produktiv diakront.

Det er ting som tyder på at det er et virksomt genustilordningsprinsipp at ord for dyr der vi

⁸⁴ I analysen er regelen formulert slik: Ord for personer og dyr der vi ikke skjeller mellom biologisk kjønn, kan være nøytrere (jf. bl.a. punkt 3.1.1.1).

ikke skjelner mellom biologisk kjønn, er nøytrer i svensk: *Hamster* er et utrum. Men det er en tendens til at *hamster* nå også tilordnes nøytrum i svensk talemål og uformelt skriftspråk. Det er som en deltaker i et prateforum på Internett skriver: "[A]propå dyr, nu kom jag att tänka på '*ett hamster*' som många felaktigt skriver".⁸⁵ Det er flere eksempler på slik nøytral genus-tilordning til *hamster* på nettet. Blant annet skriver en blogger at hun bare vil gjemme seg i jakka og "dra åt luvan så att jag ser ut som *ett hamster*".⁸⁶

I analysen av nynorske og svenske ord med genuskontrast er det ikke gjort regning med en unntaksregel som sier at ord for dyr også kan være nøytrer i nynorsk. Det til tross for at det fins omtrent like mange nynorske som svenske nøytrer for dyr som ikke betegnes gjennom biologisk kjønn. *Dådyr, dyr, ekorn, esel, fe, fjøll, får, insekt, krøtter, lam, lemen, marsvin, naut, rådyr, svin* og *villsvin* er alle nøytrer i nynorsk. Vi skal se nærmere på hvorfor vi har en slik unntaksregel i svensk, men ikke nynorsk, og det som kan være forklaringen på det, avdekker en problemstilling som favner utover dette ene regeltilfellet. Thorell (1973) er kilden til det som i analysen regnes som en svensk unntaksregel når det gjelder ord for animater. Slik beskriver han forholdet mellom animater og genus: "Benämningar på djur är alltid utrum i de fall då föreställning om kön föreligger och även i de flesta andra fall. Neutra är beteckningar för personer och djur som inte karakteriseras genom ett bestämt kön" (1974:24). Det er en beskrivelse av hvordan det forholder seg med animater og genus i svensk. På dette grunnlaget har jeg formulert en unntaksregel om at ord for mennesker og dyr der vi ikke skjelner mellom biologisk kjønn, er nøytrer i svensk. Det fins, etter det jeg vet, ingen tilsvarende formulering om forholdet mellom animater og genus i litteraturen om genustilordning i nynorsk. Derfor har jeg heller ikke formulert en unntaksregel i nynorsk tilsvarende den i svensk. Likevel er forholdet mellom ord for dyr og genus så godt som likt i de to varietetene. Selv når det gjelder *hamster*, er det registrert den samme tendensen til å tilordne ordet nøytralt genus i nynorsk og svensk. *Eit hamster* forekommer på 25 norske Internett-sider, mens *ett hamster* forekommer på 16 svenske sider.⁸⁷ Og også på norsk side av grensa er det diskusjon om genuset til *hamster*: "Eg tykkjer det er meir irriterande når folk

⁸⁵ Se prateforumet Flashback Forum på adressen <https://www.flashback.org/sitemap/index.php/t-228902-p-4.html>. Innlegget er datert 2007-10-03, 15:15 og registrert under navnet nullis.

⁸⁶ Se nettadressen <http://74.125.77.132/search?q=cache:CZw9KzGU-fkJ:amandaholmstrom.blogg.se/category/allmant.html+%22dra+%C3%A5t+luvan+s%C3%A5+att+jag+ser+ut+som+ett+hamster%22&cd=1&hl=no&ct=clnk&gl=no>.

⁸⁷ Frisøk via Google på Internett. Se resultatet for den nynorske frasen *eit hamster* på nettadressen http://www.google.no/#hl=no&rlz=1W1ADBR_no&q=%22eit+hamster%22&meta=lr%3Dlang_no&aq=&oq=&fp=447b61a843336de3. Søk er manuelt sortert. Se resultatet for den svenske frasen *ett hamster* på nettadressen http://www.google.se/search?q=%22ett+hamster%22+-hus+-hjul+-forum+-race+-sele+--interesse+-lamm+-paket+-hovud&hl=sv&rlz=1R2ADBR_no&as_qdr=all&tbs=lr:lang_1sv&prmd=fd&source=Int&lr=lang_sv&sa=X&ei=wKTSTLbpHs_sOarJzKIP&ved=0CAoQpwU. Søk er sortert manuelt.

seier 'eit hamster'", skriver en som deltar i debatten på Internett.⁸⁸ Slik tilordning av nøytralt genus til *hamster* tyder altså på at vi har å gjøre med et produktivt prinsipp også i nynorsk.

I visse tilfeller, som her, er det altså slik at det som ikke regnes for å være regel i én varietet, kan forklares med at den ikke er beskrevet i litteraturen om genustilordning. Og det som regnes som en regel i den andre varietet, skyldes at den er nevnt i eller basert på tolkning av litteraturen som fins om genustilordning. Det betyr at analysen kan være basert på utilstrekkelige regelsett, og det kan gi uheldige utslag.

6.5 Sentrale teoretiske stridsspørsmål og resultatet av analysen

I gjennomgangen av teorier om genustilordning kom det fram flere sentrale stridsspørsmål (jf. punkt 2.6). Jeg skal gjenta dem her:

- Er regler likestilte, og er det regeltelling, hierarki og defaultgenus som avgjør konflikter? Eller er det regelordning som gjelder, og har i så fall semantiske regler alltid forrang i konfliktfylte prosesser? Eller er det bare semantiske regler som gjelder biologisk kjønn, som har prioritet, i tråd med the Core Semantic Override Principle?
- Er det tilfellet at regler med størst grad av konseptuell overlapping og forskansning har et fortrinn i kampen om å tilordne ord genus?
- Og er regelkonflikter så utbredt som teorier om genustilordning synes å framstille det?

Nedenfor skal jeg sammenfatte hva for lys min studie har kastet over disse problemstillingene – eller altså stridsspørsmålene. Det skal jeg gjøre med utgangspunkt i de tre modellene.

6.5.1 OGAT, regeltelling, hierarki og defaultgenus

Det er ikke nødvendigvis slik at alle regler er likestilte. Vi kan heller ikke si at regeltelling eller defaultgenus alltid avgjør alle regelkonflikter. La oss se hvorfor:

OGAT avviser regelordning. Isteden teller modellen regler eller påkaller defaultgenus. Det har ikke bare vist seg heldig i analysen i denne studien. Vel har OGAT kommet opp med 22 korrekte genusprediksjoner av 30 mulige. Men åtte av prediksjonene er basert på regeltelling i konfliktfrie prosesser. Det betyr at én eller flere regler peker mot samme genus. Slike konfliktfrie prosesser er ikke interessante akkurat her, ettersom de aktuelle stridsspørsmålene gjelder regelkonflikter. Derfor skal vi bare se nærmere på prediksjoner som er knyttet til konfliktfylte prosesser, og dem er det 22 av (vedlegg 13). Ni prediksjoner gjelder

⁸⁸ Se diskusjonsforumet Språk hos Nettsamfunnet Nettby på nettadressen http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:4bVze3yC1cgJ:www.nettby.no/community/thread.php%3Fid%3D164596%26community_id%3D3296+%22eit+hamster%22&cd=6&hl=no&ct=clnk&gl=no.

ubalanserte konflikter. Her avgjør regelflertallet, og etter regeltelling predikerer OGAT korrekt genus for seks ord og feilpredikerer for tre. 13 prediksjoner konflikter er balanserte. Her påkaller OGAT defaultgenus. Det gir åtte korrekte prediksjoner og fem feilprediksjoner:

Ni ubalanserte konflikter: Seks korrekte genusprediksjoner etter regeltelling.   Tre feilprediksjoner etter regeltelling.
13 balanserte konflikter: Åtte korrekte prediksjoner som følge av defaultgenus.   Fem feilprediksjoner som følge av defaultgenus.

En skal være varsom med å generalisere ut fra så små tall vi får når vi ser prediksjoner i lys av konflikttype, regeltelling og defaultgenus. Men her, i denne analysen, ser det altså ut til at noen av OGATs feilslåtte prediksjoner har sammenheng med at modellen teller regler. Slik regeltelling er det også stilt spørsmål ved i litteraturen om genustilordning (Enger 2009:1287). Enger tviler på at språkbrukerne teller regler slik OGAT forutsetter (2009:1285). Det virker ikke psykologvistisk overbevisende, mener han. I analysen av nynorsk *gift* (jf. punkt 3.2.1.1) har vi sett at OGAT feilpredikerer genus til å være nøytrum. Grunnlaget er at to regler peker mot nøytrum, mens én peker mot femininum. Men *gift* er et femininum. Det er ikke mulig å komme fram til dette resultatet ved å telle antallet regler og la regelflertallet avgjøre genus. Derimot er prinsippet at ord på *-ft* er femininer, så sentralt i nynorsk at det trolig er det som sørger for genustilordning til *gift*. Blant usammensatte ord på *-ft* er det 32 femininer, 14 maskuliner og 11 nøytrer, viser et søk i Norsk ordbank.⁸⁹ Det betyr at vel 56 prosent av alle ord på *-ft* er femininer. Det er et avvik fra normalfordelingen av femininer i nynorsk, som er drøyt 24 prosent (jf. bl.a. punkt 5.1). Hos OGAT er det ikke rom for å drøfte eller vekte tyngden i prinsippet at *-ft* er femininer. Derfor ender det galt.

Flere av OGATs feilprediksjoner er basert på defaultgenus. I lys av dette er det interessant å drøfte grunnlaget for markerthetshierarki og defaultgenus. Derfor skal jeg kort gjenta hva Rice skriver om OGAT og markerthet (jf. punkt 2.2.1): OGAT hviler på forestillingen om at språk har markerthetshierarki for genus og dermed defaultgenus. I et språks markerthetshierarki får et genus plass etter hvor markert det er. Det er ikke slik, mener Rice, at defaultgenus alltid er det genuset med flest medlemmer. Det er heller ikke slik at genus alltid blir tildelt plass i hierarkiet etter hvor utbredt det er. Det er bedre å avklare markerthet og default på grunnlag av antallet regler som peker mot hvert enkelt genus i et språk. Altså jo flere regler, desto mindre markert er genuset. Når det gjelder nynorsk, er det vel ingen som vet nøyaktig hvor mange regler det er som peker mot maskulinum, nøytrum og

⁸⁹ Se Norsk ordbank på nettadressen <http://www.edd.uio.no/prosjekt/ordbanken/>.

femininum. Rice selv støtter seg til Trosteruds syn på defaultgenus og hierarki i nynorsk, og Trosterud baserer seg i alle fall delvis på utbredelse (2001:51–53). Det vil si at også OGAT, ved å støtte seg til Trosterud, likevel legger til grunn at genuset med flest medlemmer er det minst markerte og følgelig defaultgenus, mens genuset med færrest medlemmer er det mest markerte. Ifølge Trosterud er det 52 prosent maskuliner, 32 prosent femininer og 16 prosent nøytrer i nynorsk (2001:52), og etter hans syn er maskulinum defaultgenus og nøytrum det nest mest markerte genuset. Grunnlaget for dette regnestykket er 31 500 usammensatte substantiv fra *Nynorskordboka* (2001:30). Visse ord med dobbelgenus er utelatt her.

Conzett (2007) opererer med andre tall. Han regner med hovedformene av alle 70 411 substantiv i *Nynorskordboka* (2007:28)⁹⁰ og får følgende fordeling av genus i nynorsk: 46,19 prosent maskuliner, 25,41 prosent nøytrer og 24,21 prosent femininer (2007:66). I tillegg kommer 4,19 prosent ord med dobbelgenus. Uansett hvilke tall man velger å støtte seg til, Trosteruds eller Conzetts, framstår maskulinum med en framtrædende rolle i nynorsk. Derfor vil det ikke bli bestridt her at i den grad nynorsk har et defaultgenus, så er det maskulinum. Men det som skal framheves og er et vesentlig poeng, er at Trosteruds og Conzetts tall gir ulike inntrykk av styrkeforholdet mellom femininum og nøytrum i nynorsk:

Styrkeforholdet mellom femininum og nøytrum basert på Trosteruds tall (det vil si 31 500 nynorske substantiv der sammensetninger og visse ord med dobbelgenus er utelatt):   32 prosent femininer og 16 prosent nøytrer
Styrkeforholdet mellom femininum og nøytrum basert på Conzetts tall (det vil si hovedformer av alle 70 411 substantiv i <i>Nynorskordboka</i>):   25,41 prosent nøytrer og 24,21 prosent femininer

Hvis vi også med utgangspunkt i Conzetts tall går ut fra at det er en sammenheng mellom et genus' utbredelse og dets plassering i markerthetshierarkiet, og dessuten sammenligner med Trosteruds, får vi følgende oppsett:

Markerthetshierarkiet i nynorsk med utgangspunkt i Trosteruds tall: m < f < n
Markerthetshierarkiet i nynorsk med utgangspunkt i Conzetts tall: m < n < f

Tallene vi velger å støtte oss til, vil ha betydning for spørsmålet om hvilke genus som er mer eller mindre markert i nynorsk. Dermed vil det også kunne ha betydning for OGATs prediksjoner, ettersom det er ved hjelp av markerthetshierarki og defaultgenus at modellen løser balanserte konflikter. Her er det like mange regler som peker mot hvert sitt genus. Regelflertallet kan ikke avgjøre. Derfor vil det minst markerte genuset avgjøre konflikten.

⁹⁰ Conzett har bare tatt med én ortografisk variant av hvert substantiv, og ord uten genus og egennavn er utelatt (2007:28).

Conzetts oversikt over den prosentvise fordelingen av genus i nynorsk baserer seg altså på så godt som alle substantiv i *Nynorskordboka*. Dersom vi legger hans tall til grunn, blir ideen om et markerthetshierarki i nynorsk utfordret av den jevne fordelingen av nøytrer og femininer. Noen av de konfliktene som OGAT kaller balanserte, vil ikke involvere default-genuset i nynorsk, men stå mellom regler som peker mot femininum og nøytrum. Det har ikke vært eksempler på det i denne analysen. Men i slike situasjoner vil konflikten bli avgjort av det minst markerte genuset av nøytrum og femininum, og med Conzetts tall er det nøytrum. I realiteten betyr det at språkbrukere vil tilordne et ord nøytralt genus framfor feminint genus i en situasjon der like mange regler peker mot hvert sitt genus. Men er det sannsynlig? Kan vi regne med at talerne har en følelse med den ene prosenten som skiller mellom nøytrum og femininum i nynorsk og tilordner genus deretter? Det virker ikke sannsynlig. Også Enger (2009) drøfter dette. Han mener det for så vidt er greit å anta at maskulinum er defaultgenus i norsk, men at det ikke avklarer styrkeforholdet mellom femininum og nøytrum (2009:1285).

6.5.2 Den bruksbaserte modellen, overlapping og forskansning

Vi kan ikke si sikkert at regler med størst grad av konseptuell overlapping og forskansning alltid har et fortrinn i kampen om å tilordne ord genus. Nedenfor skal vi hvorfor:

Den bruksbaserte modellen, slik Nettet bruker den på genustilordning, støtter seg til prinsippene konseptuell overlapping, forskansning og the Core Semantic Override Principle. Vi vet fra før at modellen har 22 rette genusprediksjoner av 30 mulige. Men det er kun prediksjoner om konfliktsituasjoner som er relevante her (jf. punkt 6.5.1). Derfor skal vi bare se nærmere på 14 korrekte og åtte feilslåtte prediksjoner innenfor Den bruksbaserte modellen.

Grunnlaget for 14 korrekte genusprediksjoner i konfliktfylte prosesser: * Fire korrekte prediksjoner basert på konseptuell overlapping   * Seks korrekte prediksjoner basert på forskansning   * Fire korrekte prediksjoner basert på et samvirke mellom overlapping og forskansning   Grunnlaget for åtte feilslåtte genusprediksjoner i konfliktfylte prosesser: * Tre feilslåtte prediksjoner basert på konseptuell overlapping   * To feilslåtte prediksjoner basert på forskansning   * Tre feilslåtte prediksjoner basert på både overlapping og forskansning

Oversikten viser at The Core Semantic Override Principle, som favoriserer regler som gjelder biologisk kjønn, ikke har vært aktuelt for et eneste ord i denne studien (jf. også punkt 3.1.2.3). Derfor vil ikke dette prinsippet bli vurdert. Også her skal en være forsiktig med å generalisere på grunnlag av små tall. Men analysen av nynorske og svenske ord i viser at prinsippene om overlapping og forskansning ikke alltid gir regler et fortrinn i kampen om å tilordne ord

genus. Med det i minnet vil jeg drøfte overlapping, det antatt mest sentrale konfliktløsende prinsippet i genustilordning (jf. punkt 2.3.1), enda en gang (jf. punkt 3.1.2.1):

Kognitiv lingvistikk vektlegger spesifikke regler på bekostning av mer generelle (jf. bl.a. punkt 2.3.2). Mye av språkkunnskapen regnes for å være spesifikk eller bestå av generaliseringer på lavt nivå, ofte lokalt. Det er rimelig å spørre om dette premisset er tilstrekkelig innarbeidet i Den bruksbaserte modellen, i alle fall når den skal brukes til å gjøre rede for genustilordning. I analysen av nynorsk *plasma* ser modellen rett nok ut til å fungere etter hensikten (jf. punkt 4.2.2.1). Her predikerer den korrekt genus på grunnlag av det mest spesifikke skjemaet, og det er at ord på *-ma* med tonelag 1 er nøytrere. Men i analysen av andre ord glipper det. Modellen håndterer ikke alle de temmelig ulike genustilordningsprosessene som ulike regelkonflikter utløser. Slike situasjoner får også fram (jf. punkt 3.1.2.1) at det ikke alltid er opplagt hva vi skal legge i 'spesifisitet' og hvordan vi kan bruke 'konseptuell overlapping' som analytisk verktøy på den mest egne måten. Et eksempel på det er analysen av nynorsk *gift* (jf. punkt 3.2.2.1), der modellen feilpredikerer genus på følgende regelgrunnlag:

1. Ord for overbegrep er n → trekket "overbegrep" → ett trekk felles med nynorsk <i>gift</i>
2. Ord for stoff/masse er n → trekket "masse" → ett trekk felles med <i>gift</i>
3. Ord på <i>-ft</i> er f → trekket "ft" → ett trekk felles med <i>gift</i>

Overlapping dreier seg om hvor spesifikke skjema er (jf. punkt 2.3.2 og Garmann 2007:176). Ettersom et spesifikt skjema inneholder mer informasjon enn en generell regel, vil det mest informative skjemaet også være det som mest sannsynlig har størst overlappingsgrad. Men når det ikke er ett enkelt skjema som peker seg ut som det mest spesifikke og informative, som i genustilordningen til nynorsk *gift*, blir saken en annen. Ingen av de tre skjemaene som er involvert, er alene det mest spesifikke og informative og med størst grad av overlapping. Tvert om framstår de som like spesifikke og dermed med samme overlappingsgrad. I slike tilfeller, fordi modellen selv er uklar her (jf. punkt 4.1.2.1), har jeg altså valgt å legge sammen trekk fra alle regler som peker mot samme genuskandidat, noe Nessel også ser ut til å gjøre (2005:194, note 4). For *gift* betyr det at de to skjemaene som gjelder ord for overbegrep og ord for masse, til sammen kan regnes som mest spesifikke og med størst grad av overlapping. Ut fra dette predikerer modellen at *gift* er et nøytrum. Og det er det jo ikke. Det er skjemaet for ord på *-ft* som tilordner *gift* feminint genus. Dette skjemaet framstår som det mest eksklusivt lokale. Men fordi skjemaet ikke har høyest grad av overlapping, når det ikke fram innenfor Den bruksbaserte modellen. Det til tross for at den er ment å skulle kunne utpeke et

slikt prinsipp når det avgjør en konfliktfylt prosess. Det viser at modellen, slik den blir brukt i denne analysen, ikke er i stand til å ta ut hele sitt forklaringspotensial for lokale forhold. Og selv om 'spesifisitet' nok kan være dekkende uttrykk for språkbrukeres intuisjon, er det analytisk sett ikke formulert og operasjonalisert presist nok for en analyse som denne. Å utvikle dette begrepet ytterligere kan være en oppgave for framtidig forskning.

I analysen har jeg lagt til grunn Nessets hypotese og gitt prinsippet om konseptuell overlapping forrang når det kommer i konflikt med forskningsprinsippet (jf. punkt 2.3.1). Dette gjelder syv genustilordningsprosesser. Her har overlappingsprinsippet alene bidratt til at modellen har predikert korrekt genus fire ganger og feil tre (vedlegg 14). På grunnlag av så små tall er det umulig å si om Nessets hypotese er styrket eller svekket. Derimot er det mulig å si at forholdet mellom overlapping og forskning framstår som uklart. Det tegner seg ikke noe tydelig mønster: Vi har syv genustilordningsprosesser der prinsippene samvirker. Og vi har syv tilfeller der de ikke samvirker. I åtte andre situasjoner kan overlapping overhodet ikke bidra når ord tilordnes genus, og det innebærer at forskning alene avgjør genustilordningen. I tillegg kommer åtte konfliktfrie prosesser. Det er altså stor variasjon mellom ulike genustilordningssituasjoner. Det forutsetter en modell som mestrer slik variasjon. Den bruksbaserte modellen ser ut til å ha mer å gå på her. Også det bør undersøkes nærmere.

6.5.3 Corbetts modell, regelordning og semantiske regler

Semantikken vinner ikke alltid i konfliktfylte genustilordningssituasjoner. La oss se:

Corbetts modell feilpredikerer genuset til seks ord etter å ha gitt semantiske regler forrang i konfliktfylte situasjoner. På samme grunnlag predikerer modellen rett genus for 16 ord. Også her skal vi se bort fra prediksjoner som gjelder konfliktfrie situasjoner.⁹¹

Grunnlaget for 16 korrekte genusprediksjoner i konfliktfylte prosesser: * Prioritering av semantiske regler foran formbaserte regler.
Grunnlaget for seks feilslåtte genusprediksjoner i konfliktfylte prosesser: * Prioritering av semantiske regler foran formbaserte regler.

Vi skal ta opp igjen én feilslått genusprediksjon. Det gjelder nok en gang prediksjonen om genuset til nynorsk *gift* (jf. punkt 3.2.3.1). *Gift* tilordnes femininum ut fra den formbaserte regelen at ord på *-ft* er feminine. Innenfor Corbetts modell blir denne eksklusivt nynorske regelen nedprioritert til fordel for de to semantiske og mer vidtrekkende reglene at ord for overbegrep og ord for stoff/masse er nøytrale. Derfor bommer modellen på genuset til *gift*.

⁹¹ Innenfor Corbetts modell er det mulig også å oppfatte genustilordningsprosessen til nynorsk *krasj* som konfliktfylt (jf. punkt 5.1.1.3 og vedlegg 15). Det avhenger av om *krasj* tolkes som et abstrakt eller konkret.

Det er flere som mener at Corbetts modell vektlegger semantikken i for stor grad (Källström 1996, Rice 2006, Nessel 2006, Enger 2009 o.a.). Corbett ordlegger seg på en slik måte at det ikke kan være tvil om at han prioriterer semantiske regler foran formbaserte. Det har nok særlig formuleringen fra 2000 (jf. punkt 2.1.1), at semantiske regler universelt dominerer de formbaserte, bidratt til. Følgende setning er også hyppig referert: "If there are conflicting factors at work, semantic factors usually take precedence" (Corbett 1991:68–69). Også i denne studien er Corbetts modell forstått slik at den stort sett gir semantiske prinsipper forrang. Men selv om det ikke er vanlig, *kan* det være mulig å tolke Corbett mindre strengt og med flere forbehold når det gjelder styrkeforholdet mellom semantiske regler på den ene siden og morfologiske og fonologiske på den andre, basert på en helhetsvurdering av monografien *Gender* (1991). En slik tolkning ville i så fall endre, og forbedre, modellens evne til både å predikere genus og kaste lys over genusforskjeller i nynorsk og svensk. La oss se:

Corbett framhever at språk alltid har en semantisk kjerne (jf. punkt 2.1.1). Det impliserer at noe er ikke-semantisk. I sitatet ovenfor ser vi også at han tar et generelt forbehold når det gjelder semantikkens betydning. "Usually", understreker han, vanligvis har semantikken prioritet, og det vil si at også Corbett går ut fra at den ikke alltid har det. Jeg skal peke på to områder hvor forbeholdet kan tenkes å slå inn, og som er relevant for analysen:

- Det første momentet gjelder nyanseringen mellom ulike typer språk og genusystem. Corbetts modell inkluderer referensielt genus og semantisk kongruens ved pronomen (jf. punkt 2.1). I en beskrivelse av germanske språk som dansk og svensk påpeker Corbett at "the choice of pronoun is more firmly based on semantic considerations than is the choice of article" (1991:247). Han mener med andre ord at referensielle pronomen – 'hun', 'han', 'den', 'det' – i større grad bygger på semantiske vurderinger enn kvantorer (artikler) gjør, altså det som gjelder leksikalsk genus, og som er tema her. I lys av dette ville det ikke være urimelig, om enn uvanlig, om vi på Corbetts vegne hadde lagt noe mindre vekt på semantiske regler og mer på de morfologiske og fonologiske i en analyse som denne.

- Det andre momentet hvor Corbetts forbehold kan være relevant for analysen i denne oppgaven, gjelder substantiv langt nede på animathetsskalaen. Typologisk ser det ut til å være evidens for at semantiske regler ikke er like sterke når vi kommer langt ned på denne skalaen. Det viser Corbetts gjennomgang av ulike språk, blant dem yimas på Ny-Guinea. Dette språket har 11 genus (1991:55). De fire første genusklassene er basert på semantiske regler og gjelder ord for menn, kvinner, høyerestående dyr og planter. Ord i de syv andre klassene befinner seg langt ned på animathetsskalaen og tilordnes genus etter formbaserte regler. I lys av denne typen eksempler Corbett viser til, ville det ikke være urimelig, men fortsatt uvanlig, dersom vi

for ord langt ned på animathetsskalaen nyanserte oppfatningen av styrkeforholdet mellom semantiske og andre regler også innenfor Corbetts modell.

6.5.4 Konfliktfylte og konfliktfrie genustilordningsprosesser

Regelkonflikter er ikke nødvendig så utbredt som teorier synes å framstille det: Det er tidligere pekt på at om vi holder ord med dobbelgenus utenfor analysen, er det ikke store forskjellen på modellenes evne til å forklare genusforskjeller (jf. punkt 6.1). Det er grunn til å spørre hvorfor modellene skårer såpass likt som de gjør. Én mulig forklaring er at regelkonflikter ikke er så vanlig som teorier om genustilordning kan gi inntrykk av. For eksempel er det åtte konfliktfrie genustilordningsprosesser i denne analysen (vedlegg 15), og det vil si 26,7 prosent av alle prosesser. Når ulike teoretikere redegjør for genustilordning, gjennomgår de gjerne det som ser ut til å være nøye utvalgte eksempler. Det er grunn til å tro at slike eksempler kan skape et inntrykk av at regelkonflikter er mer vanlig enn de er.

Det er altså rimelig å framheve regelsamvirke i genustilordning, noe også Enger påpeker (2010:688). Men metodisk er det mer vrient å granske. Det bør likevel undersøkes.

6.6 Nyttige, men ikke tilstrekkelige modeller

Modellene som er brukt i denne analysen, er ulike både i anslag og med hensyn til teoretisk overbygning. Men alle har bidratt til å kaste lys over genusforskjeller mellom nynorske og svenske ord. Likevel ser OGAT, og også Den bruksbaserte modellen, ut til å være mer egna for analyse av genustilordning der det foreligger kjente, komplette regelsett, og kanskje også for analyser av mindre kompliserte genustilordningssystem enn det altså er i nynorsk og svensk. Vi har tidligere vært inne på at samvirket mellom ulike genustilordningsprinsipper i skandinaviske språk er temmelig innfløkt (jf. punkt 4.1.3.3). Det er fortsatt mye kunnskap vi ikke har om genussystemene i nynorsk og svensk. Da blir det ekstra viktig at en modell tar høyde for det, og ikke reduserer genustilordning til situasjoner av typen hvis a, så b.

Heller ikke Corbetts modell synes helt optimal for norske og svenske forhold. Likevel framstår modellen alt i alt som den mest anvendelige for analysen av ord med genuskontrast. Men da hører det med til historien å peke på at Corbett gjennom en monografi (1991) og flere påfølgende artikler i større grad enn de to andre har hatt muligheten til å utvikle en modell som egner seg bedre for praktisk analyse. Til sammenligning er det redegjort for OGAT i én artikkel (Rice 2006, som også bygger på Steinmetz 1986 o.a.), mens Nettet har drøftet Den bruksbaserte modellen anvendt på genustilordning i to artikler (2006, 2005). Det skal også

tilføyes at Rice og Nessel gjennom arbeidene det er referert til her, først og fremst ser ut til å være opptatt av å få etablert alternative modeller for genustilordning: Rice primært for å framheve at semantiske regler ikke har forrang i genustilordningsprosesser (jf. punkt 2.2.1), Nessel for å framheve at bare kjernesemantiske regler som gjelder biologisk kjønn, har forrang (jf. punkt 2.3.1). Den bruksbaserte modellen har etter min mening også et større forklaringspotensial enn det har vært mulig å utnytte i denne studien (jf. bl.a. punkt 6.5.2).

6.7 Genus sett i lys av lokale faktorer

Det er behov for et lokalt perspektiv på genustilordning og genusforskjeller, viser analysen i denne oppgaven. For rett nok rekker globale generaliseringer langt. Men det er ikke alltid godt nok. Det viser for eksempel analysen av nynorsk *plasma* (jf. bl.a. punkt 4.2.1.1). Her har en lokal generalisering, at ord på *-ma* med tonelag 1 er nøytrere, vunnet fram på bekostning av en mer vidtrekkende regel som gjelder ord for stoff/masse. I svensk sørger en eksklusivt lokal regel for ord på *-on* for at *helgon* blir et nøytrum (jf. bl.a. punkt 4.3.1.2). Regelen tilsidesetter det langt mer globale prinsippet at animater er utrer. Slik støtter analysen tilsvarende ideer som er framsatt i litteraturen: Selv om språkbrukere har både globale og lokale regler å spille på (Dąbrowska 2004:146), generaliserer de gjerne på et svært lokalt nivå (Enger 2009:1296).

Analysen styrker også antakelsen at diakronien lokalt gir innsikt i hvorfor det synkront er ulike regler i nynorsk og svensk. Det har vi framfor alt fått demonstrert i analysen av nynorske deverbale substantiv med dobbelgenus og svenske uten (jf. kapittel 5). Ulike historiske forløp kan kaste lys over genusforskjeller både innenfor en varietet og mellom varieteter. At ord av typen *krasj* har dobbelgenus i nynorsk, men ikke i svensk, kan skyldes systemendringer og annen ulik utvikling i varietetene (jf. punkt 5.1.4). Det er i tråd med Thornton (2009). Hun beskriver hvordan kriteriene for genustilordning til navn på byer i italiensk har endret seg historisk (2009:17): For hundre år siden var det et fonologisk kriterium at navn på byer på *-o* og *-i* ble tilordnet maskulinum. I dag ser det ut til å gjelde en semantisk regel at navn på byer er feminine.

7 Avslutning

I denne oppgaven har jeg beskrevet og drøftet genusforskjeller mellom nynorske og svenske ord som ligner. Analysen har et tydelig lokalt perspektiv og er utført ved hjelp av OGAT, Den bruksbaserte modellen og Corbetts modell. Modellene skårer nokså likt, men Corbetts modell gjør det noe bedre enn de andre. Gjennom analysen har det i alle fall et stykke på vei vært mulig å belyse ulike typer genusforskjeller i nynorsk og svensk. Slike forskjeller kan forklares med at det er ulike regler som virker i varietetene. De kan også være et resultat av at like regler har ulik gjennomslagskraft i nynorsk og svensk. Felles regler dekker heller ikke alltid nøyaktig den samme gruppa av ord i nynorsk og svensk. Også det skaper genuskontrast.

Analysen bekrefter inntrykket av at genustilordning i hovedsak er regelmessig, men har innslag av tilfeldigheter. Studien kaster også lys over andre sentrale teoretiske strids-spørsmål. Blant annet støtter analysen det synet at alle regler ikke teller like mye i konfliktfylte prosesser. Men det ser heller ikke ut til å være slik at semantiske regler alltid har forrang.

Det gjenstår flere oppgaver for framtidig forskning. Det gjelder særlig forholdet mellom ord med dobbelgenus i den ene varietet og lignende ord uten i den andre varietet. Her er mye uavklart. Det gjenstår også å få avklart ytterligere styrkeforholdet mellom ulike typer genustilordningsregler i nynorsk og svensk.

Litteratur

- Beito, Olav (1954): *Genusskifte i nynorsk*. Oslo: Jacob Dybwad.
- Beito, Olav (1986): *Nynorsk grammatikk*. Oslo: Det norske Samlaget.
- Berulfsen, Bjarne (1967): *Norsk grammatikk. Ordklassene*. Oslo: Aschehoug.
- Börjars, Kersti (1999): Introduction. I *Nordic Journal of Linguistics*. Volume 22/2, 103–110
- Bybee, Joan L. (1995): Regular morphology and the lexicon. I *Language and Cognitive Processes* 10, 425–455.
- Carstairs-McCarthy, Andrew (1992): *Current Morphology*. London: Routledge.
- Conzett, Philipp (2004): Frå einskap til ulikskap? Ei gransking av genustilhøvet ved avleiingar på -skap i skandinavisk. I *Norsk Lingvistisk Tidsskrift*. 22, 169–193.
- Conzett, Philipp (2006): Gender assignment and the structure of lexicon. I *Sprachtypologie und Universalienforschung* 59, 223–240.
- Conzett, Philipp (2007): *Genus i norrønt og nynorsk. Ein komparativ studie*. Masteroppgåve i nordisk språkvitskap, Universitetet i Tromsø.
- Corbett, Greville G. (1991): *Gender*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Corbett, Greville G. og Norman M. Fraser (2000): Gender assignment: a typology and a model. I Senft, G. (red.): *Systems of Nominal Classification*. Cambridge: Cambridge University Press, 293–325.
- Croft, William og D. Alan Cruse (2004): *Cognitive Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dąbrowska, Ewa (2004): *Language, Mind and Brain. Some Psychological and Neurological Constraints on Theories of Grammar*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Dahl, Östen (2000): Animacy and the notion of semantic gender. I Unterbeck B., og M. Rissanen (red.): *Gender in Grammar and Cognition*. Mouton de Gruyter, 99–115.
- Derwing, Bruce L. (1990): Morphology and the mental lexicon: Psycholinguistic evidence. I Dressler, Wolfgang mfl. (red.): *Contemporary Morphology*. Berlin; New York: Mouton de Gruyter. 249–265.
- Dalin, Anders Fredrik (1850-55): *Ordbok öfver svenska språket*. Elektronisk utgave på nettadressen <http://spraakbanken.gu.se/dalin/>.
- Dyvik, Helge (1992): Beskrivelse, forståelse og forklaring i språkvitenskapen. I Helge Dyvik: *To forelesninger om lingvistikkens vitenskapsteori*. Nr. 41 i skriftserie B ved Institutt for fonetikk og lingvistikk ved Universitetet i Bergen, 1–21

- Eliasson, Nils (1955): *Nössemarks Sockenarkiv*. Första delen. Bearbeidet og redigert av N. Eliasson. Stockholm: Förlag N. Eliasson.
- Enger, Hans-Olav (1995): Har ord hoder? Litt om sammensetninger og deres bøying. I *LexicoNordica* 2, 33–42
- Enger, Hans-Olav (2002): Stundom er ein sigar berre ein sigar: problem i studier av leksikalsk genus. I *Maal og Minne* 2, 135–151.
- Enger, Hans-Olav (2004): On the relation between gender and declension. A diachronic perspective from Norwegian. I *Studies in Language* 28:1, 51–82.
- Enger, Hans-Olav (2007): Semantisk kjerne og kva så? I G. Akselberg og J. Myking (red.): *Å sjå samfunnet gjennom språket*. Oslo: Novus forlag, 53–61.
- Enger, Hans-Olav (2009): The role of core and non-core semantic rules in gender assignment. I *Lingua* 119 (9), 1281–1299.
- Enger, Hans-Olav (2010): Partial and competing motivations in gender assignment. I *Germanistische Linguistik* 206 (09), 673–692
- Enger, Hans-Olav og Kristian Emil Kristoffersen (2005): *Innføring i norsk grammatikk*. Morfologi og syntaks. Oslo: Landslaget for norskundervisning/Cappelen Forlag.
- Faarlund, Jan Terje (2005): *Revolusjon i lingvistikken. Noam Chomskys språkteori*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Fjeldstad, Anton og Kari Hervold: *Norsk for svensker* (1989). Lund: Studentlitteratur AB.
- Fraurud, Kari (2000): Proper names and gender in Swedish. I B. Unterbeck og M. Rissanen: *Gender in Grammar and Cognition*, 99–115. Mouton de Gruyter.
- Fretheim, Thorstein (1985): Er bokmålet tvekjønnet eller trekjønnet? I E.H. Jahr og O. Lorentz (red.): *Morfologi/Morphology*, 99–101, Oslo: Novus.
- Faarlund, Jan Terje (1987): Om beskriving og forklaring i lingvistisk teori. I *Norsk Lingvistisk tidsskrift* 1, 13–28.
- Faarlund, Jan Terje, Svein. Lie og Kjell Ivar Vannebo (1997): *Norsk referansegrammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Garmann, Nina Gram (2007): Kategoriseringsprinsipper i kognitiv lingvistikk. En tolkning av Bybee (2001). I *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 25, 175–186.
- Haugen, Einar (1969): *The Norwegian language in America*. Bloomington: Indiana University Press
- Hauser, Marc D., Noam Chomsky og W. Tecumseh Fitch (2002): The language faculty: What is it, who has it, and how did it evolve? I *Science*, 298, 1569–1579.

- Heggstad, Leiv, Finn Hødnebo og Erik Simensen (2008): *Norrøn ordbok*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Hellberg, Staffan (1978): *The Morphology of Present-Day Swedish*. Data-Linguistica 13. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Helleland, Botolv og Eric Papazian (2005): *Norsk talemål. Lokal og sosial variasjon*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Hellquist, Elof (1939): *Svensk etymologisk ordbok*. Band I. Lund: C.W.K. Gleerups Förlag
- Hockett, Charles F. (1958): *A course in Modern Linguistics*. New York: Macmillan.
- Holmes Philip og Ian Hinchcliffe (1994): *Swedish. A comprehensive grammar*. New York; London: Routledge.
- Hultman, Tor G. (2003): *Svenska Akademiens språklära*. Stockholm: Svenska Akademien
- Kilarski, Marcin (2003): Gender assignment in Danish, Swedish and Norwegian: a comparison of the status of assignment criteria. I *Nordlyd* 31 nr. 2, 261–274
- Kiparsky, Paul (1982): *Explanation in Phonology*. Dordrecht: Foris.
- Kuhn, Hans (1985): Genustilddelning hos främmande ord. I Sture Allén mfl. (red.): *Svenskans beskrivning* 15. Stockholm, 291–302.
- Källström, Roger (1996): On gender assignment in Swedish. I K.G. Ottosson, R.V. Fjeld og A. Torp (eds.): *The Nordic Languages and Modern Linguistics*, 151–167.
- Langacker, Ronald W. (1987): *Foundations of Cognitive Grammar I, Theoretical Prerequisites*, Stanford: Stanford University Press.
- Liljegren, Henrik (1996): *Genus. Slump eller system?* Magisterkurs i allmän språkvetenskap. Institutionen för lingvistik, Stockholms universitet.
- Matthews, P.H. (1997): *The Concise Oxford Dictionary of Linguistics*. Oxford: Oxford University Press.
- McCarthy, John (2002): *A Thematic Guide to Optimality Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Molde, Ann-Kristin (2005): *Innføringen av tjukk l og retroflekser i østlandsk. En empirisk avklaring og optimalitetsteoretisk analyse*. Hovedoppgave ved Nordisk institutt, Universitetet i Bergen.
- Mårtenson, Per og Anton Fjeldstad: (1993): *Svenska för norrmän*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Neset, Tore (2005): Substansielle og kategorispesifikke ordningsprinsipp i kognitiv lingvistik: Evidens frå genustilordning. I *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 23, 177–197.

- Neset, Tore (2006): Gender meets the Usage-Based Model: Four principles of rule interaction in gender assignment. I *Lingua* 116 (9), 1369–1393.
- Norsk Ordbok*. Elektronisk utgave på adressen <http://www.edd.uio.no/perl/search/search.cgi>. Ved prosjektet Norsk Ordbok 2014.
- Norsk Riksmålsordbok* (1937–55). Fire bind. Trygve Knudsen, Alf Sommerfelt og Harald Noreng (red.). Oslo: Aschehoug & Co.
- Norsk Riksmålsordbok* (1995). Supplement. To bind. Harald Noreng (red.). Oslo: Kunnskapsforlaget.
- Nynorskordboka*. Elektronisk utgave på nettadressen <http://www.dokpro.uio.no/ordboksoek.html>. Tilrettelagt av Institutt for lingvistik ved Universitetet i Oslo og Språkrådet
- Omdal, Helge (1999): Språklig mangfold og språklig toleranse. I *Språknytt* 3–4/99. Elektronisk utgave på nettadressen http://www.sprakrad.no/Toppmeny/Publikasjoner/Spraaknytt/Arkivet/Spraaknytt_1999/Spraaknytt_1999_3_4/Spraaklig_mangfold_og_spraakl/
- Poplack, Shana, Alicia Pousada og David Sankoff (1982): Competing influences on gender assignment. I *Lingua* 57, 1–28.
- Rice, Curt (2006): Optimizing gender. I *Lingua* 116 (9), 1394–1417.
- Rietz, Johan Ernst (1862–1867): *Svenskt dialektlexikon: ordbok öfver svenska allmogenspråket*. Elektronisk utgave på nettadressen <http://runeberg.org/dialektl/0680.html>.
- Sandvei, Marius og Sverdrup, Jakob (1940): *Tanums store rettskrivningsordbok*. Oslo: Johan Grundt Tanums forlag.
- Sandøy, Helge (2000): *Lånte fjører eller bunad? Om norsk skrivemåte av importord*. Oslo: LNU/Cappelen Forlag
- SAOL Plus*. CD med utvida søkemuligheter i *Svenska Akademiens ordlista*. Svenska Akademien 2007.
- Skard, Matias (1954): *Nynorsk ordbok for rettskriving og litteraturlesnad*. Oslo: Aschehoug
- Skjekkeland, Martin (2009): *Blir norsk eit blandingspråk? Mållaget i Kristiansand*. Elektronisk utgave på nettadressen <http://74.125.77.132/search?q=cache:I7GEw9RkbtoJ:www.nm.no/lag/mallaget-i-kristiansand/index.cfm%3Fpath%3D52%26id%3D306+I%C3%A5nord+stress&cd=1&hl=no&ct=clnk&gl=no>.
- Spurkland, Terje (1989): *Innføring i norrønt språk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Steinmetz, Donald (1986): Two principles and some rules for gender in German: inanimate nouns. I *Word* 37, 189 – 217.

- Steinmetz, Donald (1997): The Great Gender Shift and the fate of neuter nouns in West Germanic, especially German. I I. Rauch & G. Carr (eds.): *New Insights in Germanic Linguistics II*. New York: Peter Lang, 201–224.
- Svensk ordbok* (2009): A – L (del I). Stockholm: Svenska Akademien.
- Svenska Akademiens Ordbok*. Stockholm: Svenska Akademien. Elektronisk utgave på nettadressen <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>.
- Svenska Akademiens Ordlista*. Stockholm: Svenska Akademien. Elektronisk utgave på nettadressen <http://www.svenskaakademien.se/web/Ordlista.aspx>.
- Söderwall, Knut Fredrik (1918): *Ordbok öfver svenska medeltids-språket*. Elektronisk utgave ved Fornsvensk lexikalisk databas på nettadressen <http://spraakbanken.gu.se/fsvldb/>.
- Teleman, Ulf (1987): Hur många genus finns det i svenskan? I U. Teleman (red.): *Grammatik på villovägar*. Skrifter utgitt av Svenska språknämnden 73. Stockholm: Liber, 106–114.
- Thorell, Olof (1973): *Svensk grammatik*. Stockholm: Esselte Studium.
- Thornton, Anna (2009): Constraining gender assignment rules. I *Language Sciences* 31, 14–32.
- Tomasello, Michael (2004): What kind of evidence could refute the UG hypothesis? I *Studies in Language* 28:3, 642–645.
- Trosterud, Trond (2001): Genustilordning i norsk er regelstyrt. I *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 19, 29–58.
- Vikør, Lars (1992): Språkleg samling i Skandinavia? I *Språklig Samling* (2/3/4), 229–252 Landslaget for språklig samling.
- Vikør, Lars og Arne Torp (2003): *Hovuddrag i norsk språkhistorie*. Oslo: Gyldendal akademisk
- Wangensteen, Boye (1998): Når normen blir for trang. Talemålsinnslag i norsk avisspråk. I *Normer og regler: Festskrift til Dag Gundersen*. Ruth V. Fjeld og Boye Wangenstein (red.), 182–97. Oslo: Norsk forening for leksikografi.
- Williams, Edwin (1981): On the notions 'Lexically Related' and 'Head of a Word', *Linguistic Inquiry* 12, 245–274
- Wurzel, Wolfgang U. (1987): System-dependent morphological naturalness in inflection. I W. Dressier, W. Mayerthaler, O. Panagl, and W.U. Wurzel (red.), *Leitmotifs in Natural Morphology*. Amsterdam: Benjamins, 59–96.
- Åfarli, Tor A. (2000): *Grammatikk – kultur eller natur?* Oslo: Det Norske Samlaget
- Aasen, Ivar (1965 [1864]): *Norsk grammatikk* (1848). Oslo: Universitetsforlaget.
- Aasen, Ivar (2000 [1850]): *Ordbog over det norske Folkesprog*. Ny utgave ved Kristoffer Kruken og Terje Aarset. Oslo: Det Norske Samlaget.

Vedlegg 1. Korpuset. 516 nynorske og svenske ord med genusforskjell*M (F OG N) I NYNORSK**N (+ U) I SVENSK*

ein arv	ett arv
ein avskjed	ett avsked
ein avstand	ett avstånd
ein/ei avtale	ett avtal
ein bagasje	ett bagage
ein beskjed	ett besked
ein bestand	ett bestånd
ei bie	ett bi
ein bikini	ett bikini
ein/ei blokk	ett block
ein blome	ett blomster
ein bronse	ett brons
ein/eit bruk	ett bruk
ein bås	ett bås
ein dato	ett datum
ein dåp	ett dop
ein/eit dunder	ett dunder
ein/eit dunk	ett dunk
ein eksamen	ett examen
ein etasje	ett/en etage
ein fan	ett/en fan
ein fiasko	ett fiasko
ein feil	ett fel
ein fiken	ett fikon
ein finger	ett/en finger
ein/eit flytt	en flytt
ein/eit fres [fræs]	ett fräs
ein fyllik	ett fyllo
ei forakt	ett förakt
ei fornuft	ett förnuft
ein forstand	ett förstånd
ei/eit fyll	ett fülle
ein gelé	ett gel
ei gift	ett gift
ein gjeng	ett gäng
ein/eit glefs	ett gläfs
ein/eit glid	ett glid

ein/eit glim	ett glim
ein/eit gnell	ett gnäll
ein gråbein	ett/en gråben
ein/eit grus	ett grus
ein heim	ett hem
ein helgen	ett helgon
ein hån	ett hån
ein jobb	ett jobb
ein journal	ett journal
ein kaffi	ett kaffe
ein kapital	ett kapital
ein kafé	ett kafé
ein/eit klink	ett klink
ein kross	ett kors
ein krig	ett krig
ei/eit krus	ett krus
ein kontrakt	ett kontrakt
ein korrektur	ett korrektur
ein leir	ett läger
ein lyd	ett ljud
ein lås	ett lås
ein majestet	ett majestet
ein mynt	ett mynt
ein mote	ett mod
ei nype	ett nypon
ein original	ett orginal
ein/ei pakke	ett paket
ein parafin	ett/en parafin
ein pass	ett pass
ein paraply	ett/en paraply
ein/eit petimeter	ett petimäter
ei plomme	ett plommon
ei pille	ett piller
ein pris	ett pris
ein proff	ett/en proffs
ein protokoll	ett protokoll
ein psyke	ett/en psyke
ei pære	ett päron
ein quiz	ett/en quiz
ein/eit rus	ett rus

ei rosin	ett russin
ei råd	ett råd
ein/ei samtale	ett samtal
ein silke	ett silke
ein skår	ett skorr
ein/eit sladder	ett sladder
ein/eit slepp	ett släpp
ein slutt	ett slut
ein/eit smil	ett smil
ein snus	ett snus
ein stall	ett stall
ein/eit stand	ett stånd
ein statsråd	ett statsråd
ein stift	ett stift
ei straff	ett straff
ein stand	ett stånd
ein/eit strek	ett streck
ei/eit stø	ett stöd
ein/eit sus	ett sus
ei sviske	ett sviskon
ein/ei takk	ett/en tack
ein/ei tale	ett tal
ein te	ett te
ein tentamen	ett tentamen
ein test	ett/en test
ein tilstand	ett tillstånd
ein ting	ett ting
ein trim	ett/en trim
ein/eit trykk	ett tryck
ein tvang	ett tvång
ein tvil	ett tvivel
ein/ei uttale	ett uttal
ein/eit vask	ett vask
ein/eit vald	ett våld
ein/eit voks	ett vax
en verdi	ett värde
ein vin	ett vin
ein/ei/eit vis	ett vis
ein/eit yl	ett yl
ein øre	ett öre

N (M OG F) I NYNORSK

U I SVENSK

eit akademi	en akademi
eit/ein ans	en ans
eit antonym	en antonym
eit apparat	en apparat
eit areal	en areal
eit arsenal	en arsenal
eit/ein aspekt	en aspekt
eit atelier	en ateljé
eit atlas	en atlas
eit atom	en atom
eit basseng	en bassäng
eit bilete/bilde	en bild
eit ball	en bal
eit beger	en bägare
eit barometer	en barometer
eit bed	en bädd
eit blikk	en blick
ei/eit bor	en borrh
eit/ein bordell	en bordell
eit/ein bruk	ett bruk
eit/ein bukk	en bock
eit bur	en bur
eit/ein comeback	en comeback
eit demokrati	en demokrati
eit/ein differensial	en differential
eit dikt	en dikt
eit diktatur	en diktatur
eit dogme	en dogm
eit dossier	en dossier
eit ekorn	en ekorre
eit ekstrem	en/ett extrem
eit essay	en essä
eit fakultet	en fakultet
eit/ein fantom	en fantom
eit firma	en firma
eit flagg	en flagga
eit flegma	en flegma
eit/ei fløde	ett flöde
eit fond	en fond

eit/ein fyr	en fyr
eit/ei gardin	en gardin
eit/ein glimt	en glimt
eit/ei/ein greip	en grep
eit/ein/ei greip	en grepe
eit/ein hikk	en hicka
eit/ei hyre	en hyra
eit idol	en idol
eit individ	en individ
eit/ein innputt (n/m)	en input
eit insekt	en insekt
eit intervju	en intervju
eit kamera	en kamera
eit kammers	en kammare
eit kinn	en kind
eit/ein knepp	en knäpp
eit/ein kobolt	en kobolt
eit koma	en koma
eit komma	en/ett komma
eit kommuniké	en kommuniké
eit/ein kompass	en kompass
eit komplott	en komplott
eit kontinent	en kontinent
eit kor	en kör
eit kostyme	en kostym
eit/ein krangel	ett krångel
eit/ein krasj	en krasch
eit kull	en kull
eit kurs	en kurs
eit kvadrat	en kvadrat
eit/ein kyss	en kyss
eit kvarter	en kvart
eit lokale	en lokal
eit menneske	en människa
eit metall	en metall
eit/ein miks	en mix
eit miljø	en miljö
eit/ein minutt	en minut
eit/ein misbruk	ett missbruk
eit molekyl	en molekyl

eit måltid	en måltid
eit møbel	en möbel
eit/ein nikk	en nick
eit nebb	en/ett näbb
eit/ein nikk	en nick
eit nivå	en nivå
eit/ein null	en nolla
eit orgel	en orgel
eit personale	en personal
eit pissoar	en pissoar
eit plasma	en plasma
eit platå	en platå
eit politi	en polis
eit produkt	en produkt
eit potensial	en potential
eit proklama	en proklama
eit psevdonym	en pseudonym
eit publikum	en publik
eit/ein puff	en puff
eit punkt	en punkt
eit/ein pust	en pust
eit/ein rapp	ett rapp
eit regime	en regim
eit rituale	en ritual
eit/ein rus	ett rus
eit/ein sekund	en sekund
eit show	en show
eit signal	en signal
eit skilt	en skylt
eit/ein skimt	en skymt
eit/ein skjold	en sköld
eit/ein skøy	ett skoj
eit slips	en slips
eit slogan	en slogan
eit/ein slyng	en slynga
eit/ein smatter	ett smatter
eit/ein smell	en smäll
eit spann	en spann
eit/ein spenne	ett spänne
eit/ein sprik	en spricka

eit/ein stopp	ett stopp
eit/ein stress	en stress
eit/ein utputt	en output
eit studio	ein studio
eit/ein sukk	en suck
eit symbol	en symbol
eit/ei syn	en syn
eit synonym	en synonym
ei segn	en sägen
eit tablå	en tablå
eit talent	en talang
eit teater	en utkik
eit toalett	en teater
eit tribunal	en tribunal
eit/ein treff	en träff
eit/ein trofé	en toalett
eit/ein utkik/utkikk	en trofé
eit/ein vagl/vagle	en vagel
eit vers	en vers
eit vink	en vink
ein/eit vipp	en vipp
eit yr	en yra

Vedlegg 2. Analyserte ordpar og enkeltord

15 ordpar som er analysert i detalj:

publikum/publik

gråbein/gråben

bie/bi

sukk/suck

flagg/flagga

stall/stall

gift/gift

insekt/insekt

plasma/plasma

yr/yra

plomme/plommon

helgen/helgon

krasj/krasch

smil/smil

dunder/dunder

50 ord som er med i analysen, men ikke detaljanalysert som ordparene ovenfor:

gjeng/gäng, kull/kull, personale/personal, ekorn/ekorre, statsråd/statsråd.

nynorsk *bukk*, nynorsk *dunk*, nynorsk *flytt*, nynorsk *fres*, nynorsk *glefs*, nynorsk *glid*,
nynorsk *glim*, nynorsk *klink*, nynorsk *kyss*, nynorsk *nikk*, nynorsk *puff*, nynorsk *pust*,
nynorsk *sladder*, nynorsk *slepp*, nynorsk *slyng*, nynorsk *sprik*, nynorsk *stand*, nynorsk *sus*,
nynorsk *treff*, nynorsk *trykk*, nynorsk *vask*, nynorsk *vagle*, nynorsk *vipp*, nynorsk *yl*.

svensk *bruk*, svensk *fräs*, svensk *flöde*, svensk *fylle*, svensk *klink*, svensk *kyss*,
svensk *puff*, svensk *rapp*, svensk *rus*, svensk *smatter*, svensk *spänne*, svensk *stopp*,
svensk *suck*, svensk *stöd*, svensk *stånd*, svensk *tal*.

Vedlegg 3. Tabell 3. Nynorske ord med rot på dobbel konsonant

<i>nynorsk</i>	<i>svensk</i>
ein/ei blokk (m/f)	ett block (n)
ein/eit gnell (m/f)	ett gnäll (n)
ein jobb (m)	ett jobb (n)
ein/eit knepp (m/n)	ett knäpp (n)
ein kross (m)	ett kors (n)
ein slutt (m)	ett slut (n)
ein stall (m)	ett stall (u) ⁹²
ein/eit stopp (m/n)	ett stopp (n)
ei straff (f)	ett straff (n)
ei/eit fyll (n/f)	ett fyll (n)
eit ball (n)	en bal (u)
eit blick (n)	en blick (u)
eit/ein bukk (n/m)	en bock (u)
eit flagg (n)	en flagga (u)
eit/ein flytt (n/m)	en flytt (u)
eit/ein hikk (n/m)	en hicka (u)
eit kull (m)	en kull (u)
eit/ein kyss (n/m)	en kyss (u)
eit/ein nikk (n/m)	en nick (u)
eit nebb (n)	en/ett näbb (u/n)
eit/ein null (n/m)	en nolla (u)
ein pass (m) i betydningen å melde pass	ett pass (u)
eit/ein puff (n/m)	en puff (u)
eit/ein slepp (m/n)	en släpp (u)
eit spann (m)	en spann (u)
eit/ein stress (n/m)	en stress (u)
eit/ein sukk (n/m)	en suck (u)
eit/ein treff (n/m)	en träff (u)

⁹² Det svenske nøytrret *stall* kan også bli brukt som utrum i visse svenske dialekter. Men utret *stall* er ikke en del av den svenske skriftspråknormen, i motsetning til dobbelgenuset til ord som *fan*, *fantom* og *gråben*. Det betyr at *stall* utelukkende står oppført som nøytrum i svenske ordbøker, mens *fan*, *fantom* og *gråben* står oppført med både utralt og nøytralt genus. Dette blir drøftet i punkt 4.1.1.3.

Vedlegg 4. Tabell 6: Substantiv som er avledet av verb

nynorsk

svensk

30 ord med maskulinum som primærgenus: ein/eit bukk (m) <i>av bukke</i> ein/eit flytt (m/n) <i>av flytte</i> ein/eit kyss (m/n) <i>av kysse</i> ein/eit nikk (m/n) <i>av nikke</i> ein/eit puff ((m/n) <i>av pufte</i> ein/eit pust (m/n) <i>av puste</i> ein/eit slyng (m/n) <i>av slyngje</i> ein/eit sprik (m/n) <i>av sprike</i> ein/eit treff (m/n) <i>av treffe</i> ein/eit vagl/vagle (m/n) <i>av vagle</i> ein/eit vipp (m/n) <i>av vippe</i> ein/eit dunder (m/n) <i>av dundre</i> ein/eit dunk (m/n) <i>av dunke</i> ein/eit fres [fræs] (m/n) <i>av frese</i> ein/eit glefs (m/n) <i>av glefse</i> ein/eit glid (m/n) <i>av glide</i> ein/eit glim (m/n) <i>av glime</i> ein/eit gnell (m/n) <i>av gnelle</i> ein/eit klink (m/n) <i>av klinke</i> ein/ei samtale (m/f) <i>av tale</i> ein/eit sladder (m/n) <i>av sladre</i> ein/eit slepp (m/n) <i>av slippe</i> ein/eit smil (m/n) <i>av smile</i> ein/eit stand (m/n) <i>av stande</i> ein/eit sus (m/n) <i>av suse</i> ein/ei tale (m/f) <i>av tale</i> ein/eit trykk (m/n) <i>av trykkje</i> ein/ei uttale (m/f) <i>av tale</i> ein/eit vask (m/n) <i>av vaske</i> ein/eit yl (m/n) <i>av yle</i> Ti ord med nøytrum som primærgenus: eit/ein bruk (n/m) <i>av bruke</i> eit/ei fløde (n/f) <i>av fløde</i> eit/ein knepp (n/m) <i>av kneppe</i> eit/ein krangel (n/m) <i>av krangle</i> eit/ein misbruk (n/m) <i>av misbruke</i> eit/ein rus (n/m) <i>av ruse</i> eit/ein skøy (n/m) <i>av skøye</i> eit/ein spenne (n/m) <i>av spenne</i> eit/ein stopp (n/m) <i>av stoppe</i> eit/ein utkik/utkikk (n/m) <i>av kikel/kikke</i> Tre ord med femininum som primærgenus: ei/eit hyre (f/n) <i>av hyre</i> ei/eit fyll (f/n) <i>av fylle</i> ei/eit stø (f/n) <i>av stø</i> Fem ord med likestilt eller uavklart primærgenus: eit/ein ans (n/m) <i>av anse</i> eit/ein hikk (n/m) <i>av hikke</i> (uavklart p-genus) eit/ein sukk (n/m) <i>av sukke</i> eit/ein rapp (n/m) <i>av rappe</i> eit/ein smatter (n/m) <i>av smatte</i> (uavklart p-genus) Fem ord som er innlånt i nyere tid eit/ein innputt (n/m) <i>av putte</i> eit/ein krasj (n/m) <i>av krasje</i> eit/ein miks (n/m) <i>av mikse</i> eit/ein stress (n/m) <i>av stresse</i> eit/ein utputt (n/m) <i>av putte</i>	en bock (u) en flytt (u) en kyss (u). Tidligere også (n). Nå foreldet en nick (u) en puff (u). Tidligere også (n). Nå foreldet en pust (u) en slynga (u) en spricka (u) en träff (u) en vagel (u) en vipp (u) ett dunder (n). Tidligere også (m). Nå foreldet ett dunk (n). I betydningen slag, knuff, støt ett fräs (n). Tidligere også (m). Nå foreldet ett gläfs (n) ett glid (n) ett glim (n). I betydningen glimmer, noe som glitrer. ett gnäll (n) ett klink (n). Tidligere også (m). Nå foreldet ett samtal (n) ett sladder (n) ett släpp (n) ett smil (n). Tidligere også (m). Nå foreldet ett stånd (n). Tidligere også (m). Nå foreldet ett sus (n) ett tal (n). Tidligere trolig også m. Nå foreldet ett tryck (n) ett uttal (n) ett vask (n) ett yl (n) ett bruk (n). Tidligere også m/f. Nå foreldet ett fløde (n). Før også m/f for flöd. Nå foreldet en knäpp (u). I betydningen lyd av noe som knepper. ett krängel (n) ett missbruk (n). ett rus (n). Kan før ha vært f eller m. Nå foreldet ett skoj (n) ett spänne (n). Før også spänna (trolig f eller m). ett stopp (n). Tidligere (m). Nå foreldet. en utkik (u) en hyra (u) ett fylle (n). Både femininum og nøytrum i fornsvensk. ett stöd (n). Tidligere også stöde og (m/f). Nå foreldet. en ans (u) en hicka (u) en suck (u). Tidligere også (n). Nå foreldet ett rapp (n). Tidligere også (m). Nå foreldet ett smatter (n). Tidligere også (m). Nå foreldet en input (u) en krasch (u) en mix (u) en stress (u) en output (u)

Vedlegg 5. Enstava ord på -sj

Se Norsk ordbank på <http://www.edd.uio.no/perl/search/search.cgi?appid=73&tabid=1116>.

Søkeresultatet er manuelt behandlet fordi det ikke skiller mellom enstava og flerstava ord, og heller ikke mellom sammensetninger og usammensatte ord.

Det fins 22 enstava ord på -sj i nynorsk:

maskuliner

1. borsj
2. bratsj
3. brotsj
4. brunsj
5. bæsja
6. dusj
7. hasj
8. krasj (ord med dobbelgenus)
9. klinsj
10. kløtsj
11. lunsj
12. marsj
13. plysj
14. punsj
15. pysj
16. rysj
17. skvåsj
18. sketsj
19. tusj
20. tøtsj
21. vinsj

nøytrer

krasj (ord med dobbelgenus)

femininer

22. hysj-hysj

Vedlegg 6. Tabell 7: Nettføremster av deverbale substantiv med dobbelgenus

Maskuline og nøytrale varianter av 27 nynorske fraser

ORD MED FLEST NØYTRALE VARIANTER

1. Det er 816 unike føremster av *eit smil* og 155 føremster av *ein smil*.
2. Det er 329 unike føremster av *eit kyss* og 69 føremster av *ein kyss*.
3. Det er 311 unike føremster av *eit treff* og syv føremster av *ein treff*.
4. Det er 209 unike føremster av *eit trykk* og 79 føremster av *ein trykk*.
5. Det er 113 unike føremster av *eit sus* og 28 føremster av *ein sus*.
6. Det er 100 unike føremster av *eit nikk* og syv føremster av *ein nikk*.
7. Det er 91 unike føremster av *eit dunk* og 17 føremster av *ein dunk*.
8. Det er 78 unike føremster av *eit sprik* og ti føremster av *ein sprik*.
9. Det er 70 unike føremster av *eit puff* og 42 føremster av *ein puff*.
10. Det er 19 unike føremster av *eit slepp* og ingen føremster av *ein slepp*.
11. Det er 18 unike føremster av *eit dunder* og fem føremster av *ein dunder*.
12. Det er 14 unike føremster av *eit bukk* og ingen føremster av *ein bukk*.
13. Det er syv unike føremster av *eit glefs* og tre føremster av *ein glefs*.
14. Det er seks unike føremster av *eit flytt* og tre føremster av *ein flytt*.
15. Det er fire unike føremster av *eit fres* og tre føremster av *ein fres*.
16. Det er to unike føremster av *eit yl* og ingen føremster av *ein yl*.

ORD MED INGEN ELLER LIKE MANGE NØYTRALE OG MASKULINE VARIANTER

- [0. Det er ingen føremster av *eit gnell* og ingen føremster av *ein gnell*.]
1. Det er ni unike føremster av *eit stand* og ni føremster av *ein stand*.
  2. Det er én unik føremst av *eit klink* og én føremst av *ein klink*.

ORD MED FLEST MASKULINE VARIANTER

1. Det er 393 unike føremster av *ein pust* og 157 føremster av *eit pust*.
2. Det er 210 unike føremster av *ein vask* og åtte føremster av *eit vask*.
3. Det er 17 unike føremster av *ein glid* og ingen føremster av *eit glid*.
4. Det er åtte unike føremster av *ein slyng* og tre føremster av *eit slyng*.
5. Det er fire unike føremster av *ein vipp* og ingen føremster av *eit vipp*.
6. Det er to unike føremster av *ein glim* og ingen føremster av *eit glim*.
7. Det er to unike føremster av *ein vagle* og ingen føremster av *eit vagle*.
8. Det er én unik føremst av *ein sladder* og ingen føremster av *eit sladder*.

Internett-adresser for frisøk via Google på alle fraser i tabell 7 er oppført nedenfor. Merk at antallet føremster ikke alltid vil være nøyaktig det samme for den som senere klikker seg inn på disse nettadressene. Store avvik mellom antall føremster og antall treff kan forklares med at feilkilder er fjernet manuelt fra søkeresultatet. Det gjelder for eksempel *ein puff*, der homonymet *ein puff* til å sitte på manuelt er fjernet fra søkeresultatet. Det samme gjelder *eit trykk*, der alle treff i betydningen trykt bilde er utelatt. Det gjelder også *ein stand* i betydningen utstillings- og informasjonsplass, dyret *ein bukk*, *ein vask* til å vaske seg i og *ein fres* i betydningen snøfreser. Og det gjelder *ein treff*, der uttrykk med presens-formen av verbet *treffe* er fjernet, som for eksempel ”ein treff folk”. Det samme gjelder også for *ein slepp*, *ein fyll* og *ein glid*.

Ord med flest nøytrale varianter:

1. Se resultatet for frasen *eit smil* på nettadressen (21. mai 2010)

http://www.google.no/search?hl=no&lr=lang_no&rlz=1R2ADBR_no&q=%22eit+smil%22&start=810&sa=N

Se resultatet for frasen *ein smil* på nettadressen

http://www.google.no/search?hl=no&lr=lang_no&rlz=1R2ADBR_no&q=%22ein+smil%22&start=180&sa=N.

2. Se resultatet for frasen *eit kyss* på nettadressen (21. mai 2010)

http://www.google.no/search?hl=no&lr=lang_no&rlz=1W1ADBR_no&q=%22eit+kyss%22&start=330&sa=N.

Se resultatet for frasen *ein kyss* på nettadressen (21. mai 2010)

http://www.google.no/search?hl=no&lr=lang_no&rlz=1W1ADBR_no&q=%22ein+kyss%22&start=80&sa=N

3. Se resultatet for frasen *eit treff* på nettadressen (23. mai 2010)

http://www.google.no/#q=%22eit+treff%22&hl=no&lr=lang_no&rlz=1W1ADBR_no&tbs=lr:lang_1no&start=320&sa=N&fp=848a671247569789

Se resultatet for frasen *ein treff* på nettadressen (21. mai 2010)

http://www.google.no/#q=%22ein+treff%22&hl=no&lr=lang_no&rlz=1W1ADBR_no&tbs=lr:lang_1no&start=200&sa=N&fp=848a671247569789

4. Se resultatet for frasen *eit trykk* på nettadressen (21. mai 2010)

http://www.google.no/#q=%22eit+trykk%22&hl=no&rlz=1W1ADBR_no&start=260&sa=N&fp=848a671247569789

Se resultatet for frasen *ein trykk* på nettadressen (21. mai 2010)

http://www.google.no/#q=%22ein+trykk%22&hl=no&rlz=1W1ADBR_no&start=90&sa=N&fp=848a671247569789

5. Se resultatet for frasen *eit sus* på nettadressen (21. mai 2010)

http://www.google.no/search?hl=no&lr=lang_no&rlz=1R2ADBR_no&q=%22eit+sus%22&start=110&sa=N.

Se resultatet for frasen *ein sus* på nettadressen (21. mai 2010)

http://www.google.no/search?hl=no&lr=lang_no&rlz=1R2ADBR_no&q=%22ein+sus%22&start=70&sa=N.

6. Se resultatet for frasen *eit nikk* på nettadressen (21. mai 2010)

http://www.google.no/search?q=%22eit+nikk%22&hl=no&lr=lang_no&rlz=1R2ADBR_no&tbs=lr:lang_1no&start=100&sa=N

Se resultatet for frasen *ein nikk* på nettadressen (21. mai 2010)

http://www.google.no/search?q=%22ein+nikk%22&hl=no&lr=lang_no&rlz=1R2ADBR_no&source=lnet&tbs=lr:lang_1no&ei=NXn2S7nYLcaiOPGN4N8I&sa=X&oi=tool&resnum=1&ct=tlink&ved=0CAcQpwU4Cg

7. Se resultatet for frasen *eit dunk* på nettadressen (31. mai 2010)

http://www.google.no/#q=%22eit+dunk%22&hl=no&lr=lang_no&rlz=1R2ADBR_no&tbs=lr:lang_1no&start=90&sa=N&fp=9f564c243722db8f

Se resultatet for frasen *ein dunk* på nettadressen (31. mai 2010)

http://www.google.no/#q=%22ein+dunk%22&hl=no&lr=lang_no&rlz=1R2ADBR_no&tbs=lr:lang_1no&start=160&sa=N&fp=8228e127078c5e15

8. Se resultatet for frasen *eit sprik* på nettadressen (21. mai 2010)

http://www.google.no/#q=%22eit+sprik%22&hl=no&rlz=1R2ADBR_no&start=90&sa=N&fp=848a671247569789

Se resultatet for frasen *ein sprik* på nettadressen (21. mai 2010)

http://www.google.no/#hl=no&rlz=1R2ADBR_no&q=%22ein+sprik%22&aq=f&aqi=&aql=&oq=&gs_rfai=&fp=848a671247569789

9. Se resultatet for frasen *eit puff* på nettadressen (21. mai 2010)

http://www.google.no/search?q=%22eit+puff%22&hl=no&lr=lang_no&rlz=1R2ADBR_no&tbs=lr:lang_1no&start=160&sa=N

Se resultatet for frasen *ein puff* på nettadressen (21. mai 2010)

http://www.google.no/search?q=%22ein+puff%22&hl=no&lr=lang_no&rlz=1R2ADBR_no&tbs=lr:lang_1no&start=100&sa=N

10. Se resultatet for frasen *eit slepp* på nettadressen (23. mai 2010)

http://www.google.no/search?q=%22eit+slepp%22&hl=no&lr=lang_no&rlz=1W1ADBR_no&tbs=lr:lang_1no&start=30&sa=N

Ingen av de 497 treffene på *ein slepp* gjelder substantivfrasen. Samtlige treff er på presensformen av verbet sleppe, i uttrykk som "Det er utruleg kva ein slipp unna med" Se resultater for *ein slepp* på nettadressen (23. mai 2010)

http://www.google.no/search?q=%22ein+slepp%22&hl=no&lr=lang_no&rlz=1W1ADBR_no&tbs=lr:lang_1no&start=490&sa=N

11. Se resultatet for frasen *eit dunder* på nettadressen (21. mai 2010)

http://www.google.no/#q=%22eit+dunder%22&hl=no&lr=lang_no&rlz=1R2ADBR_no&tbs=lr:lang_1no&start=20&sa=N&fp=848a671247569789

Se resultatet for frasen *ein dunder* på nettadressen (21. mai 2010)

http://www.google.no/#q=%22ein+dunder%22&hl=no&lr=lang_no&rlz=1R2ADBR_no&tbs=lr%3Alang_1no&sa=2&fp=848a671247569789

12. Se resultatet for frasen *eit bukk* på nettadressen (31. mai 2010)

http://www.google.no/#q=%22eit+bukk%22&hl=no&lr=lang_no&rlz=1R2ADBR_no&tbs=lr:lang_1no&start=20&sa=N&fp=deda860077bbad33

Det er ingen nettreff på frasen og verbalabstraktet *ein bukk*. Alle de 319 treffene gjelder dyret *ein bukk*. Se resultatet på nettadressen (31. mai 2010)

http://www.google.no/#q=%22ein+bukk%22&hl=no&lr=lang_no&rlz=1W1ADBR_no&tbs=lr:lang_1no&start=340&sa=N&fp=1272b57813ab3854

13. Se resultatet for frasen *eit glefs* på nettadressen (23. mai 2010)

http://www.google.no/#hl=no&rlz=1W1ADBR_no&q=%22eit+glefs%22&aq=f&aqi=&aql=&oq=%22eit+glefs%22&gs_rfai=&fp=848a671247569789

Se resultatet for frasen *ein glefs* på nettadressen (23. mai 2010)

http://www.google.no/#hl=no&rlz=1W1ADBR_no&q=%22ein+glefs%22&aq=f&aqi=&aql=&oq=&gs_rfai=&fp=848a671247569789

14. Se resultatet for frasen *ein flytt* på nettadressen (31. mai 2010)

http://www.google.no/#q=%22ein+flytt%22&hl=no&rlz=1W1ADBR_no&start=30&sa=N&fp=b1ca4bb19cb2f08d

Se resultatet for frasen *eit flytt* på nettadressen (31. mai 2010)

http://www.google.no/#hl=no&source=hp&q=%22eit+flytt%22&rlz=1W1ADBR_no&aq=f&aqi=&aql=&oq=&gs_rfai=&fp=35e14a176f493b46

15. Se resultatet for frasen *eit fres* på nettadressen (31. mai 2010)

http://www.google.no/#hl=no&lr=lang_no&rlz=1W1ADBR_no&tbs=lr%3Alang_1no&q=%22eit+fres%22&aq=f&aqi=&aql=&oq=&gs_rfai=&fp=eb98ca4c235e13c

Se resultatet for frasen *ein fres* på nettadressen (31. mai 2010)

http://www.google.no/#q=%22ein+fres%22&hl=no&lr=lang_no&rlz=1W1ADBR_no&tbs=lr:lang_1no&start=50&sa=N&fp=4e659e3238f5cb23

16. Se resultatet for frasen *eit yl* på nettadressen (31. mai 2010)

http://www.google.no/#hl=no&lr=lang_no&rlz=1R2ADBR_no&tbs=lr%3Alang_1no&q=%22eit+yl%22&aq=f&aqi=&aql=&oq=&gs_rfai=&fp=83690dc7aabc9c50

Det er ingen nettreff på frasen *ein yl*

Ord med ingen eller like mange nøytrale og maskuline varianter:

1. Se resultatet for frasen *eit stand* på nettadressen (23.mai 2010)

http://www.google.no/#q=%22eit+stand%22&hl=no&lr=lang_no&rlz=1W1ADBR_no&tbs=lr:lang_1no&prmd=v&start=60&sa=N&fp=848a671247569789

Se resultatet for frasen *ein stand* på nettadressen (23.mai 2010)

http://www.google.no/#q=%22ein+stand%22&hl=no&lr=lang_no&rlz=1W1ADBR_no&tbs=lr:lang_1no&start=230&sa=N&fp=848a671247569789

2. Se resultatet for frasen *eit klink* på nettadressen (31. mai 2010)

http://www.google.no/#hl=no&lr=lang_no&rlz=1W1ADBR_no&tbs=lr%3Alang_1no&q=%22eit+klink%22&aq=f&aqi=g10&aql=&oq=&gs_rfai=&fp=e5c367b8baa6d4f0

Se resultatet for frasen *ein klink* på nettadressen (31. mai 2010)

http://www.google.no/#q=%22ein+klink%22&hl=no&lr=lang_no&rlz=1W1ADBR_no&tbs=lr:lang_1no&start=10&sa=N&fp=8345704dfc1b79dc

Ord med flest maskuline varianter:

1. Se resultatet for frasen *ein pust* på nettadressen (21. mai 2010)

http://www.google.no/search?q=%22ein+pust%22&hl=no&lr=lang_no&rlz=1R2ADBR_no&tbs=lr:lang_1no&start=390&sa=N

Se resultatet for frasen *eit pust* på nettadressen (21. mai 2010)

http://www.google.no/#q=%22eit+pust%22&hl=no&rlz=1W1ADBR_no&start=180&sa=N&fp=848a671247569789

2. Se resultatet for frasen *ein vask* på nettadressen (31. mai 2010)

http://www.google.no/#q=%22ein+vask%22&hl=no&rlz=1R2ADBR_no&start=310&sa=N&fp=c1c3026f734b5b7b

Se resultatet for frasen *eit vask* på nettadressen (31. mai 2010)

http://www.google.no/#hl=no&rlz=1R2ADBR_no&q=%22eit+vask%22&aq=f&aqi=&aql=&oq=&gs_rfai=&fp=b60883d45aca1db6

3. Se resultatet for frasen *ein glid* på nettadressen (21. mai 2010)

http://www.google.no/#q=%22ein+glid%22&hl=no&lr=lang_no&rlz=1R2ADBR_no&tbs=lr:lang_1no&start=10&sa=N&fp=848a671247569789

Det er ingen nettreff på frasen *eit glid*. (21. mai 2010)

4. Se resultatet for frasen *ein slyng* på nettadressen (23. mai 2010)

http://www.google.no/#hl=no&lr=lang_no&rlz=1W1ADBR_no&tbs=lr%3Alang_1no&q=%22ein+slyng%22&aq=f&aqi=&aql=&oq=&gs_rfai=&fp=848a671247569789

Se resultatet for frasen *eit slyng* på nettadressen (23. mai 2010)

http://www.google.no/#hl=no&lr=lang_no&rlz=1W1ADBR_no&tbs=lr%3Alang_1no&q=%22eit+slyng%22&aq=f&aqi=&aql=&oq=&gs_rfai=&fp=848a671247569789

5. Se resultatet for frasen *ein vipp* på nettadressen (23. mai 2010)

http://www.google.no/search?q=%22ein+vipp%22&hl=no&lr=lang_no&rlz=1W1ADBR_no&tbs=lr:lang_1no&start=10&sa=N

Det er ingen nettreff på frasen *eit vipp* (23. mai 2010)

6. Se resultatet for frasen *ein glim* på nettadressen (23. mai 2010)

http://www.google.no/#q=%22ein+glim%22&hl=no&lr=lang_no&rlz=1W1ADBR_no&tbs=lr:lang_1no&start=10&sa=N&fp=848a671247569789

Se resultatet for frasen *eit glim* på nettadressen (23. mai 2010)

http://www.google.no/#hl=no&lr=lang_no&rlz=1W1ADBR_no&tbs=lr%3Alang_1no&q=%22eit+glim%22&aq=f&aqi=&aql=&oq=&gs_rfai=&fp=848a671247569789

7. Se resultatet for frasen *ein vagle* på nettadressen (31. mai 2010)

http://www.google.no/#q=%22ein+vagle%22&hl=no&rlz=1W1ADBR_no&source=ln&tbs=lr:lang_1no&lr=lang_no&ei=2qgDTI2SCqecOK-d9dYE&sa=X&oi=tool&resnum=1&ct=link&ved=0CAcQpwU&fp=96e9c7585b6ba3db

Det er ingen nettreff på frasen *eit vagle* (31. mai 2010) – og heller ingen resultater for varianten *eit/ein vagle*

8. Se resultatet for frasen *ein sladder* på nettadressen (31. mai 2010)

http://www.google.no/#hl=no&lr=lang_no&rlz=1W1ADBR_no&tbs=lr%3Alang_1no&q=%22ein+sladder%22&aq=f&aqi=&aql=&oq=&gs_rfai=&fp=faf5ac2eef3e6952

Det er ingen nettreff på frasen *eit sladder* (31. mai 2010)

Vedlegg 7. Belegg på svensk dunder

Fra tekster ved dialektavdelningen til Institutet för spåk och folkminnen i Uppsala

dunder m.
 dunnor (m) dunder
 dunnor = dundrel
 dunnriga = dundrandel
 p.f.

Vrml. Ekshärad. ULMA 31714. E. Bergquist. 1960-talet

Vrml., Kivdals hd, Ekshärad sn
 E. Bergquist 1960-t. ULMA 31714.

Vrml., Fryksdals hd, Östmarks sn
 R. Broberg [1934-82]. ULMA 18750

dunder sbst.
 dunnor (m)
 best. ty. dunnor
 'dun, dundor, dunt dundor'
 'hona va dala för m dunnor?'
 'vad var dala för en dunnor?'

dunder
 Dalarna, (dra) sn

Jå far min tola rum, En gång han reste
 ta Roros i Nerje, o då lagg in på en gal
 som hektor kvistdån o ner da le på natta
 se fäktin höra en fale dunnor omkring.
 stäga o då va de hästen som ha kummi
 ut ur stället, ... "i plus!"

M Westgård 1932. ULMA 3677 p.
 Ljudbetackn. se register

dunder, s.

dunnor (m)
 dundet

XXI: 44.1244.

ULMA 18750: R. Broberg. VRML. ÖSTMARK.

Vedlegg 8. OGATs korrekte og feilslåtte prediksjoner

nynorsk *publikum*: korrekt prediksjon

svensk *publik*: korrekt prediksjon

Modellen kan forklare genusforskjellen

nynorsk *gråbein*: korrekt prediksjon

svensk *gråben*: korrekt prediksjon, men ikke fullstendig (på grunn av dobbelgenus)

Modellen kan forklare genusforskjellen

nynorsk *bie*: feil prediksjon

svensk *bi*: feil prediksjon

Modellen kan ikke forklare genusforskjellen

nynorsk *sukk*: korrekt prediksjon, men ikke fullstendig (på grunn av dobbelgenus)

svensk *suck*: feil prediksjon

Modellen kan ikke forklare genusforskjellen

nynorsk *flagg*: feil prediksjon

svensk *flagga*: korrekt prediksjon

Modellen kan ikke forklare genusforskjellen

nynorsk *stall*: korrekt prediksjon

svensk *stall*: korrekt prediksjon

Modellen kan forklare genusforskjellen

nynorsk *gift*: feil prediksjon

svensk *gift*: korrekt prediksjon

Modellen kan ikke forklare genusforskjellen

nynorsk *insekt*: feil prediksjon

svensk *insekt*: korrekt prediksjon

Modellen kan ikke forklare genusforskjellen

nynorsk *plasma*: korrekt prediksjon

svensk *plasma*: korrekt prediksjon

Modellen kan forklare genusforskjellen

nynorsk *yr*: feil prediksjon

svensk *yra*: korrekt prediksjon

Modellen kan ikke forklare genusforskjellen

nynorsk *plomme*: korrekt prediksjon

svensk *plommon*: korrekt prediksjon

Modellen kan forklare genusforskjellen

nynorsk *helgen*: korrekt prediksjon

svensk *helgon*: korrekt prediksjon

Modellen kan forklare genusforskjellen

nynorsk *dunder*: korrekt prediksjon, men ikke fullstendig (på grunn av dobbelgenus)

svensk *dunder*: feil prediksjon

Modellen kan ikke forklare genusforskjellen

nynorsk *smil*: korrekt prediksjon, men ikke fullstendig (på grunn av dobbelgenus)

svensk *smil*: korrekt prediksjon

Modellen kan forklare genusforskjellen

nynorsk *krasj*: korrekt prediksjon, men ikke fullstendig (på grunn av dobbelgenus)

svensk *krasch*: korrekt prediksjon

Modellen kan ikke forklare genusforskjellen

I alt 22 korrekte prediksjoner, åtte feilprediksjoner og syv forklaringer på genusforskjeller

Vedlegg 9. Den bruksbaserte modellens korrekte og feilslåtte prediksjoner

nynorsk *publikum*: feil prediksjon

svensk *publik*: feil prediksjon

Modellen kan ikke forklare genusforskjellen

nynorsk *gråbein*: korrekt prediksjon

svensk *gråben*: korrekt prediksjon, men ikke fullstendig (på grunn av dobbelgenus)

Modellen kan forklare genusforskjellen

nynorsk *bie*: feil prediksjon

svensk *bi*: korrekt prediksjon

Modellen kan ikke forklare genusforskjellen

nynorsk *sukk*: korrekt prediksjon, men ikke fullstendig (på grunn av dobbelgenus)

svensk *suck*: korrekt prediksjon

Modellen kan ikke forklare genusforskjellen

nynorsk *flagg*: feil prediksjon

svensk *flagga*: korrekt prediksjon

Modellen kan ikke forklare genusforskjellen

nynorsk *stall*: korrekt prediksjon

svensk *stall*: korrekt prediksjon

Modellen kan forklare genusforskjellen

nynorsk *gift*: feil prediksjon

svensk *gift*: korrekt prediksjon

Modellen kan ikke forklare genusforskjellen

nynorsk *insekt*: feil prediksjon

svensk *insekt*: feil prediksjon

Modellen kan ikke forklare genusforskjellen

nynorsk *plasma*: korrekt prediksjon

svensk *plasma*: korrekt prediksjon

Modellen kan forklare genusforskjellen

nynorsk *yr*: korrekt prediksjon

svensk *yra*: korrekt prediksjon

Modellen kan forklare genusforskjellen

nynorsk *plomme*: korrekt prediksjon

svensk *plommon*: korrekt prediksjon

Modellen kan forklare genusforskjellen

nynorsk *helgen*: korrekt prediksjon

svensk *helgon*: korrekt prediksjon

Modellen kan forklare genusforskjellen

nynorsk *dunder*: korrekt prediksjon, men ikke fullstendig (på grunn av dobbelgenus)

svensk *dunder*: feil prediksjon

Modellen kan ikke forklare genusforskjellen

nynorsk *smil*: korrekt prediksjon, men ikke fullstendig (på grunn av dobbelgenus)

svensk *smil*: korrekt prediksjon

Modellen kan ikke forklare genusforskjellen

nynorsk *krasj*: korrekt prediksjon, men ikke fullstendig (på grunn av dobbelgenus)

svensk *krasch*: korrekt prediksjon

Modellen kan ikke forklare genusforskjellen

I alt 22 korrekte prediksjoner, åtte feilprediksjoner og seks forklaringer på genusforskjeller

Vedlegg 10. Corbetts modell. Korrekte og feilslåtte prediksjoner

nynorsk *publikum*: korrekt prediksjon

svensk *publik*: korrekt prediksjon

Modellen kan forklare genusforskjellen

nynorsk *gråbein*: korrekt prediksjon

svensk *gråben*: korrekt, men ikke fullstendig prediksjon (på grunn av dobbelgenus)

Modellen kan ikke forklare genusforskjellen

nynorsk *bie*: feil prediksjon

svensk *bi*: korrekt prediksjon

Modellen kan ikke forklare genusforskjellen

nynorsk *sukk*: korrekt og fullstendig prediksjon

svensk *suck*: korrekt prediksjon

Modellen kan forklare genusforskjellen

nynorsk *flagg*: korrekt prediksjon

svensk *flagga*: korrekt prediksjon

Modellen kan forklare genusforskjellen

nynorsk *stall*: feil prediksjon

svensk *stall*: korrekt prediksjon

Modellen kan ikke forklare genusforskjellen

nynorsk *gift*: feil prediksjon

svensk *gift*: korrekt prediksjon

Modellen kan ikke forklare genusforskjellen

nynorsk *insekt*: korrekt prediksjon

svensk *insekt*: korrekt prediksjon

Modellen kan forklare genusforskjellen

nynorsk *plasma*: korrekt prediksjon

svensk *plasma*: feil prediksjon

Modellen kan ikke forklare genusforskjellen

nynorsk *yr*: korrekt prediksjon

svensk *yra*: feil prediksjon

Modellen kan ikke forklare genusforskjellen

nynorsk *plomme*: korrekt prediksjon

svensk *plommon*: korrekt prediksjon

Modellen kan forklare genusforskjellen

nynorsk *helgen*: korrekt prediksjon

svensk *helgon*: korrekt prediksjon

Modellen kan forklare genusforskjellen

nynorsk *dunder*: korrekt og fullstendig prediksjon

svensk *dunder*: feil prediksjon

Modellen kan ikke forklare genusforskjellen

nynorsk *smil*: korrekt og fullstendig prediksjon

svensk *smil*: korrekt prediksjon

Modellen kan forklare genusforskjellen

nynorsk *krasj*: korrekt og fullstendig prediksjon

svensk *krasch*: korrekt prediksjon

Modellen kan forklare genusforskjellen

I alt 24 korrekte prediksjoner, seks feilprediksjoner og åtte forklaringer på genusforskjeller

Vedlegg 11. Genustilordningsregler I

aktuelle genustilordningsregler for nynorsk *bie*

1. Ord for dyr som betegner begge biologiske kjønn, er maskuliner i nynorsk
2. Ord på trykklett -e er femininer
3. Ord på -e er nøytrer
4. Ord på -e er maskuliner⁹³

aktuelle genustilordningsregler for svensk *bi*

1. Ord for animater er ikke-nøytrer, det vil si utrer i svensk
2. Ord for personer og dyr der vi ikke skjeller mellom biologisk kjønn, er nøytrer

aktuelle genustilordningsregler for nynorsk *flagg*

1. Ord med rot på dobbel konsonant er maskuliner i nynorsk
2. Ord for flak og flater er nøytrer

aktuelle genustilordningsregler for svensk *flagga*

1. Ord på -a er utrer i svensk

aktuelle genustilordningsregler for nynorsk *gift*

1. Ord for overbegrep er nøytrer i nynorsk
2. Ord for stoff/masse er nøytrer
3. Ord på -ft er femininer

aktuelle genustilordningsregler for svensk *gift*

1. Ord for overbegrep er nøytrer i svensk
2. Ord for stoff/masse er nøytrer

aktuelle genustilordningsregler for nynorsk *gråbein*

1. Ord for dyr som betegner begge biologiske kjønn, er maskuliner i nynorsk
2. Sammensetninger har samme genus som sisteledet når det er simpleks

aktuelle genustilordningsregler for svensk *gråben*

1. Ord for animater er ikke-nøytrer, det vil si utrer i svensk
2. Sammensetninger har samme genus som sisteledet når det er simpleks
3. Ord for personer og dyr der vi ikke skjeller mellom biologisk kjønn, er nøytrer

aktuelle genustilordningsregler for nynorsk *helgen*

1. Ord for personer av begge kjønn er maskuliner i nynorsk
2. Ord for det opphøyde er maskuliner
3. Ord for avkjønna vesener er nøytrer

aktuelle genustilordningsregler for svensk *helgon*

1. Ord på -on er nøytrer i svensk
2. Ord for personer og dyr der vi ikke skjeller mellom biologisk kjønn, er nøytrer
3. Ord for animater er utrer

aktuelle genustilordningsregler for nynorsk *plasma*

1. Ord på -a er maskuliner i nynorsk
2. Ord på -ma med tonelag 1 er helst nøytrer
3. Ord for stoff/masse er nøytrer

aktuelle genustilordningsregler for svensk *plasma*

1. Ord på -a er utrer i svensk
2. Ord for stoff/masse er nøytrer

aktuelle genustilordningsregler for nynorsk *plomme*

1. Ord på trykklett -e er femininer i nynorsk

aktuelle genustilordningsregler for svensk *plommon*

1. Ord på -on er nøytrer i svensk
2. Ord for bær er nøytrer

⁹³ At ord på -e er m, og at ord på -e er n, er senere avvist som virksomme regler (jf. punkt 4.3.1.1).

aktuelle genustilordningsregler for nynorsk publikum

1. Ord for personer av begge kjønn er maskuliner i nynorsk
2. Ord for kollektiv er nøytrer
3. Ord på *-um* er nøytrer

aktuelle genustilordningsregler for svensk publik

1. Ord for animater er utrer i svensk
2. Ord på *-ik* er ikke-nøytrer, det vil si utrer
3. Ord for kollektiv er nøytrer
4. Ord for personer og dyr der vi ikke skjelner mellom biologisk kjønn, er nøytrer

aktuelle genustilordningsregler for nynorsk stall

1. Ord for bygninger som ikke er permanente husvære for mennesker, er nøytrer i nynorsk
2. Ord med rot på dobbel konsonant er maskuliner

aktuelle genustilordningsregler for svensk stall

1. Enstava ord på *-ll* er nøytrer i svensk
2. Ord med rot på dobbel konsonant er nøytrer

Vedlegg 12. Genustilordningsregler II

aktuelle genustilordningsregler for nynorsk *dunder*

1. Konkrete deverbale substantiv er maskuliner i nynorsk (avhengig av tolkning)
2. Abstrakte deverbale substantiv er nøytrer i nynorsk (avhengig av tolkning)
3. Ord for lyder er nøytrer

aktuelle genustilordningsregler for svensk *dunder*

1. Konkrete deverbale substantiv er utrer i svensk
2. Ord for lyder er nøytrer

aktuelle genustilordningsregler for nynorsk *insekt*

1. Ord for overbegrep er nøytrer i nynorsk
2. Ord for dyr som betegner begge biologiske kjønn, er maskuliner
3. Ord på *-kt* er femininer

aktuelle genustilordningsregler for svensk *insekt*

1. Ord for animater er utrer i svensk
2. Ord for overbegrep er nøytrer
3. Ord for personer og dyr der vi ikke skjeller mellom biologisk kjønn, er nøytrer
4. Ord på *-kt* er utrer

aktuelle genustilordningsregler for nynorsk *krasj*

1. Abstrakte deverbale substantiv er nøytrer i nynorsk (avhengig av tolkning)
2. Konkrete deverbale substantiv er maskuliner i nynorsk (avhengig av tolkning)
3. Enstava ord på *-sj* er maskuliner

aktuelle genustilordningsregler for svensk *krasch*

1. Abstrakte deverbale substantiv er nøytrer i svensk

aktuelle genustilordningsregler for nynorsk *smil*

1. Ord på som slutter på en lang, høy vokal og *l*, er femininer i nynorsk
2. Abstrakte deverbale substantiv er nøytrer
3. Ord for det som er enkeltstående, usammenhengende, bevegelig og kortvarig, er gjerne maskuliner

aktuelle genustilordningsregler for svensk *smil*

1. Abstrakte deverbale substantiv er nøytrer i svensk

aktuelle genustilordningsregler for nynorsk *sukk*

1. Ord med rot på dobbel konsonant er maskuliner i nynorsk
2. Enstavelsesord som er avledet av verb og betegner en hastig eller kortvarig begivenhet, er maskuliner
3. Konkrete deverbale substantiv er maskuliner
4. Ord for lyder er nøytrer

aktuelle genustilordningsregler for svensk *suck*

1. Ord for lyder er nøytrer i svensk
2. Konkrete deverbale substantiv er utrer
3. Ord med rot på dobbel konsonant er nøytrer i svensk

aktuelle genustilordningsregler for nynorsk *yr*

1. Ord for stoff/masse er gjerne nøytrer i nynorsk
2. Ord for naturforekomster som snø og is, ild og varme er maskuliner

aktuelle genustilordningsregler for svensk *yra*

1. Ord på *-a* er utrer i svensk
2. Ord for stoff/masse er gjerne nøytrer

Vedlegg 13. OGATs prediksjoner i lys av regeltelling og defaultgenus

nynorsk *publikum*: korrekt prediksjon (etter regeltelling)

svensk *publik*: korrekt prediksjon (som følge av defaultgenus)

nynorsk *gråbein*: korrekt prediksjon (som følge av defaultgenus)

svensk *gråben*: korrekt prediksjon (etter regeltelling), men ikke fullstendig (på grunn av dobbelgenus)

nynorsk *bie*: feil prediksjon (etter regeltelling)

svensk *bi*: feil prediksjon (som følge av defaultgenus)

nynorsk *sukk*: korrekt prediksjon (etter regeltelling), men ikke fullstendig (på grunn av dobbelgenus)

svensk *suck*: feil prediksjon (etter regeltelling)

nynorsk *flagg*: feil prediksjon (som følge av defaultgenus)

svensk *flagga*: korrekt prediksjon (etter regeltelling)

nynorsk *stall*: korrekt prediksjon (som følge av defaultgenus)

svensk *stall*: korrekt prediksjon (etter regeltelling)

nynorsk *gift*: feil prediksjon (etter regeltelling)

svensk *gift*: korrekt prediksjon (etter regeltelling)

nynorsk *insekt*: feil prediksjon (som følge av defaultgenus)

svensk *insekt*: korrekt prediksjon (som følge av defaultgenus)

nynorsk *plasma*: korrekt prediksjon (etter regeltelling)

svensk *plasma*: korrekt prediksjon (som følge av defaultgenus)

nynorsk *yr*: feil prediksjon (som følge av defaultgenus)

svensk *yra*: korrekt prediksjon (som følge av defaultgenus)

nynorsk *plomme*: korrekt prediksjon (etter regeltelling)

svensk *plommon*: korrekt prediksjon (etter regeltelling)

nynorsk *helgen*: korrekt prediksjon (etter regeltelling)

svensk *helgon*: korrekt prediksjon (etter regeltelling)

nynorsk *dunder*: korrekt prediksjon (som følge av defaultgenus), men ikke fullstendig (pga. dobbelgenus)

svensk *dunder*: feil prediksjon (som følge av defaultgenus)

nynorsk *smil*: korrekt prediksjon (som følge av defaultgenus), men ikke fullstendig (pga. dobbelgenus)

svensk *smil*: korrekt prediksjon (etter regeltelling)

nynorsk *krasj*: korrekt prediksjon (etter regeltelling), men ikke fullstendig (på grunn av dobbelgenus)

svensk *krasch*: korrekt prediksjon (etter regeltelling)

I alt 30 genusprediksjoner:

Ni prediksjoner gjelder ubalanserte regelkonflikter. Her bidrar regeltelling til seks korrekte genusprediksjoner og tre feilslåtte.

13 prediksjoner gjelder balanserte regelkonflikter. Her bidrar defaultgenus til åtte korrekte genusprediksjoner og fem feilslåtte.

Åtte prediksjoner gjelder konfliktfrie prosesser. Samtlige åtte prediksjoner er korrekte og baserer seg på situasjoner der det foreligger enten bare én regel eller alle regler peker mot samme genus.

Vedlegg 14. Forholdet mellom konseptuell overlapping og forskansning

1. Nynorsk *publikum*: Prinsippet om konseptuell overlapping kan ikke avgjøre genus-tilordningen. Her har reglene som peker mot ulike genuskandidater, nøyaktig like mange trekk felles med ordet som skal tilordnes genus.

Modellen feilpredikerer genus utelukkende på grunnlag av forskansningsprinsippet.

2. Svensk *publik*: Prinsippet om konseptuell overlapping og prinsippet om forskansning samvirker ikke i genustilordningen. I slike situasjoner har overlappingsprinsippet forrang.

Modellen feilpredikerer genus utelukkende på grunnlag av overlappingsprinsippet.

3. Nynorsk *gråbein*: Prinsippet om konseptuell overlapping samvirker ikke med prinsippet om forskansning i genustilordningen. I slike situasjoner har overlappingsprinsippet forrang.

Modellen predikerer rett genus utelukkende på grunnlag av overlappingsprinsippet.

4. Svensk *gråben* (med dobbelgenus):

Prinsippet om konseptuell overlapping kan ikke avgjøre genustilordningen. Her har reglene som peker mot ulike genuskandidater, nøyaktig like mange trekk felles med ordet som skal tilordnes genus.

Modellen predikerer ett rett genus utelukkende på grunnlag av forskansningsprinsippet.

5. Nynorsk *bie*: Prinsippet om konseptuell overlapping samvirker med prinsippet om forskansning i genustilordningen.

Modellen predikerer feil genus på grunnlag av begge prinsippene.

6. Svensk *bi*: Prinsippet om konseptuell overlapping samvirker ikke med prinsippet om forskansning i genustilordningen. I slike situasjoner har overlappingsprinsippet forrang.

Modellen predikerer rett genus utelukkende på grunnlag av overlappingsprinsippet.

7. Nynorsk *sukk* (med dobbelgenus):

Prinsippet om konseptuell overlapping samvirker med prinsippet om forskansning i genustilordningen.

Modellen predikerer ett rett genus utelukkende på grunnlag av begge prinsippene.

8. Svensk *suck*: Prinsippet om konseptuell overlapping kan ikke avgjøre genustilordningen. Her har reglene som peker mot ulike genuskandidater, nøyaktig like mange trekk felles med ordet som skal tilordnes genus.

Modellen predikerer rett genus utelukkende på grunnlag av forskansningsprinsippet.

9. Nynorsk flagg: Prinsippet om konseptuell overlapping kan ikke avgjøre genustilordningen. Her har reglene som peker mot ulike genuskandidater, nøyaktig like mange trekk felles med ordet som skal tilordnes genus.

Modellen feilpredikerer genus utelukkende på grunnlag av forskningsprinsippet.

10. Svensk flagga: Her er det ikke regelkonflikt. Modellen predikerer rett genus.

11. Nynorsk stall: Prinsippet om konseptuell overlapping kan ikke avgjøre genustilordningen. Her har reglene som peker mot ulike genuskandidater, nøyaktig like mange trekk felles med ordet som skal tilordnes genus.

Modellen predikerer rett genus utelukkende på grunnlag av forskningsprinsippet.

12. Svensk stall: Her er det ikke regelkonflikt. Modellen predikerer rett genus.

13. Nynorsk gift: Prinsippet om konseptuell overlapping samvirker med prinsippet om forskning i genustilordningen.

Modellen feilpredikerer på grunnlag av begge prinsippene.

14. Svensk gift: Her er det ikke regelkonflikt. Modellen predikerer rett genus.

15. Nynorsk insekt: Prinsippet om konseptuell overlapping samvirker ikke med prinsippet om forskning i genustilordningen. I slike situasjoner har overlappingsprinsippet forrang.

Modellen feilpredikerer genus utelukkende på grunnlag av overlappingsprinsippet.

16. Svensk insekt: Prinsippet om konseptuell overlapping samvirker ikke med prinsippet om forskning i genustilordningen. I slike situasjoner har overlappingsprinsippet forrang.

Modellen feilpredikerer genus utelukkende på grunnlag av overlappingsprinsippet.

17. Svensk plasma: Prinsippet om konseptuell overlapping kan ikke avgjøre genustilordningen. Her har reglene som peker mot ulike genuskandidater, nøyaktig like mange trekk felles med ordet som skal tilordnes genus.

Modellen predikerer rett genus utelukkende på grunnlag av forskningsprinsippet.

18. Nynorsk plasma: Prinsippet om konseptuell overlapping samvirker med prinsippet om forskning i genustilordningen.

Modellen predikerer rett genus på grunnlag av begge prinsippene.

19. Svensk yra: Prinsippet om konseptuell overlapping kan ikke avgjøre genustilordningen. Her har reglene som peker mot ulike genuskandidater, nøyaktig like mange trekk felles med ordet som skal tilordnes genus.

Modellen predikerer rett genus utelukkende på grunnlag av forskansningsprinsippet.

20. Nynorsk yr: Prinsippet om konseptuell overlapping kan ikke avgjøre genustilordningen. Her har reglene som peker mot ulike genuskandidater, nøyaktig like mange trekk felles med ordet som skal tilordnes genus.

Modellen predikerer rett genus utelukkende på grunnlag av forskansningsprinsippet.

21. Svensk plommon: Her er det ikke regelkonflikt. Modellen predikerer rett genus.

22. Nynorsk plomme: Her er det ikke regelkonflikt. Modellen predikerer rett genus.

23. Svensk helgon: Prinsippet om konseptuell overlapping samvirker ikke med prinsippet om forskansning i genustilordningen. I slike situasjoner har overlappingsprinsippet forrang.

Modellen predikerer rett genus utelukkende på grunnlag av overlappingsprinsippet.

24. Nynorsk helgen: Prinsippet om konseptuell overlapping samvirker med prinsippet om forskansning i genustilordningen.

Modellen predikerer rett genus på grunnlag av begge prinsippene.

25. Nynorsk dunder (med dobbelgenus): Prinsippet om konseptuell overlapping samvirker med prinsippet om forskansning i genustilordningen.

Modellen predikerer ett rett genus på grunnlag av begge prinsippene.

26. Svensk dunder: Prinsippet om konseptuell overlapping samvirker med prinsippet om forskansning i genustilordningen.

Modellen feilpredikerer genus på grunnlag av begge prinsippene.

27. Nynorsk smil (med dobbelgenus): Prinsippet om konseptuell overlapping samvirker ikke med prinsippet om forskansning i genustilordningen.

Modellen predikerer ett rett genus utelukkende på grunnlag av overlappingsprinsippet.

28. Svensk smil: Her er det ikke regelkonflikt. Modellen predikerer rett genus.

29. Nynorsk krasj (med dobbelgenus): Innenfor Den bruksbaserte modellen framstår genustilordningen som konfliktfri. Modellen predikerer rett genus.

30. Svensk krasch: Her er det ikke regelkonflikt. Modellen predikerer rett genus.

Den bruksbaserte modellens prediksjoner i lys av overlapping og forskansning

* Totalt antall korrekte prediksjoner: 22

8 av dem er prediksjoner i konfliktfrie genustilordningssituasjoner

* Totalt antall korrekte prediksjoner i konfliktfylte genustilordningssituasjoner: 14

* Totalt antall feilprediksjoner i konfliktfylte genustilordningssituasjoner: 8

* Grunnlaget for de 14 korrekte genusprediksjonene:

Korrekte prediksjoner basert på konseptuell overlapping: 4

Korrekte prediksjon basert på forskansning: 6

Korrekte prediksjoner basert på både overlapping og forskansning: 4

* Grunnlaget for de åtte feilprediksjonene:

Feilslåtte prediksjoner basert på overlapping: 3

Feilslåtte prediksjoner basert på forskansning: 2

Feilslåtte prediksjon basert på både overlapping og forskansning: 3

* Overlappingsprinsippet og forskansningsprinsippet konkurrerer og peker på ulike genus i syv tilordningssituasjoner. Overlappingsprinsippet har prioritet og gir følgende prediksjoner:

Korrekte prediksjoner: 4 (nynorsk *smil*, *sukk*, *bie*, *gråbein*)

Feilslåtte prediksjoner: 3 (nynorsk *insekt*, svensk *insekt*, *publik*)

Vedlegg 15. Konfliktfylte og konfliktfrie genustilordningssituasjoner

1. **nynorsk *bie***: konfliktfylt genustilordningssituasjon
2. **svensk *bi***: konfliktfylt genustilordningssituasjon

3. **nynorsk *flagg***: konfliktfylt genustilordningssituasjon
4. **svensk *flagga***: konfliktfri genustilordningssituasjon

5. **nynorsk *gift***: konfliktfylt genustilordningssituasjon
6. **svensk *gift***: konfliktfri genustilordningssituasjon

7. **nynorsk *helgen***: konfliktfylt genustilordningssituasjon
8. **svensk *helgon***: konfliktfylt genustilordningssituasjon

9. **nynorsk *plasma***: konfliktfylt genustilordningssituasjon
10. **svensk *plasma***: konfliktfylt genustilordningssituasjon

11. **nynorsk *plomme***: konfliktfri genustilordningssituasjon
12. **svensk *plommon***: konfliktfri genustilordningssituasjon

13. **nynorsk *publikum***: konfliktfylt genustilordningssituasjon
14. **svensk *publik***: konfliktfylt genustilordningssituasjon

15. **nynorsk *stall***: konfliktfylt genustilordningssituasjon
16. **svensk *stall***: konfliktfri genustilordningssituasjon

17. **nynorsk *dunder***: A) konfliktfylt genustilordningssituasjon
B) konfliktfylt genustilordningssituasjon
18. **svensk *dunder***: konfliktfylt genustilordningssituasjon

19. **nynorsk *gråbein***: konfliktfylt genustilordningssituasjon
20. **svensk *gråben***: A) konfliktfylt genustilordningssituasjon
B) konfliktfylt genustilordningssituasjon

21. **nynorsk *insekt***: konfliktfylt genustilordningssituasjon
22. **svensk *insekt***: konfliktfylt genustilordningssituasjon

23. **nynorsk *krasj***: A) konfliktfri genustilordningssituasjon
B) konfliktfylt genustilordningssituasjon
24. **svensk *krasch***: konfliktfri genustilordningssituasjon

25. **nynorsk *smil***: A) konfliktfylt genustilordningssituasjon
B) konfliktfylt genustilordningssituasjon
26. **svensk *smil***: konfliktfri genustilordningssituasjon

27. **nynorsk *sukk***: A) konfliktfylt genustilordningssituasjon
B) konfliktfylt genustilordningssituasjon
28. **svensk *suck***: konfliktfylt genustilordningssituasjon

29. **nynorsk *yr***: konfliktfylt genustilordningssituasjon
30. **svensk *yra***: konfliktfylt genustilordningssituasjon